

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra PVH a archivního studia (21–KPVHAS)

Bakalářská práce

Jiří Smrž

**Vývoj mečířského řemesla v pražských městech v raném
novověku**

History of Sword Making in Prague Cities in Early Modern Period

Praha 2013

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

Na tomto místě bych chtěl v první řadě poděkovat své vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc. za její poskytnutou pomoc, neocenitelné rady a věcné připomínky při vedení této práce.

Dále patří mé poděkování pracovníkům Archivu hlavního města Prahy, kteří mě na počátku mého bádání upozornili na řadu důležitých příspěvků a pramenů k dané problematice. Jmenovitě bych zde rád poděkoval PhDr. Kateřině Jíšové, PhD., Mgr. Markovi Lašťovkovi a PhDr. Markétě Růčkové.

Na závěr bych rád poděkoval své rodině za všestrannou podporu během dlouhých dnů sepisování této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 23. května 2013

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

mečířské řemeslo, cech, pražská města, raný novověk

Klíčová slova (anglicky):

sword making, guild, Prague cities, early modern period

Abstrakt (česky):

Tato bakalářská práce sleduje vývoj mečířského řemesla od počátku 16. století do roku 1739 v prostoru tří pražských měst – na Starém Městě pražském, Novém Městě pražském a Malé Straně. Práce se věnuje postihnutí jednotlivých aspektů cechovního života, neboť pražští mečíři byli ve sledovaném období organizováni v řemeslnické organizace – cechy.

Mečířské řemeslo je představitelem úzce specializovaného výrobního oboru, které se během středověku emancipovalo od kovářské profese. To bylo umožněno mimořádnými spotřebními a odbytovými možnostmi pražských měst. Od druhé poloviny 15. století se stalo silným městským řemeslem, což vedlo k založení cechu. Po celé sledované století měl zvláštní postavení cech staroměstský, který byl zemským cechem, tzv. hlavou řemesla.

Tato práce reviduje a zpřesňuje dřívější poznatky k problematice pražských mečířů, postihuje dochovanou pramennou základnu uloženou v Archivu hlavního města Prahy a v Národním archivu a rekonstruuje na základě dobových zpráv specifika cechu a mečířského řemesla v podmínkách raně novověkého (velko)města.

Abstract (in English):

This bachelor thesis follows the history of sword making from the beginning of 16th century to 1739 in three independent Prague towns – in Old Town, New Town and Lesser Town. Prague sword makers were organised in craft organisations – in guilds, therefore is this thesis closely connected with the history of guilds as well.

Sword making represents much specialised craft, which emancipated during the Middle Ages from blacksmith thanks to the extraordinary consumption and distribution possibilities of Prague cities. Sword making became well developed in the second half of 15th century and this situation resulted in founding of guilds. Thanks to its dominant position during the whole examined century, the Old Town guild became the most significant guild in the Kingdom of Bohemia.

This thesis corrects previous knowledge of Prague sword making, gives review of extant sources, which are deposited in Prague City Archives and in National Archives and presents reconstruction of life in the guild of Prague sword makers in early modern period based on contemporary documents.

Obsah

Obsah	6
1 Úvod.....	9
1.1 Stanovení cílů práce.....	10
1.2 Stav dosavadního bádání	11
2 Mečířské řemeslo	15
2.1 Geneze	15
2.1.1 Společný prazáklad a specializace mečířského řemesla	15
2.1.2 Vývojový mezičlánek a zároveň nejbližší příbuzenstvo.....	16
2.2 O řemesle	17
2.2.1 Patron a atributy řemesla	18
2.2.2 Vymezení výroby.....	19
2.2.3 Surovinová základna.....	22
2.2.4 Spolupráce s jinými řemesly.....	22
3. Řemeslo ve středověku	24
3.1 Obecná východiska mečířského řemesla ve 14. a v 1. polovině 15. století.....	24
3.2 Zakládání cechů	28
3.2.1 Staré Město pražské	28
3.2.2 Malá Strana	30
3.2.3 Nové Město pražské.....	32
4 Prameny k pražským cechům mečířů	34
4.1 Písemné prameny	34
4.1.1 Cechovní pořádky	34
4.1.2 Úřední knihy	39
4.1.3 Osobní doklady	40
4.1.4 Městské knihy	41
4.1.5 Rukopis č. 7857	42
4.2 Hmotné prameny.....	43
4.2.1 Cechovní pokladnice.....	44
4.2.2 Cechovní pečeť	45
4.2.3 Cechovní korouhev	46

4.2.4	Cechovní konev	47
4.2.5	Předměty menšího pořádku	47
5	Cechovní život	50
5.1	Celozemská povaha staroměstského cechu	50
5.1.1	Vztahy a hierarchizace cechů v pražských městech	52
5.1.2	Řemeslníci stojící mimo cech a dvorští mistři	53
5.2	Ochranná opatření a monopolistické snahy	54
5.2.1	Trhy a jarmarky	54
5.2.2	Židé	55
5.3	Střediska cechovního života	55
5.3.1	Oltář a kostel	56
5.3.2	Cechovní hospoda	58
5.3.3	Tovaryšský herberk	59
5.4	Učedníci	60
5.4.1	Přijetí do učení	60
5.4.2	Povinnosti a práva během učení	60
5.5	Tovaryši a robenci	61
5.5.1	Mzda a pracovní doba	62
5.5.2	V dílně	63
5.5.3	Vandr a s tím spojené rituály a ceremoniály	65
5.5.4	Boj za menší pořádek	66
5.6	Mistři	68
5.6.1	Podmínky mistrovství	68
5.6.2	Život mezi mistry	71
5.6.3	Děditelnost řemesla	72
5.7	Cechovní správa	73
5.7.1	Cechmistři	73
5.7.2	Inspektoři	74
5.7.3	Kvartální schůze	75
5.8	Cechovní morálka	76
5.8.1	Požadavky na obecnou mravopověstnost	77
5.8.2	Kodex cechovní morálky	78
6.	Závěr	80
	Soupis použitých pramenů	82

Nevydané prameny	82
Vydané prameny	83
Použitá literatura	84
Slovníky a encyklopedie	84
Literatura.....	84

1 Úvod

Mezi všemi chladnými zbraněmi zaujímá meč velmi výjimečné postavení. V první řadě je to zbraň, která je více než kterákoliv jiná spojená s rytířskou kulturou a obecně s obdobím středověku, jež se u nás dnes těší velké oblibě u široké veřejnosti. Tento jev snad můžeme přičítat nárůstu populárně naučné literatury se středověkou tematikou, množství středověkých památek na našem území (především pak hradů a zřícenin) a v neposlední řadě také nemalé oblibě kulturních akcí, které pak často mají tyto památky pomáhat prezentovat. Na takových akcích se pak dnešní návštěvník formou historického tržiště, vystoupení historických skupin tance a ukázek historického šermu seznamuje se středověkou realitou. Nelze říci, že by tyto akce byly spojovány pouze s obdobím středověku, nicméně v souvislosti se značným kultem Karla IV. a jeho doby dochází ke značné orientaci právě na něj.

Meč je tedy pro dnešního člověka především zbraní středověkého rytíře. A je tomu tak plným právem, neboť připnutím meče zavěšeného na opasku (tzv. opásáním či pasováním) a připnutím ostruh se stával šlechtic rytířem. Byla to tedy nejen zbraň, ale i odznak stavovské příslušnosti. Široké uplatnění meče ve středověkém (a nejen ve středověkém) válečnictví pak jen dokazuje kvality této zbraně i po stránce bojové.

Ovšem když se porozhlédneme kolem, zjistíme, že tato zbraň se stala symbolem dalece přesahující rámec pouhé zbraně. Vejdeme-li do posvátných prostor kostelů a chrámů, nalezneme meč m. j. jako atribut sv. Pavla z Tarsu. Meč v tomto případě symbolizuje samotné slovo Boží, jež je „*ostřejší než jakýkoliv dvojsečný meč*“ (srov. Žid 4, 12). V soudním prostředí nás pak meč v ruce alegorické Spravedlnosti upomíná k tomu, že svá rozhodnutí musí umět i prosadit a vymáhat. A nezapomínejme v této souvislosti, že je to v našem prostředí právě tradiční katův meč, který trestá. Vedle trestu a vymáhání práva však meč i chrání, takový je ostatně druhý význam meče v korunovačních klenotech, neboť je to právě ochrana, kterou panovník svému lidu nabízí.

Když obrátíme pozornost ke kultu meče ve středověkém prostředí, může nás překvapit, kolik mečů bájných hrdinů je známo jménem a jaké vzácné vlastnosti propůjčovali svým nositelům. Kým by byl král Artuš bez *Excalibru*? V ságách se objevuje meč *Grau* hrdiny Siegmunda, kterým rek roztal Regiovi kovadlinu, v Písni o Nibelunzích se setkáváme s mečem *Balmungem*, s nímž bojoval statečný Siegfried, a dokonce i dva meče Beowulfa, *Noglin* nebo *Hrunting*. Sám český král Jan Lucemburský se vydal po vyhrané bitvě u Mühldorfu do francouzského městečka Rocamadouru, aby zde vzdal hold fragmentu bájného *Durendalu*, meče

dávno mrtvého hrdiny od Roncevalského průsmyku Rolanda. A nesmíme zapomenout na meč *Albion* anglického zbojníka Robina Hooda a meč *Tizona* španělského národního hrdiny Cida. Tento výčet je ukázkou úcty, které se ve středověké kultuře vrcholného rytířství meči dostalo.

Jak se promítl kult meče nadpřirozených vlastností do našich vlastních pověstí, můžeme sami vidět tehdy, když nás kroky zavedou na Karlův most do míst, kde stojí socha Bruncvíka. Právě tam dal Bruncvík před svou smrtí kouzelný meč tajně zazdít a slovy klasika českých pověstí: „*Když naše vlast bude nejvíce sklíčena, přitrhnu od Blanika svatováclavští rytíři na pomoc a sám svatý dědic české země je povede. A tu jak pojedou po Karlově mostě, zakopne jeho brúna a vyrýpne kopytem z kamení Bruncvíkův meč. Toho se sv. Václav chopí a v tuhé seči pak jím nad hlavou zatočí a zvolá: Všem nepřátelům země české hlavy dolů! Tak se stane a bude svatý pokoj v naší vlasti.*“¹

1.1 Stanovení cílů práce

Hlavním cílem této bakalářské práce bude sledování většiny aspektů cechovního života mečířů v pražských městech a jejich případná proměna v období raného novověku. Tato snaha o postihnout jednotlivých složek života v cechu v obecnější rovině tak bude nadřazena pouhému popisu historického a správního vývoje cechu. Bude mu však věnován prostor v rámci jednotlivých kapitol, neboť nelze jedno od druhého oddělovat.

Práce samotná, přestože je dělena do čtyř větších oddílů, pak má sledovat dva, ucelenější celky. Jsou jimi 1) řemeslo mečířské jako takové a 2) řemeslo v rámci cechovního zřízení. Je tedy nasnadě, že v rámci prvního celku bude pozornost soustředěna na úplné počátky mečířského řemesla, jeho postupnou emancipaci až k dosažení plnoprávného postavení v rámci městských řemesel a výklad o řemesle v období středověku (zejména ve 14. a 15. století), tedy v době předcehovní. Tato první část bude zakončena výkladem o samotném zakládání cechů v jednotlivých pražských městech, který předznamená druhou část práce, která by měla být jejím hlavním těžištěm. V ní bych rád nejprve postihl pramennou základnu k problematice mečířských cechů, a to jak písemných, tak hmotných, a poté už bude následovat část zaměřená na jednotlivé aspekty cechovního života.

Nyní bych rád přesněji vymezil časový rozsah zkoumaného období, jehož začátek bude na přelomu 15. a 16. století. Tato hranice je dána množstvím pramenné základny k cechovní problematice pražských mečířů, neboť se jedná o dobu, v níž si tyto cechy vytvářely své struktury či úplně vznikaly. Mnohem obtížnější pak bude stanovení konce tohoto období. Značné

¹ Alois JIRÁSEK, *Ze starých pověstí českých*, Praha 1970, s. 124.

správní změny v cechovníctví (stejně jako v samotném cechu mečířském) za vlády Karla IV. by mohly tvořit potřebný předěl, v tom případě by byl dán rámec práce do roku 1739, kdy byly vydány generální cechovní artikule. V takovém případě se však připravujeme o cennou výpovědní hodnotu cechovních knih, jež se dochovaly v ucelených řadách až od konce 18. století. Dalším mezníkem je však až zrušení cechovního zřízení roku 1859, což by vytvořilo příliš velké časové období, které by mohlo mít za následek případné rozdrobení pozornosti. Proto jsem se rozhodl vymezit pozorované období rokem 1739, přičemž drobné exkurzy za tuto hranici nebudou vyloučeny. O cechovních knihách bude alespoň zevrubně pojednáno v příslušných kapitolách o písemných pramenech.

Zbývá už jen místně vymezit pole působnosti. Tato otázka bude snáze zodpověditelná, přestože skýtá rovněž jedno překvapivé zjištění. Tím je skutečnost, že staroměstský cech, který bude mnohdy hlavní zkoumanou korporací, byl cechem zemským. To znamenalo, že alespoň po formální stránce byli všichni mečíři v českém království členy staroměstského cechu. Takové rozšíření náplně práce by však nemuselo být žádoucí. Proto budou zkoumány cechy, které vznikly právně i místně v podmínkách tří pražských měst – Starého a Nového Města pražského a Malé Strany. Mluvíme-li však o pražských městech nesmíme opomenout, že se Hradčany roku 1599 vykoupily z poddanství a staly se také královským městem. Nicméně zde nedošlo k vytvoření potřebných podmínek k rozvoji samostatné cechovní organizace, a proto bude prostoru Hradčan věnována jen okrajová pozornost. Pražská města byla vybrána především z důvodu, že reprezentují města s mimořádnými spotřebními podmínkami v rámci místního trhu (krátce tzv. města spotřební). Pro takový charakter města je typické velké množství neproduktivního obyvatelstva s vysokými požadavky na množství a jakost zboží. To vytváří příhodné prostředí k úzké specializaci jednotlivých řemesel, přičemž v těchto městech patřila k cechovním i taková výrobní odvětví, která se v městech s průměrnými odbytovými možnostmi nemohla plně uplatnit.² Takovým případem jsou právě i mečíři. Proto se domnívám, že výběr pražských měst je ke zkoumání dané problematiky více než příhodný.

1.2 Stav dosavadního bádání

Navzdory pomalu se zlepšující situaci v posledních letech není současný stav dosavadního bádání v oblasti cechů, řemesel a živností v českých zemích nikterak povzbudivý. Přestože

² Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961, s. 187–197; též, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, s. 221–122.

české historiografii nechybí velká souborná díla ani různé úzce specializované syntézy, chybí studiu řemesel a především cechů systematickost zpracovávání, jak na úrovni regionální, tak na úrovni celozemské.

Počátky studia řemesel, živností a cechů sahají až na začátek 20. století,³ ale záhy jsou nerozlučně spjaty se jménem Zikmunda Wintera. Pro jeho práci je typická široká pramenná základna, na jejímž základě se snažil postihnout obecnější rysy řemeslného a cechovního vývoje v období středověku a raného novověku.⁴ Právě Winterova důsledná práce s prameny je největším přínosem jeho prací, neboť se v řadě případů jedná zejména o pražské městské knihy, které shořely při požáru Staroměstské radnice 8. května roku 1945. Jeho obsáhlá díla jsou tak dodnes pomyslným odrazovým můstkem pro každého nového badatele v oblasti řemesel a živností.

Nová vlna zájmu o cechovní problematiku se zvedla v meziválečném období a byla snahou o navázání na práci Zikmunda Wintera a revizi jeho závěrů. Vznikly tak práce Václava Ševčíka⁵ a Bedřicha Mendla⁶. Další práce obrátily svou pozornost k významným mezníkům v cechovním vývoji, konkrétně k vývoji po zrušení cechů roku 1547.⁷

V průběhu šedesátých let se dočkalo bádání v oblasti dějin řemesel své renesance v osobě a díle Josefa Janáčka.⁸ Ten podrobil dějiny cechovnictví novému zkoumání z pohledu marxistické historiografie. Vznikla tak nová souborná díla sledující tentokrát celé dějiny řemesel a cechovnictví v závislosti na vývoji trhu a toku kapitálu. Řemesla a živnosti se tím dočkaly doposud posledních souborných prací.

Svou dílčí studií přispěl k problematice pražských řemesel i Jaroslav Mezník.⁹

Teprve v posledních desetiletích se znovu objevují badatelé, kteří se ve svých dílech vracejí k cechovní problematice. V obecnější rovině jsou to například práce Josefa Petráně¹⁰ a Hany Pátkové¹¹, na úrovni regionálních dějin cechovnictví jmenujme alespoň Jaroslava Če-

³ František MELICHAR, *Dějiny cechovnictví v Čechách*, Praha 1902.

⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906; též, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909; též, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

⁵ Václav ŠEVČÍK, *Historie cechovních zřízení, řemesel a obchodu*, Praha 1926.

⁶ Bedřich MENDL, *Počátky našich cechů*, ČČH 33, Praha 1927, s. 1–13; též, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.

⁷ Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 8, Praha 1938, s. 57–78; Josef JANÁČEK, *Zrušení cechů roku 1547*, ČsČH, Praha 1959, s. 231–242.

⁸ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961; též, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963; též, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955.

⁹ Jaroslav MEZNÍK, *Pražská řemesla počátkem 15. století*, in: *Pražský sborník historický VII*, Praha 1972.

¹⁰ Josefa PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury I/1–2, II/1–2*, Praha 1985–1997.

¹¹ Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstva ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.

churu s jeho zpracováním cechovnictví v jižních Čechách.¹² Velká pozornost je rovněž věnována ediční a badatelské činnosti jednotlivým řemeslným odvětvím, jako příklad uveďme edice pramenů cechu pražských malířů¹³ a práce v oblasti stavebních řemesel Ivany Ebelové.¹⁴

Lepší situaci nalezneme v sousedním Německu, kde bádání v oblasti cechů a řemesel má mnohem starší tradici sahající až do první poloviny 19. století.¹⁵ Německou obdobou českého Zikmunda Wintera se stal po 1. světové válce Rudolf Wissell, sociálně demokratický politik, který v roce 1929 vydal knihu „*Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit*“,¹⁶ na niž v dalších letech navázal. Tak postupem času vzniklo šestisvazkové dílo, které nemá v německé historiografii dodnes obdoby.

V období po 2. světové válce se cechům věnoval Wolfram Fischer zkoumající zejména hospodářské a sociální aspekty cechovnictví.¹⁷ Tím výrazně ovlivnil další historiky druhé poloviny 20. století a nastolil tak i novou linii výzkumu.

V dnešní době mají dějiny obchodu, řemesel a živností v německé historiografii pevné místo. Jsou zpracovávány systematicky badateli i institucemi, což je stav, který by nám v mnohém mohl být dobrou inspirací. Z prací posledních dekád 20. a počátku 21. století jmenujme alespoň některé. V rovině obecné jsou to například díla Wilfrieda Reininghause¹⁸, Wolfganga Hardtwiga¹⁹ či Arnda Klugeho²⁰. Jako příklady specializovaných okruhů bádání si uveďme například zájem o mzdy²¹ či o sociální postavení a tovaryšů a učedníků.²²

¹² Jaroslav ČECHURA, *Cechy rožmberských měst a městeček do poloviny 16. století*, JHS 58, 1989/3, s. 113–124; týž, *Rozvoj cechů na rožmberském dominiu po roce 1550: textilní řemesla*, JHS 58, 1989/4, s. 177–185.

¹³ Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Cechovní kniha pražských malířů: 1348–1527*, Praha 1996; Martin HALATA (ed.), *Kniha protokolů pražského malířského cechu z let 1600–1656*, Praha 1996; Michal ŠRONĚK (ed.), *Pražští malíři 1600–1656*, Praha 1997; Radka TIBITANZLOVÁ – Martina BERANOVÁ (edd.), *...aby se umění malířskému vyučoval. Křestní, výuční a zachovací listy z fondu Pražská malířská bratrstva*, Praha 2009.

¹⁴ Ivana EBELOVÁ (ed.), *Zápisná kniha pražských stavitelů: 1639–1903*, Praha 1996; táž, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

¹⁵ Karl Heinrich RAU, *Über das Zunftwesen und die Folgen seiner Aufhebung*, Lipsko 1816; Wilhelm Eduard WILDA, *Das Gildenwesen in Mittelalter*, Halle 1831.

¹⁶ Rudolf WISSELL, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit*, Berlín 1929.

¹⁷ Wolfram FISCHER, *Handwerksrecht und Handwerkswirtschaft um 1800*, Berlín 1954; týž, *Quellen zur Geschichte des deutschen Handwerks*, Göttingen 1957.

¹⁸ Wilfried REININGHAUS, *Gewerbe in der frühen Neuzeit*, Mnichov 1990.

¹⁹ Wolfgang HARDTWIG, *Genossenschaft, Sekte, Verein in Deutschland. Vom Spätmittelalter bis zur Französischen Revolution*, München 1997.

²⁰ Arnd KLUGE, *Die Zünfte*, Stuttgart 2007.

²¹ Hans-Jürgen GERHARD, *Löhne im vor- und frühindustriellen Deutschland. Materialien zur Entwicklung von Lohnsätzen von der Mitte des 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts*, Göttingen 1984; Reinhold REITH, *Lohn und Leistung. Lohnformen im Gewerbe 1450–1900*, Stuttgart 1999.

²² Knut SCHULZ, *Handwerksgesellen und Lohnarbeiter. Untersuchungen zur oberrheinischen und oberdeutschen Stadtgeschichte des 14. bis 17. Jahrhunderts*, Sigmaringen 1985; Reinhold REITH – Andreas GRIESSINGER – Petra EGGERS, *Streikbewegungen deutscher Handwerksgesellen im 18. Jahrhundert. Materialien zur Sozial- und Wirtschaftsgeichte des städtischen Handwerks 1700–1806*, Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 17, Göttingen 1992.

Prvním badatelem, který se v českém prostředí důsledněji věnoval zbrojním řemeslům, byl v padesátých letech Jan Durdík. Ve svých úvodních studiích k velké obrazové publikaci Eduarda Wagnera *Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské* se věnoval zejména jednotlivým typům zbraní, ale nechybí ani obsáhlé pojednání o českém zbrojním řemesle.²³ Jan Durdík dochází k velice optimistickým závěrům týkajících se úrovně a exportních možností českých a moravských zbrojních řemesel. Tyto předpoklady se snažil pro pražské prostředí revidovat ve své studii Miroslav Polívka.²⁴ A tím jako by byla jakákoliv další badatelská činnost na tomto poli vyčerpána.

Dají se nalézt i články a publikace, které se věnují přímo cechům mečířů. Při bližším seznámení s textem však zjistíme, že se jedná o recepci závěrů Zikmunda Wintera a nové poznatky nepřináší. Jedná se o článek Františka Holce²⁵ o cechu nožířů a mečířů a populárně naučná publikace vydaná v edici OKO *Zbraně, šerm a mečíři* autorky Ludiše Letošníkové.²⁶

²³ Eduard WAGNER – Jan DURDÍK – Zoroslava DROBNÁ, *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, Praha 1956.

²⁴ Miloslav POLÍVKA, *Vývoj zbrojních řemesel v Praze na konci 14. a v první polovině 15. století*, Documenta Pragensia VI/1, Praha 1986.

²⁵ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy nožířů a mečířů*, Praha '83, číslo 11, Praha 1983.

²⁶ Ludiše LETOŠNÍKOVÁ, *Zbraně, šerm a mečíři*, Praha 1983.

2 Mečířské řemeslo

2.1 Geneze

2.1.1 Společný prazáklad a specializace mečířského řemesla

Stejně jako je tomu u mnoha jiných specializovaných kovodělných řemesel, nalezneme i původ mečířů v řemesle kovářském. K tomu ostatně odkazuje podobnost latinských názvů *faber* (kovář) a *faber gladiatorum* (mečíř). Obdobně je tomu i u německého výraz *Schwertschmied*, se kterým se také můžeme výjimečně setkat.²⁷

Již v podmínkách raného středověku patřilo v českém prostředí kovářství k nejvyspělejším řemeslům. Proto nepřekvapí skutečnost, že již v 11. a 12. století sledujeme v tomto odvětví první specializované řemeslníky.²⁸ Navzdory těmto poznatkům dosáhla specializace kovodělných řemesel svého vrcholu až ve 14. století, o čemž svědčí následující tabulka sestavená Josefem Janáčkem:²⁹

12. století	1 řemeslo (kovář)
13. století	6 řemesel (kováři, platnéři, helméři, ostrožníci, nožíři, kotláři)
1348–1419	34 řemesel

Bylo to 14. století, které znamenalo ve vývoji a specializaci mečířského řemesla důležitý mezník,³⁰ neboť v této době se v pražských pramenech objevují také první mečíři. Pozoruhodnou je i skutečnost, že v pražských městech došlo k největší specializaci právě v oblasti kovodělných řemesel,³¹ přičemž ke stejným poznatkům dospěl i Zikmund Winter na základě soupisu řemesel v Norimberku z roku 1363.³²

Vzhledem k povaze mečířské produkce, která svou finanční náročností úzce vymezovala okruh spotřebitelů, se v žádném případě nemohlo jednat o specializaci odbytovou spočívající

²⁷ Vladimír TEYSSLER – Václav KOTYŠKA, *Technický slovník naučný VIII.*, Praha 1932, s. 247.

²⁸ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 59.

³⁰ Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury I/2*, s. 703.

³¹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 57.

³² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 176.

ve velké poptávce. Hlavní důvody mečířské specializace byly tedy jednoznačně technologického rázu, kdy se nové postupy stávaly v průběhu středověku velice náročnými. V důsledku křížáckých válek se západní kovářství seznamuje s orientálními postupy při výrobě kvalitní oceli, a to zejména prostřednictvím ocele damascenské, turecké, perské, arabské a indické.³³ Tyto znalosti pravděpodobně vytvořily příhodné podmínky pro odštěpení a emancipaci tohoto řemesla v rámci celku řemesel kovodělných a otevřely tím také cestu ke zrodu meče nového typu a ke zrodu evropského mečířství.³⁴

Další otázkou je, zda se mečířská specializace vyvíjela organicky v podmínkách českých měst, popř. dvora panovníka a velmožů, či zda byla do českého prostředí dovezena prostřednictvím přistěhovaných řemeslníků. V druhém případě bychom snad mohli hledat oblast původu v německém prostředí, zejména v Norimberku, Solingenu a Herzbergu, ve kterých se již ve 13. století soustřeďovalo německé mečířství.³⁵ Nedostatečná pramenná základna pražských měst z počátku 14. století však nedovoluje činit závěry, zda se v případě prvních mečířů jednalo skutečně o přistěhovalce a případně odkud tito řemeslníci přicházeli.

2.1.2 Vývojový mezičlánek a zároveň nejbližší příbuzenstvo

Zda byla cesta k úplné emancipaci mečířského řemesla přímá či zda se tak stalo prostřednictvím vývojového mezičlánku, zůstává dodnes otázkou, na niž existují v odborné literatuře různé názory.

Nejrozšířenějším je předpoklad, že tímto vývojovým mezičlánkem a zároveň nejbližším příbuzenstvem mečířů byli nožíři. Jako první tuto vývojovou posloupnost nastínil ve své práci Zikmund Winter³⁶ a v novější literatuře ji přijali František Holec a Jakub Hrdlička, kteří se stejně tak domnívají, že mečíři byli nejprve pouhými specialisty v rámci nožířského řemesla.³⁷

Nožíři (latinsky *cultellatores* či *cultellifabri* a německy *Messerschmiede*) byli jedním z nejsilněji zastoupených kovo zpracujících řemeslem v pražském souměstí a pravdou zůstává, že se v pramenech skutečně objevují dříve než mečíři. V nejstarší městské knize Starého Města pražského se označení řemeslníka mečíře objevuje poprvé k roku 1333,³⁸ pak ještě jednou

³³ Vladimír TEYSSLER – Václav KOTYŠKA, *Technický slovník naučný VIII.*, s. 247.

³⁴ Jan ŠACH, *Chladné zbraně*, Praha 1999, s. 10.

³⁵ Vladimír TEYSSLER – Václav KOTYŠKA, *Technický slovník naučný VIII.*, s. 248.

³⁶ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 150.

³⁷ František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy nožířů a mečířů*, Praha '83, číslo 11, s. 34; Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika*, Praha 1993, s. 109.

³⁸ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011, s. 249.

ojediněle v roce 1338.³⁹ Pravidelně se začíná objevovat až od konce padesátých let 14. století,⁴⁰ zatímco označení *cultellarii* se nachází hned na versu prvního folia mezi výčtem 19 řemesel.⁴¹ Přestože tento zápis není datován a je charakterizován jako seznam řemesel bez bližšího určení, paleografická datace jej řadí již do druhé poloviny dvacátých let 14. století, přesněji do let 1324–1330.⁴² Ze skladby řemesel můžeme usuzovat, že jsou zde zachycena tehdejší řemesla působící ve staroměstském prostoru. Svědčilo by to tak o dlouhé tradici nožírského řemesla, které tak skutečně mohlo předcházet jako vývojový mezistupeň sledovaných mečířů.

Jisté pochybnosti o tomto vývojovém mezičlánku (či snad pouze nedostatečné přesvědčení) vyjádřil ve svých závěrech Josef Janáček: „*Zdá se, že se [mečíři] v této době prozatím odštěpovali od nožířů a snad i od kovářů.*“⁴³

Zcela v opozici s předcházející hypotézou však stojí názor Marie Vávrové-Preisové, dcery posledního pražského mečíře Antonína Jiřího Preise. Ta sepsala v září roku 1954 pojednání o mečířském řemesle, v němž se snažila zúročit vlastní vzpomínky spolu s rodinnými zkazkami. Tím se z tohoto díla stává pramen, který má oproti teoretickým znalostem historiků řemesel nezanedbatelnou hodnotu. Marie Vávrová-Preisová uvádí: „*Historikové sice tvrdí, že jak mečíři, tak nožíři, vyšli z jednoho řemesla – zámečnického – ale možno toto tvrzení zcela klidně vyvrátiti ježto způsob práce, zvláště řemesla mečířského, je naprosto odlišný od řemesla nožířského tím více od řemesla zámečnického.*“⁴⁴ Těžko říci, které historiky tím autorka myslela, nicméně text zprávy je v ohledu vývojové posloupnosti mečířů více než výmluvný.

Nezbývá tedy než konstatovat, že navzdory určité vzájemné blízkosti mečířského a nožířského řemesla (stejně jako jejich produktů) je jejich vývojová vazba přece jen sporná.

2.2 O řemesle

V předešlém výkladu byl zachycen zrod úzce vyhraněného odvětví řemeslné výroby, jehož cesta k postavení plnoprávného cechovního řemesla měla ve čtrnáctém století před sebou ještě dlouhou cestu. Necechovní charakter však nebránil jeho úplnému začlenění do systému městských řemesel. Sledujeme proto vytváření řemeslných (nikoliv ještě cechovních) atributů,

³⁹ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, s. 369.

⁴⁰ Tamtéž, s. 298, 302, 309 a 322.

⁴¹ Tamtéž, s. 215.

⁴² Tamtéž, s. 53.

⁴³ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 51.

⁴⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 1.

kterými bylo například uctívání patrona nebo ustálení ikonografických symbolů daného výrobního odvětví.

Mečíři jsou označováni latinsky jako *fabri gladiatorum*, přestože se v pražském prostředí v latinsky psaných pramenech nejčastěji setkáváme s pouhým *gladiator*. V německy psaných pramenech je pak vždy zastoupeno slovem *Schwertfeger*.

Na základě výše nastíněného vývoje bylo dáno i jeho zařazení do celku kovozpracujících řemesel, která někdy mohla (ale nemusela) být úžeji vymezena zbrojním charakterem výrobního artiklu. Toto zařazení se může zdát jako zbytečná teorie, která je důležitá pouze pro dnešního badatele, ale opak je pravdou. Už soudobí řemeslníci si byli příbuzenského vztahu svých řemesel vědomi, což se promítalo do tehdejší každodennosti. V případě kovodělných řemesel je tomu dokonce výrazněji než u jiných odvětví. Můžeme tak sledovat vytváření místních center s koncentrací dílen. Příkladem toho je Platněřská ulice, v níž ve 14. století nacházíme větší množství kovodělných řemeslníků. Zároveň se tato soudržnost projevovala při městských slavnostech, kdy řemesla byla sdružována pod společné korouhve.⁴⁵ A v menších městech, kde mečířské řemeslo nebylo tak početné, aby vytvořilo samostatný cech, bylo hledisko širšího zařazení mezi kovodělná řemesla určujícím hlediskem při vzniku sdružených cechů.

2.2.1 Patron a atributy řemesla

Patronát světce nad konkrétním řemeslem se vyvíjel pozvolna od raného středověku a ještě ve 13. století jich bylo známo poměrně málo.⁴⁶ Obecně je v literatuře přijímán názor, že patronem mečířského řemesla byl stejně jako u většiny ostatních kovodělných řemesel sv. Eligius, biskup z Noyonu.⁴⁷ V kontrastu s tím stojí tvrzení Marie Vávrové-Preisové, jež uvádí jako patrony mečířů světce hned dva, a to sv. Norberta a sv. mučedníka Mauricia, vůdce théb-ských legií.⁴⁸

Hana Pátková ve sborníku věnovaném kultu sv. Eligia ve středověkých Čechách podrobněji zkoumala patrocinia oltářů, které uctívaly cechy s převahou kovozpracujících řemesel. Došla tak k závěrům, že vedle sv. Eligia, jehož oltáře se tehdy objevovaly poměrně vzácně, byla kovozpracujícími řemesly uctívána i sv. Barbora. Doklady toho můžeme najít v Plzni a Kutné Hoře.⁴⁹

⁴⁵ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, Praha 1992, s. 15.

⁴⁶ Hana PÁTKOVÁ, *Kult svatého Eligia ve středověkých Čechách*, in: Z Noyonu do Prahy, Praha 2006, s. 8.

⁴⁷ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 62 a 76.

⁴⁸ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 4.

⁴⁹ Hana PÁTKOVÁ, *Kult svatého Eligia ve středověkých Čechách*, in: Z Noyonu do Prahy, s. 17.

Ve prospěch svatého Eligia rovněž hovoří i další kritéria, na jejichž základě docházelo k výběru patronů. Těmi byla profese, kterou světec vykonával za svého života, a s tou někdy související atribut. Sv. Eligius byl zlatníkem merovejských králů a jako takový býval často vyobrazován s kladivem a kovadlinou.⁵⁰

Nyní se věnujme dalším možnostem, předně pak sv. Mořicovi. Sv. Mořic byl za svého života vojákem. Pozoruhodné je, že jeho meč je významnou relikvií s vazbou na říšské i české dějiny. Už v roce 1159 přivezl do svatovítského pokladu Vladislav II. dvě relikvie tohoto světce – rámě a meč. Zároveň meč sv. Mořice tvořil vedle meče Karla Velikého říšské svátostiny.⁵¹ Je otázkou, do jaké míry byly tyto okolnosti pražským mečířům známe, nicméně tvrzení, že by sv. Mořic mohl být patronem mečířů, není neopodstatněné.

Naproti tomu u sv. Norberta bychom hledali vazbu na meč či kovo zpracující řemeslo marně a domnívám se, že patronace tohoto světce je v našem případě nadměru pochybná.

Co se týče znaku mečířů, jejich atributů a případně štítu, je nasnadě, že se jednalo o ukázkou jejich výrobků. Na pečeti mečířského cechu jsou to meče,⁵² v případě pečeti vídeňského cechu, jak ji můžeme nalézt na fedrovním listu z roku 1802, jsou to kordy.⁵³ Jednotlícím prvkem těchto zbraní je zpravidla počet tří kusů a jejich vzájemná poloha, neboť skoro vždy jsou vějířovitě rozestavěné a dotýkají se dole hroty. Marie Vávrová-Preisová popisuje štít mečířů tak, že na modrém poli se pod kordy nacházel půlměsíc s rohy obrácenými vzhůru a nad celou kompozicí se vznášela císařská koruna.⁵⁴ Obdobný výjev, kdy základnu tří mečů tvoří půlměsíc obrácený vzhůru, spatřujeme na typáři společného cechu kovářů, zámečnicků, kolářů, truhlářů a mečířů z Jablonného z roku 1596, který se dochoval ve sbírkách Archivu hlavního města Prahy.⁵⁵

2.2.2 Vymezení výroby

Navzdory své zdánlivé jednoduchosti (už ze samotného pojmenování řemesla je zřejmý hlavní artikl) nebude přesné vymezení mečířovy produkce v plné šíři vůbec snadné. Snahou cechovní organizace bylo vždy co možná největší omezení konkurence pro určitý typ zboží, což nutně vedlo k pokusům o vytvoření přesných hranic výrobních kompetencí mezi řemesly podobných produktů. Po celé námi sledované období nacházíme záznamy o soudních sporech

⁵⁰ Hana PÁTKOVÁ, *Kult svatého Eligia ve středověkých Čechách*, in: Z Noyonu do Prahy, s. 8.

⁵¹ Jiří KUTHAN – Jan ROYT, *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, svatyně českých patronů a králů*, Praha 2011, s. 329 a 331.

⁵² AMP, Sběrka typářů Archivu hlavního města Prahy, AMP K III – 172.

⁵³ AMP, Sběrka papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL IV – 7 063a.

⁵⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 4.

⁵⁵ AMP, Sběrka typářů Archivu hlavního města Prahy, AMP K III – 123.

mezi cechy a řemesly příbuzných oborů, což dokládá, jak ožehavou otázku představovalo v raném novověku právě vymezení výroby.

Než přistoupíme ke konkrétním typům zbraní, které mečíř zhotovoval, vymežeme si jeho činnost po stránce technologické. Jakýkoliv typ poboční zbraně (meč, kord apod.) se skládá z několika částí, jejichž výroba je odlišná. Především se jedná o čepel a jílec. Už ve středověku se setkáváme s čepelníky či čepeláři (německy *die Clingenschmiede*), přičemž v pražském prostředí nedošlo k jejich úplné emancipaci, byli tedy spíše specialisty mezi mečíři.⁵⁶ Od 16. století se objevuje nové řemeslo – jílači, kteří zhotovovali křížové konstrukce a hrušky rukojetí a jílece samotné omotávali jemným drátkem. Jednalo se o řemeslo vzácné, které se v českém prostředí neprosadilo, neboť mečíři si nadále vyráběli své jílece sami.⁵⁷ Ostatně výrobu a zdobení (např. obšívání) rukojetí přiznává pouze mečířům náleze staroměstské rady z roku 1525.⁵⁸ Z těchto poznatků vyplývá, že mečíř obstarával celý proces výroby zbraně.

Vedle samotných zbraní vyráběli mečíři i „*pošvy s třískami*“, a to navzdory tomu, že se ojediněle v pramenech setkáváme s pouzdraři či pochvaři (latinsky *vaginator*).⁵⁹ Právo na výrobu pochev k zhotoveným zbraním přiznával pražským mečířům již zmíněný náleze z roku 1525.⁶⁰

Co se týče konkrétních typů zbraní, které mečíři vyráběli, bude zde o nich pojednáno spíše v obecné rovině (konkrétní druhy a jejich specifika viz Příloha 2). Ve 14. století byl hlavním produktem meč, a to jak meč kratší jednoruční, tak i delší meč jedenapůlruční. Co do rozmanitosti pobočních zbraní přineslo zásadní proměnu 15. století, kdy se začínají ve větší míře objevovat nové typy zbraní, jakými byly např. kordy, obouruční meče nebo šavle. Doba renesance a posléze manýrismu přináší ještě další druh především soubojové zbraně, kterou byl rapír. Kdybychom chtěli najít společné prvky těchto zbraní, všechno jsou to zbraně poboční zpravidla delšího rozsahu.

Z hlediska rozsahu délky zbraní byl výrobkem stojícím na pomezí mečířovy produkce tesák (délka čepele 40–60 cm)⁶¹, jehož výrobu si nárokovali i nožíři. Z počátku 16. století se nám dochovaly dvě soudní pře dokládající snahu o prosazení monopolu na tesák ze strany obou těchto řemesel. Nejprve v prvních letech tohoto století žaloval cech nožířů kováře Mikuláše od Rolého, že dělal a prodával tesáky proti jejich právům, které nožíři obdrželi od staro-

⁵⁶ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 150.

⁵⁷ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, s. 489.

⁵⁸ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1129, fol. 66^v–67^r.

⁵⁹ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, s. 310.

⁶⁰ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1129, fol. 66^v–67^r.

⁶¹ Leonid KRÍŽEK, *Encyklopedie zbraní a zbroje*, Praha 1997, s. 267.

městské rady.⁶² Snad právě proto dali konšelé za pravdu nožířům. Roku 1525 se opět řešil problém s tesáky tentokrát mezi cechy mečířů a nožířů.⁶³ V tomto sporu nezaujala rada jednoznačné stanovisko a přiznala právo na výrobu tesáků oběma řemeslům.

Dalším sporným bodem byly kordy a případně šavle, které se v Čechách objevují od 15. století.⁶⁴ Ve zmíněném sporu cechu nožířů s Mikulášem od Rolého je totiž navíc zmíněno, „že žádný kordů a šavlí dělati nemá, kdož by s tím cechem nedržel.“⁶⁵ Stejně tak řešil právo na výrobu kordů nále z roku 1525, v němž jej staroměstská rada přiznává mečířům.⁶⁶

V každém případě zůstávala až do spojení dlouhonožířů a mečířů ve společný cech na počátku 18. století skupina výrobků, jež byla z hlediska práv na jejich výrobu nadále problematická. Nejlépe tuto skupinu charakterizuje výčet z roku 1703 ve spisu, který obsahoval podklady týkající se dlouhodobého sporu mezi těmito řemesly. Jednalo se o kordy, končíře, mečíky, dýky a rapíry.⁶⁷

Rovněž bychom měli zmínit názor převládající ve starší literatuře, že mečíři vyráběli i kopí (popřípadě jiné dřevcové zbraně). Tuto domněnku, podle mého názoru mylnou, poprvé vyslovil Zikmund Winter, který takto interpretoval článek statut z roku 1509 o mistrovských kusech.⁶⁸ Zbraň, která je v tomto článku označena výrazem *Panzerstecher*, nelze ztotožňovat s německým *der Stecher*, tedy bodec, píka a přeneseně kopí, nýbrž se jedná o konkrétní typ zbraně známý v odborné literatuře pod českým názvem končíř. Zároveň se v pramenech vyskytují hrotníci, kteří pravděpodobně vyráběli právě hroty dřevcových zbraní. V Praze se dokonce vyskytoval řemeslník, který vyráběl jen kopí (*qui preparat hastas*).⁶⁹

V neposlední řadě zůstává otázkou, zda mečíři vyráběli i meče popravčí. Jak je prameny zachyceno, kat Jan Mydlář ztupil při staroměstské popravě roku 1621 čtyři meče.⁷⁰ Svědčí to do jisté míry o značné spotřebě těchto *nástrojů*. A právě zařazení popravčích mečů mezi nástroje, neboť nebyly chápány v plném slova smyslu jako zbraně,⁷¹ vrhá jisté pochybnosti na provenienci mečířovy výroby. V každém případě nemáme doklad kontaktů mezi pražskými katy a mečíři, přestože bychom je snad mohli předpokládat.

⁶² AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1128, fol. 129^f.

⁶³ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1129, fol. 66^f–67^f.

⁶⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny kroje v zemích českých*, Praha 1893, s. 176.

⁶⁵ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1128, fol. 129^f.

⁶⁶ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1129, fol. 66^v.

⁶⁷ NA, Stará manipulace, P 106/127, kt. 1782.

⁶⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 693.

⁶⁹ Jan DURDÍK, *České zbrojní řemeslo*, in: *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, s. 26.

⁷⁰ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 2004, s. 17.

⁷¹ Jan ŠACH, *Chladné zbraně*, s. 251.

2.2.3 Surovinová základna

Pro městská řemesla téměř všech odvětví je příznačná závislost na dovozu a následné distribuci surovin. Z toho, co bylo doposud o mečířích řečeno, je zřejmé, že v případě mečířů byl tento problém pro životaschopnost řemesla klíčový.

Nákup suroviny si nejprve musel každý řemeslník zajistit sám. Po vzniku organizace často tuto záležitost na sebe přebíral cech. Tím měli mistři dosáhnout rovnocenných podmínek, neboť se surovina nakupovala hromadně a posléze měla být spravedlivě rozdělena mezi jednotlivé mistry.⁷²

Nákup suroviny tedy představoval proceduru, která bývala často upravována ustanoveními či statuty. Navzdory tomu nenalzáme po celé sledované období u pražských mečířů nic obdobného. K problému se nevyjadřují ani články v dochovaných statutech, ani nebyl zaznamenán žádný spor. Přitom by právě v případě mečířů mohla být taková ustanovení předpokládána, neboť nezapomínejme, že meče, kordy a další poboční zbraně byly vyráběny výhradně z kvalitní oceli.

Jediné poznatky v této oblasti přináší pro konec 16. století Josef Janáček. Na základě ungeltních register z roku 1597 zjistil, že se do pražských měst dovážela ocel z Vitorazu a z Jindřichova Hradce, přičemž tato města byla překupnickými stanicemi rakouského, přesněji řečeno štýrského železa a oceli. Rovněž přináší poznatek, že české hamry ocel nevyráběly.⁷³

Znamenalo by to tedy, že v období raného novověku bylo pražské mečířství závislé na dovozu rakouské oceli.

2.2.4 Spolupráce s jinými řemesly

Některá řemesla byla nucena v průběhu výrobního procesu spolupracovat s jinými řemesly. Bylo to tehdy, kdy určitý úkon vyžadoval natolik rozdílné znalosti či vybavení, že jej řemeslník určité profese nemohl obstarat samostatně. Mečíři nejsou v tomto ohledu výjimkou. Předmětem zkoumání tak může být vzájemný vztah mezi spolupracujícími řemesly, který mohl být (a zpravidla i byl) právně upraven.

V tomto směru je příkladem vztah mezi mečíři a brusiči, jejichž vzájemná spolupráce je nesporně doložena nálezem staroměstské rady z roku 1525.⁷⁴ Brusiči, v pramenech označování výrazem *šlejféři* či *šlejfři* z německého *der Schleifer*, byli řemeslem, které se v pražském

⁷² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 710.

⁷³ Josef JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, s. 130.

⁷⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1129, fol. 66^r–67^r.

prostředí vyskytovalo již od druhé poloviny 14. století.⁷⁵ Nejčastěji provozovali svou živnost při mlýnech na vodou poháněných brusných kotoučích, na nichž brousili čepele jak nožířům, tak i mečířům. Ve zmíněném nálezu se řeší jejich formální cechovní příslušnost, kterou si nárokoval cech nožířů. To vedlo dokonce k tomu, že nožíři zabráňovali brusičům s mečířskými mistry spolupracovat. Rada vše vyřešila nálezem, podle něhož měli nadále šlejší být členy nožířského cechu, přičemž jim nesmělo být bráněno komukoliv svobodně poskytovat služby. Mečířům zároveň bylo zakázáno mít své vlastní brusiče. Tím byl na delší dobu právně upraven a definován tento vztah na bázi externí spolupráce.

V případě honosných zbraní byla mnohdy žádoucí spolupráce se zlatníky nebo osvojení zlatnických znalostí mečířem, k čemuž také občas docházelo. Takovým řemeslníkům se říkalo *vergulteři*. Ti si byli díky svým znalostem schopni sami meče, kordy a další výrobky (především jejich jílce) leptat, „*rejsovat*“ a vykládat zlatem.⁷⁶ Většinou se s vergultery setkáváme mezi dvorskými mistry, neboť cílovou klientelu těchto nákladných a zdobených zbraní tvořili dvořané a příslušníci nobilitovaných vrstev zdržujících se u dvora.

⁷⁵ Dva brusiči se objevují v pramenech už v letech 1364, 1375 a 1392; Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, s. 301, 309 a 332.

⁷⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, s. 487.

3. Řemeslo ve středověku

Kovozpracující řemesla mají v pražském prostředí dlouhou tradici sahající až do raného středověku. Na základě archeologických nálezů (zejména strusky, zlomků výfučen a pecních výmazů) byla rekonstruována rozsáhlá řemeslnická centra na území Malé Strany a Starého Města pražského v období od 9. století do první poloviny 13. století, v nichž probíhala vedle primárních metalurgických procesů úprava a zpracování železných polotovarů. K vytváření takovýchto center docházelo v podmínkách raně středověkého přemyslovského státu především v zázemí významných správních hradů, kterým Pražský hrad nesporně byl.⁷⁷ Příznačné jsou nálezy pozůstatků zpracovávání železa v oblasti dnešního Mariánského náměstí a ulici Linhartské, kde se i v pozdějším období koncentrovala kovodělná řemesla.⁷⁸

Samozřejmě by bylo chybné dávat do souvislosti s výskytem raně středověkých dílenských komplexů procesy, které budeme v následující kapitole sledovat v období 14. a 15. století. Částečně i proto, že většina těchto komplexů zanikla nejpozději ve 13. století, čímž vzniká mezi těmito obdobími značný časový odstup. Nicméně se domnívám, že tato tradice není bez zajímavosti a může mít i pro pozdější období jistou výpovědní hodnotu.

3.1 Obecná východiska mečířského řemesla ve 14. a v 1. polovině 15. století

V průběhu 14. století se mečíř pomalu stal stálou součástí řemeslnické skladby českých a moravských měst, přestože jeho zastoupení bylo prozatím v řádu jednotlivců.⁷⁹ Obdobnou situaci zároveň spatřujeme i v pražských městech, jejichž mimořádné odbytové možnosti vytvářely od středověku optimální podmínky k širšímu rozvinutí tohoto řemesla. Z důvodu nedostatečné pramenné základny pro Malou Stranu, bude pozornost v následujícím oddíle soustředěna především na Staré a Nové Město pražské.

⁷⁷ Jan HAVRDA – Jaroslav PODLIŠKA – Jan ZAVŘEL, *Surovinové zdroje, výroba a zpracování železa v raně středověké Praze (historie, současný stav a další perspektivy bádání)*, Archeologické rozhledy 53, sešit 1, 2001, s. 92.

⁷⁸ Tamtéž, s. 108.

⁷⁹ Následující údaje nám poskytují pouze dílčí poznatky, které jsou dány zejména pramennými možnostmi jednotlivých měst. V první polovině 14. století se objevují mečíři vedle Starého Města pražského pouze v Brně, od druhé poloviny rovněž v Jihlavě, Znojmě, Lounech, Kolíně a Jičíně a na přelomu století se objevují mečíři i v Chrudimi nebo Hradci Králové. Ve výčtu jsou tak obsažena jak města královská a věnná, tak i poddanská. Jan DURDÍK, *České zbrojní řemeslo*, in: *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, s. 27–33; Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 177–178.

Navzdory předešlému tvrzení, že v pražském souměstí došlo v porovnání s ostatními městy k většímu rozvoji mečířského řemesla, nemůžeme v žádném případě toto řemeslo označit za silné.⁸⁰ Podobně nedostatečné zastoupení můžeme ostatně sledovat až do husitských válek i u jiných takto úzce specializovaných kovozpracujících řemesel, která můžeme blíže označit jako zbrojní. Výjimku tvořili pouze pražští platněři, kteří vytvořili nejpozději v roce 1328 cech sdružující původně i helmíře a štítaře.⁸¹

Sledování četnosti řemeslníků stejné profese bylo mezi dřívějšími badateli velice oblíbené, máme proto v této oblasti množství cenných dat. Nicméně tato disciplína odkrývá řadu úskalí, s nimiž se badatel v oblasti řemesel ve středověku musí potýkat. Prvním momentem je malé množství a značná kusovost dochovaných pramenů. S tím souvisí omezené možnosti komparace mezi jednotlivými pražskými městy, neboť jen výjimečně máme stejný typ pramenů pro Staré a Nové Město pro stejné období. Dalším problémem představuje uvádění profesí u středověkých jmen, které bohužel není pravidlem, na něž bychom se mohli vždy spolehnout. V neposlední řadě ještě musíme vzít v potaz řemeslníky, kteří byli v podruží a nevlastnili dům. Ti se často ve středověkých pramenech nevyskytují. Ze všech těchto uvedených příčin jsou tedy uváděné počty vždy nižší, než byl skutečný stav řemesla. Určitě však stojí za pokus shrnout počty uváděné autory a v rámci možností je na základě moderních edic pramenů zpřesnit.

Poznatky Jana Durdíka můžeme shrnout v následující tabulce.⁸²

	Staré Město	Nové Město
do roku 1350	0	–
1351–1400	15	5
1401–1437	10	2

Další číselné údaje přinesl ve své studii Jaroslav Mezník, který využil *Základy starého místopisu Pražského* od Wacslawa Wladiwoje Tomka. Počty řemeslníků stanovil ke konkrétnímu roku (pro Staré Město 1410, pro Nové Město 1400).⁸³

⁸⁰ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 60.

⁸¹ Jan DURDÍK, *České zbrojní řemeslo*, in: Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské, s. 34; Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 150.

⁸² Jan DURDÍK, *České zbrojní řemeslo*, in: Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské, s. 34; Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 28 a 30.

⁸³ Jaroslav MEZNÍK, *Pražská řemesla počátkem 15. století*, in: Pražský sborník historický VII, s. 23.

Staré Město	Nové Město
1	2

Poslední číselné údaje, které neunikly širší badatelské pozornosti, byly počty řemeslníků sestavené na základě staroměstských berních knih z přelomu dvacátých a třicátých let 15. století. Tento pramen, který byl v roce 1996 editován,⁸⁴ představuje unikátní zdroj informací, neboť k roku 1429 uvádí všechny platící obyvatele Starého Města včetně podruhů! Na základě tohoto seznamu stanovili Jan Durdík a Zikmund Winter počet mečířů na pět.

Na základě novějších edic některých stěžejních pramenů z uvedeného období pro Staré Město a na základě rozboru Tomkových *Základů starého místopisu Pražského* zvláště pro Nové Město jsem došel k následujícím počtům mečířů, které by měly dřívější poznatky v tomto směru revidovat:

	Staré Město	Nové Město
do roku 1350	2	–
1351–1400	13	8
1401–1437	11	1
rok 1429	6	–

Toto téma tím však zdaleka není vyčerpáno, neboť stále jsou zde prameny, které by měly být podrobně zpracovány. Doufejme tedy, že s postupující ediční činností středověkého materiálu budou i nadále tato data zpřesňována a doplňována.

Nicméně poznatky obsažené v tabulce odpovídají starším zjištěním. Například v osmdesátých letech minulého století se zabýval Jaroslav Mezník řemeslnou strukturou dvou hlavních pražských měst na počátku 15. století. Na základě svého zkoumání dospěl k závěru, že na Starém Městě byla oproti Novému Městu mnohem více rozvinuta kovodělná řemesla (a to v poměru 19% k 11%).⁸⁵ Obdobné závěry jsou patrné i v našem případě.

V této souvislosti rovněž uvedme poznatky Josefa Petráně o podílu zbrojní výroby na Starém Městě pražském na přelomu 14. a 15. století, který byl podle něho mimořádně velký.⁸⁶

⁸⁴ Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Berní knihy Starého Města pražského (1427–1434)*, Praha 1996.

⁸⁵ Jaroslav MEZNÍK, *Pražská řemesla počátkem 15. století*, in: *Pražský sborník historický VII*, s. 19.

⁸⁶ Josefa PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury I/2*, s. 711.

V rámci všech kovo zpracujících řemesel měl činit 24%, což představovalo takřka 5% ze všech řemesel.

Další problematikou, kterou budeme v souvislosti s mečířským řemeslem ve středověku zkoumat, je, zda docházelo v pražských městech ke koncentraci mečířů v určitých městských lokalitách (ulicích či městských čtvrtí), jak k tomu docházelo u jiných kovodělných řemesel. Wácslaw Wladiwoj Tomek byl toho názoru, že „*hlavními sídly všech těchto a jiných ještě níže jmenovaných hlučných řemesel byly ulice platněřská a nožířská na Starém a kovářská jinak flašněřská na Nowém Městě.*“⁸⁷

Na Starém Městě pražském se skutečně setkáváme s oblastí, kterou bychom mohli blíže vymezit Mariánským náměstím a Platněřskou ulicí (ve 14. století též nazývána Ostrožnická nebo Ostrožná), kde se nacházelo mnoho dílen ostrožníků, brnířů, platněřů i mečířů. O tom svědčí také skutečnost, že ke kostelu Panny Marie na Louži, který se nacházel v místech dnešního Clam-Gallasova paláce, se hlásili jako ke svému cechovnímu jak platněři, tak pozdější cech zbrojířů a příbuzných kovodělných řemesel.⁸⁸

V prostoru Nového Města byla hned od založení vykázána tato „*hřmotná*“ řemesla nařízením krále Karla IV. do ulice nazvané příhodně Kovářská později Flašněřská (dnes Spálená).⁸⁹ Bedřich Mendl v této souvislosti uvádí, že pro pohodlí měšťanů Starého Města měli být všichni řemeslníci „*jenž kladivem dělají a zvučí neboli jiných řemesel nepokojných*“ přestěhoováni do Nového Města.⁹⁰ Pravděpodobně nebylo toto nařízení realizováno, neboť by to znamenalo likvidaci kovodělných řemesel ve staroměstském prostoru, k čemu ostatně nikdy nedošlo.

Není bez zajímavosti, že první dva novoměstští mečíři zachycení prameny se skutečně usadili ve Spálené ulici.⁹¹ Tyto případy dokládají alespoň částečnou platnost tohoto nařízení pro Nové Město v prvních desetiletí po jeho založení.

⁸⁷ Wácslaw Wladiwoj TOMEK, *Dějepis města Prahy II*, Praha 1871, s. 377.

⁸⁸ Pavel BEDRNÍČEK, *Náměstí, rynky a náměstíčka historické Prahy*, Praha 2007, s. 66–68; František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních II.*, Praha 1995, s. 842.

⁸⁹ Jan HERAIN, *Stará Praha* (textová část), Praha 1902, s. 78.

⁹⁰ Bedřich MENDEL, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, s. 25.

⁹¹ Wácslaw Wladiwoj TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského II*, Praha 1870, s. 80 a 86.

3.2 Zakládání cechů

Husitské revoluční hnutí zřetelně ovlivnilo a změnilo politickou, sociální i hospodářskou situaci pozdního středověku. Období, jež vymezil Josef Janáček lety 1437–1490 se nesou ve znamení politického posílení řemeslnictva na úkor dřívějšího patriciátu v rámci měst a zároveň v závěru 15. století dochází ke všeobecné krizi místních trhů, což vedlo k posílení ochraňářských tendencí cechů.⁹² Snad proto je druhá polovina 15. století pokládána za období cechovní konjunktury. Řada řemesel, která si v předhusitské době teprve hledala své stálé místo v rámci trhu, posiluje natolik, že je schopná založit cech. Vyjádřeno v číslech – v roce 1524 nalézáme ve spojené Praze 42 cechovních řemesel oproti 33 silným řemeslům z let 1348–1419.⁹³ Jedním z těchto řemesel jsou i mečíři.

Pátrání po okolnostech vzniku mečířských cechů v pražských městech bylo přizpůsobeno zejména individuálním možnostem pramenné základny jednotlivých městských celků. Řady městských knih, které mohly být využity v případě Starého Města, se nemusely dochovat pro ostatní části souměstí a naopak, proto musel být zvolen i jiný přístup k interpretaci typologicky jiných zpráv. Rovněž musí být brán v potaz odlišný historický vývoj jednotlivých pražských měst, který do značné míry předurčoval politicko-hospodářské aspekty vzniku cechů.

3.2.1 Staré Město pražské

Jak již bylo výše nastíněno, na Starém Městě pražském byla v poměru ke zbylým dvěma částem souměstí mnohem více rozvinuta kovodělná řemesla. Zdá se tedy logickým vyústěním, že právě v tamějším prostředí vznikly nejdříve podmínky pro vytvoření samostatné cechovní organizace.

Ve starší literatuře převládá názor, že první pražský cech mečířů vůbec, který vznikl na Starém Městě pražském, byl založen roku 1509. Z toho roku se nám totiž dochovala nejstarší cechovní statuta. Toto chybné tvrzení, které poprvé vyslovil Zikmund Winter,⁹⁴ se postupným opakováním stalou pravdou. Někteří autoři ve svých příspěvcích či shrnutích dějin mečířských cechů v Praze uvádí přímo, že byl staroměstský cech toho roku založen⁹⁵, jiní volí po-

⁹² Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 130.

⁹³ Tamtéž, s. 132.

⁹⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 462.

⁹⁵ Liduše LETOŠNÍKOVÁ, *Zbraně, šerm a mečíři*, s. 202.

někud korektnější formulaci, že z toho roku máme první důkazy o existenci tohoto cechu ve formě cechovního pořádku⁹⁶, přestože ani jedno z těchto tvrzení není pravdou.

Zcela stranou badatelské pozornosti zůstal totiž zápis z 22. dubna roku 1505 v *Knize nálezů radních Starého Města pražského z let 1479–1526*.⁹⁷ Tedy abychom byli úplně spravedliví, už Zikmund Winter tuto zprávu zpracoval,⁹⁸ i když v poněkud jiném kontextu. Snad proto si nevšiml jistého rozporu ve svých závěrech, což je při šíři jeho práce zcela pochopitelné. V tomto nálezu ze zmíněného roku se obrací „starší cechmistři, mistři a někteří tovariši řemesla mečířského“ na staroměstského purkmistra a pány radní s žádostí týkající se kostelních svící. Z toho je zřejmé, že staroměstský cech mečířů existoval již před vydáním oněch statut králem Vladislavem II. Z celkové formulace žádosti mečířů dokonce vyplývá, že cech měl v této záležitosti již dlouhodobé problémy, proto jsem přesvědčen, že můžeme být v otázce datace vzniku staroměstského cechu mnohem odvážnější.

Jak přesně v českých a moravských městech cechy vznikaly, zda se vyvinuly z dobrovolných náboženských bratrstev řemeslníků stejného výrobního odvětví nebo zda můžeme o cechu mluvit až ve chvíli, kdy je jeho organizace dána pevně statuty, není dodnes zcela jasné. Nicméně se stejně jako Josef Janáček domnívám, že „*cech proto nevzniká ani novým názvem ani novými statuty, nýbrž v tom okamžiku, kdy si řemeslníci určitého výrobního oboru začínají činit nárok na to, aby jejich organizace si přivlastnila kompetenci v živnostensko-politických otázkách.*“⁹⁹ Zároveň však k tomu dodává, že tento okamžik může předcházet samotnému vzniku organizace nebo může nastat až poté. Na případu staroměstské organizace můžeme sledovat případ, kdy taková situace nastala před vytvořením cechovní organizace.

Pramenem podávajícím nám nečekané svědectví o změně ve smýšlení řemeslníků, které vedlo k založení cechovní organizace, jsou zápisy o nově udělených měšťanských právech. Každý uchazeč o měšťské právo potřeboval dva starousedlíky z daného města, kteří se za něj zaručili. A právě na seznamech rukojmích nejlépe uvidíme zkoumaný posun. Přišel-li do města nový mečíř, znamenal pro všechny již usedlé mečíře konkurenci. Z množství řemeslníků stejného oboru neplynuly v době před vytvořením cechu žádné výhody, což zvláště platí pro řemeslo závislé na dovozu takové suroviny, jakou byla ocel, neboť cena často roste s poptávkou. Až ve chvíli, kdy měšťtí řemeslníci si uvědomí, že společnou cechovní organizací mohou dosáhnout ochrany svých práv na výrobu daného zboží v rámci místního trhu, začne být pro ně zvýšení počtu řemeslníků daného oboru žádoucí. Je nasnadě, že po této změně ve

⁹⁶ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta musei pragensis 91–92, s. 62; František HOLEC, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy nožířů a mečířů*, Praha '83, číslo 11, s. 34.

⁹⁷ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1128, fol. 75^v.

⁹⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 680.

⁹⁹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 100.

smýšlení se svým rukojemstvím usedlí mečíři snažili nově příchozím mečířům vstup mezi měšťany usnadnit, čímž byl nově příchozí řemeslník hned od počátku podchycen a snáze začleněn do cechovních struktur.

V souladu s výše nastíněnou teorií jsou i poznatky z let 1324–1393, kdy ještě nenacházíme z deseti případů nově příchozích mečířů ani jediný, v němž by rukojmím byl jiný mečíř.¹⁰⁰ Pro období let 1393–1428 nemáme tuto agendu dochovanou, ale přelom dvacátých a třicátých let nám znovu přináší použitelný materiál. V letech 1428–1441 přišlo na Staré Město celkem pět mečířů, přičemž v prvních třech případech z let 1330 a 1331 ještě nebyl mezi rukojmími ani jeden mečíř,¹⁰¹ ale roku následujícího nastává změna. V jednom případě jsou oba rukojmí mečíři¹⁰² a ve druhém alespoň jeden.¹⁰³ Bohužel nemůžeme další vývoj sledovat bez přerušování, neboť téměř pro celá čtyřicátá léta chybí prameny. V dalších letech však můžeme sledovat v seznamech nově přijatých staroměstských měšťanů novou přílivovou vlnu mečířů. V období 1451–1510 přišlo 11 nových řemeslníků, z nichž v šesti případech byli oba rukojmí mečíři,¹⁰⁴ ve čtyřech byl alespoň jeden mečíř¹⁰⁵ a pouze v jediném případě ani jeden.¹⁰⁶

Z těchto poznatků vyplývá, že husitská revoluce nejen nepředstavovala pro pražské mečířské řemeslo retardační, nýbrž odstartovala proces vedoucí k vytvoření cechovní organizace. Samotné počátky cechu bychom pak pravděpodobně mohli hledat před polovinou nebo až během druhé poloviny 15. století, přestože přímé důkazy o bližší době vzniku zatím nemáme. Ačkoliv na druhé straně Josef Janáček píše: „*Vznik cechů není tedy otázkou organizačních forem, názvů řemeslnických organizací nebo přesných dat jejich vzniku, jak se zdálo buržoazní historiografii.*“¹⁰⁷

3.2.2 Malá Strana

V malostranském prostoru byla situace poněkud právně i správně komplikovanější. Vedle staroměstského prostoru se vladislavská statuta z roku 1509 věnovala i ustanovení, které se týkalo mistrů usazujících se na Malé Straně. Ti měli skládat zkoušku i přímus u cechu staroměstského. Tím pádem byli skutečnými členy staroměstského cechu již od počátku 16. století. Může tato nastíněná skutečnost ukazovat ke vzniku malostranského cechu?

¹⁰⁰ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, s. 298, 302, 309 a 322.

¹⁰¹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 992, fol. 272^v a 274^v.

¹⁰² Tamtéž, fol. 275^f.

¹⁰³ Tamtéž, fol. 275^f.

¹⁰⁴ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, s. 421, 425, 438, 460, 468, a 473.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 389, 451, 466 a 471.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 413.

¹⁰⁷ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 102.

V podstatě takováto forma existence odpovídá podmínkám vzniku cechu tak, jak jsme si je stanovili u Starého Města pražského. Od roku 1509 skutečně nebylo možné, aby se na Malé Straně usadil mečířský mistr, který by nebyl v cechu s ostatními malostranskými mistry. Musíme však vzít v potaz, že toto nárokování si živnostensko-politických kompetencí nad všemi mistry mečířského řemesla v malostranském prostoru vycházelo pravděpodobně od mečířů staroměstských.

Proto hledejme ještě jiný důkaz existence malostranského cechu. Tímto důkazem pro nás mohou být soupisy starších malostranských pořádků v radních manuálech, neboť ve chvíli, kdy mělo řemeslo v daném městě své vlastní představené (starší pořádku, tedy cechmistry), můžeme jej považovat za plně konstituované. Tyto starší pořádku pro malostranské mečíře skutečně nacházíme v sedmdesátých letech 16. století,¹⁰⁸ ale nemáme starší soupisy. Nemůžeme tedy přesně určit, odkdy měli malostranští své vlastní cechmistry.

V tomto ohledu je zajímavý začátek žaloby na mečířské tovaryše z roku 1570: „*Jakož jsou Michal mečíř a Jiřík Andělský starší pořádku mečířského i na místě jiných mistrův téhož řemesla mečířského v Starém i Menším Městech pražských přiravivše...*“¹⁰⁹ Z formulace této zprávy snad zaznívá ještě silné spojení mečířů obou městských celků, které je relativně velice pozdní, vzhledem k tomu, že od začátku sedmdesátých let už byli malostranští natolik samostatní, že měli své cechmistry.

Bohužel není vzhledem k nedostatečné pramenné základně možné bližší postihnoutí a určení těchto vztahů. Spokojme se proto jen se závěry v obecné rovině. Organizace malostranských mečířů na základě cechovních vztahů byla jednoznačně definována už na počátku 16. století. Takový charakter byl však dán těsnou vazbou na staroměstský cech, v jehož rámci došlo nejpozději v sedmdesátých letech 16. století k postupné emancipaci.

V souvislosti s malostranským cechem se setkáme v literatuře s tvrzením, že se jednalo o společný cech mečířů a nožířů. Hlavním zastáncem této myšlenky byl Zikmund Winter, který vycházel z dnes již nedochovaných malostranských manuálů z počátku 17. století.¹¹⁰ Jak lze vidět ze seznamů cechmistrů ze sedmdesátých let 16. století, tak v této době ještě byly oba cechy samostatné. S tímto zjištěním kontrastují poznatky editora berní ruly pro Malou Stranu Václava Lívy, který doplnil svou edici bohatým poznámkovým aparátem. Zde nacházíme u tří mečířů přímé spojení s nožíři,¹¹¹ což by potvrzovalo Winterovy poznatky z počátku 17. století.

¹⁰⁸ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1480, fol. 29^r, 95^v, 162^r, 242^r a 301^r; AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1481, fol. 44^r, 121^r, 197^r a 269^r.

¹⁰⁹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1133, fol. 36^r.

¹¹⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, s. 488 pozn. 4.

¹¹¹ Václav LÍVA (ed.), *Berní rula – sv. 3. Pražská města*, Praha 1950, s. 118, 120 a 123.

Tyto skutečnosti by mohly ve svých důsledcích znamenat, že po osamostatnění malostranských mečířů od staroměstského cechu došlo v následujících desetiletích k jeho oslabení, které vedlo až ke spojení mečířů s nožíři.

3.2.3 Nové Město pražské

Zikmund Winter vyslovil domněnku, že novoměstští mečíři měli vlastní cech od stejného roku jako staroměstští, tedy od roku 1509.¹¹² Bohužel neuvádí pro své tvrzení žádný odkaz, který by mohl být ověřen, což vše staví do značně nedůvěryhodného světla. V této souvislosti připomeňme, že statuta z roku 1509 se o mečířích na Novém Městě či o podmínkách přijetí mezi novoměstské mistry (jak tomu bylo v případě mistrů malostranských) vůbec nezmiňují. Zdá se mi proto nepravděpodobné, že by cech novoměstských mečířů existoval již v prvním desetiletí 16. století.

V následujících dvaceti letech se však politická situace v pražských městech výrazně změnila. Roku 1518 došlo ke spojení Starého a Nového Města pražského, které vydrželo dalších deset let. Toto spojení se odráželo i ve vzniku velkých cechovních organizací.¹¹³ V jednodušším případě, kdy existovaly cechu stejného řemesla v obou městech, došlo pouze ke spojení. Ovšem to nemohl být náš případ. V roce 1518 tušil jen málokdo, že spojení měst je dočasné, proto pravděpodobně správa staroměstských mečířů přemýšlela o právních aspektech sjednocení pražských měst. Těžko si představit situaci, kdy staroměstský cech zůstává v podmínkách spojení měst uzavřen vstupu novoměstských řemeslníků. Snad právě naopak – vstup novoměstských řemeslníků do cechu byl z důvodu eliminace konkurence žádoucí. Tím došlo k rozšíření cechu na území celé spojené pravobřežní Prahy.

Ve chvíli, kdy se obě města opět rozdělila, zdá se logické, aby se rozdělil i cech, neboť po deseti letech života v cechovní organizaci si řemeslníci mohli na takový způsob života zvyknout a přijmout jej se všemi aspekty. Návrat ke svobodnému trhu, který nebyl spoután ochrannářskými pravidly cechu, se nyní mohl pro mnohé novoměstské mečíře zdát nežádoucí.

Nastíněné hypotéze odpovídají i poznatky ze soudobých pramenů. V nedochovaném (leč velmi často citovaném) soupisu řemesel, který byl pořízen při náboženské přísaze v roce 1524, bylo každé řemeslo vedeno pod jedním zápisem, a to i v případě, že existovaly cechy v jenom i druhém městě.¹¹⁴ To by v našem případě spíše potvrzovalo existenci jednoho společného cechu. Dalším důkazem je pak soupis starších pořádků řemesel na Novém Městě

¹¹² Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, s. 488.

¹¹³ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 102.

¹¹⁴ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 580.

pražském z roku 1528 v pamětní knize, která začala být vedena po rozdělení obou měst. Zde nacházíme vůbec první zmínku o novoměstském cechu mečířů.¹¹⁵

Přestože došlo k formálnímu vytvoření novoměstské cechovní organizace, zjišťujeme, že celkové postavení tohoto cechu v rámci pražských cechů, a to i z hlediska početního zastoupení řemeslníků, nebylo zdaleka odpovídající postavení Nového Města. Ve třicátých letech sledujeme v pramenech krizi novoměstského cechu. Existence pouze jednoho cechmistra v letech 1532¹¹⁶ a 1534¹¹⁷ předznamenala vrchol této krize v roce 1537, kdy v seznamech starších pořádků mečíře vůbec nenalzáme.¹¹⁸ Tyto počáteční problémy byly pravděpodobně dočasné, neboť od konce čtyřicátých let máme opět doklady o mečířských cechmistrech.¹¹⁹

¹¹⁵ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 332, fol. A 3'.

¹¹⁶ Tamtéž, fol. B 9.

¹¹⁷ Tamtéž, fol. B 17.

¹¹⁸ Tamtéž, fol. 50.

¹¹⁹ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 1420, fol. 184^r.

4 Prameny k pražským cechům mečířů

4.1 Písemné prameny

Nejvíce se o fungování cechu, jeho strukturu a činnosti, ale i o okolnostech vzniku a jeho působení v rámci městského organismu dozvídáme z písemných pramenů. Prameny k pražským cechům se nachází především ve fondech Archivu hlavního města Prahy a v Národním archivu.

Písemnosti vztahující se k pražským mečířům, které se nacházejí v Archivu hlavního města Prahy, se skládají až na výjimky z jednotlivin. Snad proto nebyl dosud samostatný fond pražských mečířů vytvořen. Nejlépe využitelnou pomůckou je tak soupis úředních knih pražských cechů sestavený Zlatou Brátkovou.¹²⁰

Další velice důležité prameny nalezneme v Národním archivu ve fondu Staré manipulace. Jedná se o složky tvořené materiálem k pražským mečířům a nožířům pod signaturami P 106/127–129 a S 270/1–2.

Písemné prameny můžeme rozdělit do dvou základních skupin, a to na písemnosti cechovní a necechovní provenience. Písemnosti cechovní provenience reprezentují především cechovní pořádky, úřední knihy a část osobních dokladů členů cechů, do druhé skupiny patří městské knihy.

4.1.1 Cechovní pořádky

Nezastupitelným a faktograficky nejčinnějším pramenem pro poznání struktury cechu a vzájemných vztahů řemeslníků v něm jsou tzv. *cechovní pořádky*, jinak též *cechovní artikule* či *statuta*. Jedná se o písemné pořízení, které mělo definovat, jak vztahy uvnitř cechu, tak vztahy mezi cechem a královskými úřady či městskou radou, včetně otázek spojených s jurisdikcí nad cechovními členy a jednotlivými záležitostmi. Zároveň měly cechovní pořádky kodifikovat přesná práva (většinou v oblasti jejich samosprávy) a povinnosti, stejně jako výrobní kompetence jednotlivých cechů.

První dochovaná statuta a podle pozdějších výčtů privilegií i první statuta mečířského cechu vůbec byla vydána králem Vladislavem II. Jagellonským na Pražském hradě v pondělí

¹²⁰ Zlata BRÁTKOVÁ, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925 (soupis dokumentů)*, Praha 2006.

25. června roku 1509. Byla adresována cechu mečířů na Starém Městě pražském, ale přiznávala tomuto cechu práva nad všemi mečíři v českém království. Tato skutečnost může být vysvětlením skutečnosti, že vydavatelem nebyla městská rada, jak bylo běžnou praxí, ale sám panovník. Na neobvyklost tohoto jevu upozornil již Zikmund Winter, neboť z velkého počtu cechovních statut vydaných králem našel pouze pět dalších.¹²¹ A snad právě to může vysvětlovat i absenci podobných písemností v ostatních pražských městech.

Originál statut se bohužel nedochoval, nicméně text je znám z mnoha opisů. Jediné dva datované opisy byly pořízeny veřejnými notáři, starší z nich, který se sám dochoval rovněž v opisu, byl pořízen Barthelomeem Cantagallim von Unterberg 24. září roku 1650¹²² a autorem mladšího byl Christoforus Schabner 5. října roku 1688.¹²³ Další opis statut textem takřka totožný se Schabnerovou verzí je nedatovaný a nachází se dnes ve fondu lobkovické sbírky Národní knihovny (nadále jen opis A).¹²⁴ Vedle těchto verzí existuje ještě jedna verze opisů, která se do značné míry liší od výše uvedených, proto se jedná o zajímavý srovnávací materiál. Dochovala se ve dvou nedatovaných exemplářích, opis B¹²⁵ a opis C¹²⁶, ve fondu Staré manipulace.

Největším nedostatkem všech dochovaných opisů je však jazyková stránka textu, neboť ve všech příkladech bylo původní české znění statut přeloženo do němčiny, o čemž nacházíme poznámku jak na opise Barthelomea Cantagalliho, tak na opise Christofora Schabnera. Při překladech tak mohlo docházet k dezinterpretaci původního českého textu. Tyto nedostatky však mohou být částečně vyváženy množstvím verzí, z nichž byl původní smysl článků rekonstruován. Dále musíme vzít v potaz, že každý opis je částečně poplatný době svého vzniku, a tedy se do jeho znění mnohdy mohla pomítnout v té době již změněná cechovní praxe. To nám skýtá možnosti cenných poznatků o cechu v mladších dobách, o to víc je absence originálních statut z počátku 16. století bolestnější.

Vladislavova statuta z roku 1509 byla pak postupem času confirmována dalšími českými panovníky a platila až na nepatrné doplňky v nezměněné podobě po celé 16. a 17. století. S definitivní platností byly nahrazeny, jak si ještě podrobněji ukážeme, až na počátku 18. století Karlem VI. Tato skutečnost svědčí o mimořádné hodnotě tohoto textu.

První confirmace byla spojena s bouřlivými událostmi prvního stavovského povstání, které skončilo výraznými represivními opatřeními vůči městskému stavu. Samozřejmě se tato opa-

¹²¹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 639.

¹²² NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 6–9.

¹²³ NA Praha, SM, kart. 1782, sign. P 106/127, s. f.

¹²⁴ Národní knihovna ČR, Lobkovická knihovna, rkp. 72, sign. XX III C 15, fol. 139^r–142^v.

¹²⁵ NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 31–35.

¹²⁶ Tamtéž, fol. 53 a 58.

tření nevyhnula i cechovním zřízením, ba naopak cechy jimi byly postihnuty ve velké míře. Roku 1547 došlo ke zrušení cechovního zřízení a pražské cechy ztratily svá privilegia (tzn. cechovní pořádky).¹²⁷ K jejich postupnému navrácení přistoupil Ferdinand I. Habsburský až od roku 1562, takže se nejedná o konfirmaci cechovních statut v klasickém slova smyslu, ale měli bychom spíše mluvit o jejich navrácení a potvrzení ze dne 15. září toho roku. Text se nám dochoval ve dvou opisech, přičemž první z nich se nachází v Národním archivu v Saalbuchu z let 1560–1570¹²⁸ a druhý exemplář je připojen k opisu C.¹²⁹ Text druhého z opisů se však neomezuje na prosté navrácení a potvrzení, nýbrž nově upravuje podmínky provozování řemesla v prostoru Pražského hradu a Hradčan.

V prvním roce svého českého panování potvrdil mečířská statuta staroměstského cechu Rudolf II. Habsburský. Konfirmaci datovanou ke dni 18. dubna roku 1577 známe z jediného opisu, který je připojen k opisu C.

V souvislosti s obdobím pobělohorských změn přináší Zikmund Winter nepřesnou zprávu, kterou dnes ani nelze přesněji prozkoumat, neboť odkazovaný malostranský manuál radních z let 1619–1622 shořel při požáru staroměstské radnice v květnu roku 1945. Winter tvrdí, že mečíři a nožíři všech tří pražských měst měli po celé 16. století stejný jeden cechovní řád, který byl potvrzen po bitvě na Bílé hoře Karlem Lichtensteinem. Zároveň v souvislosti s tímto řádem zmiňuje odpor malostranských z roku 1537.¹³⁰ Při bližším seznámení se s případem z roku 1537 však zjistíme, že vznikl pouze mezi cechy nožířů všech tří měst. I zmíněné stvrzení artikulí Lichtensteinem na počátku dvacátých let 17. století se tedy mohlo týkat pouze nožířských cechů, přičemž pravděpodobně Zikmund Winter vycházel z malostranských poměrů, ve kterých byl cech nožířů a mečířů spojený.

Dalším panovníkem, který 9. května roku 1647 opět potvrdil mečířům na Starém Městě jejich privilegia, byl Ferdinand III. Habsburský. Originální reskript se nachází ve fondu Staré manipulace.¹³¹

Od konce osmdesátých let začínají po dlouhá léta se táhnoucí spory mezi pražskými dlouhonožíři a mečíři „*in puncto Privilegiorum*“.¹³² Ve skutečnosti tím byly řešeny problémy spojené s výrobou zbraní, jež si nárokovaly oba zmíněné cechy. Tento spor byl ukončen až za vlády Karla VI., který v roce 1712 oba cechy spojil a vydal nová společná statuta. Tato statuta

¹²⁷ Bedřich MENDL, Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských, s. 40; Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 230–232.

¹²⁸ NA Praha, Saalbuch č. 287, fol. 138^r.

¹²⁹ NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 54–55.

¹³⁰ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 31.

¹³¹ NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/129, s. f.

¹³² NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 59–109.

plná barokních kudrlinek se nám dochovaly ve dvou exemplářích, jednak v původním revidovaném konceptu¹³³ a jednak v nedatovaném opisu.¹³⁴

Konečně roku 1739 byly vydány generální cechovní artikule, čímž byl završen samostatný vývoj mečířských pořádků. Generální artikule měl každý cech ve dvou jazykových verzích – české a německé.

Zvláštním případem jsou pak mezi cechovními pořádky *artikule tzv. menších pořádků*, tedy statuta sdružených tovaryšů a učedníků. Jedná se o prameny, které nám prozrazují cenné informace o vnitřním fungování a sociální politice raně novověkých odborových sdružení, neboť pořizováním vlastních statut bránili tovaryši a učedníci dosažená práva a výhody, jež byly mnohdy ze strany mistrů porušovány.

O prvních tovaryšských artikulích se dozvídáme z nálezu konšelů Starého Města pražského.¹³⁵ Ve zmíněném rozsudku městského soudu ze dne 22. dubna roku 1505 se obrací v reakci na žádost mečířských mistrů stran kostelních svící „*jiní tovariši někteří téhož řemesla odpírajíce*“ na pana purkmistra a pány radní s tím, že „*myť vaší milosti prosíme a žádáme, že toho neráčíte dopúšťeti než že nás ráčíte zachovati podle listu, kterýž sú nám nato cechmistrí a mistrí udělali pod svú pečetí a vydali.*“ Na to pak mistři reagovali tím, že řečený list předložený radě k posouzení byl vydán „*bez vědomí a povolení panského, ješto toho býti nemělo a nemuož žádné moci jmíti.*“ Podle rozsudku se měli napříště tovaryši s mistry na takovém listu domluvit a předložit jej k ohledání pánům konšelům. Neshledají-li oni nic proti svobodě a právu města, list ten oni stvrdí.

Zda došlo k nějaké dohodě, se z dalších dochovaných pramenů té doby nedozvídáme, ale roku 1570 se rozhořel nový boj o tovaryšské artikule a hned od počátku nabraly tyto události bouřlivý ráz. Vše začalo bujarým vyprovázením mečířských tovaryšů na vandr, při kterém došlo v rámci opileckých radovánek k poranění několika účastníků a ke škodě na majetku měšťanů. V této souvislosti jejich mistři jedenáct svých tovaryšů zažalovali a při další schůzi předložili mistři zákaz podobných vyprovázení. Při nastalých sporech tovaryši zjistili, že artikule menšího pořádku byly mistry z pokladnice schovány a jejich existence ze strany mistrů popírána. Tovaryši ihned vyhlásili stávkou a žalovali své mistry u městského soudu. Tyto artikule menšího pořádku měl sepsat jistý písař Jeroným 15 let před popisovanými událostmi, tedy kolem roku 1555. Mistři taková tvrzení odmítali s tím, že je pouze jediný majestát vztahující se na všechny mistry v českém království, a tedy že tovaryši nikdy svůj majestát neměli, připouštěli však existenci jiného spisu, které dali starší tovaryšům. Toto pořízení však

¹³³ NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 71–86.

¹³⁴ Tamtéž, fol. 98–108.

¹³⁵ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1128, fol. 75^v.

bylo v porovnání s majestátem pro tovaryše značně nevýhodné, proto zarytě trvali i nadále na svém. V konečném důsledku dal staroměstský soud za pravdu mistrům. Předmět těchto pří a sporů, tedy zmíněné artikule menšího pořádku, byl pravděpodobně zničen jako nežádoucí důkaz během popisovaných událostí nebo krátce po nich. Existenci takového písemného pořízení můžeme přece jen předpokládat nejpozději ve druhé polovině 16. století.

Jedinými dochovanými artikulemi menšího pořádku jsou statuta mečířských tovaryšů z roku 1624. Opis těchto statut se dnes nachází v Archivu hlavního města Prahy.¹³⁶ Zajímavá je zejména skutečnost, že tato statuta byla dána tovaryšům a učedníkům staršími mistry stejně jako všemi mistry řemesla mečířského všech tří pražských měst. Můžeme na tom sledovat posun od výhradního postavení Starého Města ve prospěch celého pražského souměstí.

Na závěr předešlého pojednání je připojena souhrnná tabulka dochovaných exemplářů cechovních pořádků a jejich konfirmací ve sledovaném období:

datace	písemnost	vydavatel	poznámka	odkaz
25. 6. 1509	statuta	Vladislav II.	opis notářského opisu Barthelomea Cantagalliho z 24. 9. 1650	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 6–9.
			notářský opis Christofora Schabnera z 5. 10. 1688	NA Praha, SM, kart. 1782, sign. P 106/127, s. f.
			nedatovaný opis A	Národní knihovna ČR, Lobkovická knihovna, rkp. 72, sign. XX III C 15, fol. 139 ^r –142 ^v .
			nedatovaný opis B	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 31–35.
			nedatovaný opis C	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 53 a 58.
15. 9. 1562	navrácení, konfirmace	Ferdinand I.	opis konfirmace v saalbuchu	NA, Saalbuch č. 287, fol. 138 ^r .
			nedatovaný opis konfirmace připojený k opisu C	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 54–55.

¹³⁶ AMP, AMP, Sběrka papírových listin – V. oddělení, AMP PPL V – 261.

18. 4. 1577	konfirmace	Rudolf II.	nedatovaný opis konfirmace připojený k opisu C	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 56– 57.
1624	statuta menšího pořádku	starší a všichni mistři tří měst pražských	opis statut	AMP, Sbíрка papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL V – 261.
9. 5. 1647	konfirmace	Ferdinand III.	originál reskriptu	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/129, s. f.
1712	statuta	Karel VI.	revidovaný koncept statut spojeného cechu mečířů a dlouhonožníků	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 71– 86.
			opis statut spojeného cechu mečířů a dlouhonožníků	NA Praha, SM, kart. 1783, sign. P 106/128, fol. 98– 108.

4.1.2 Úřední knihy

Úřední knihy vedené cechy jsou rozmanitou a typologicky nevyhraněnou skupinou pramenů, jejichž obsahem byla důležitá agenda nejrůznějšího charakteru. Obsahem mohly být opisy privilegií, soupisy přijímaných učňů, tovaryšů a mistrů nebo záznamy účetní povahy.

Pro námi sledované období se nám ve sbírkách Archivu hlavního města Prahy nedochovala žádná z úředních knih vedených cechy jednotlivých pražských měst, přestože na základě zprávy z počátku 17. století máme důkaz o jejich existenci. Jedná se o položku v inventáři pozůstalosti Anny, vdovy po mečíři Václavu Kochovi, ze dne 6. dubna roku 1604.¹³⁷ Zde nalézáme v truhlici, jež byla majetkem mečířského cechu na Novém Městě pražském, vedle pečeti a pokladnice také registra bez bližšího určení.

Bohužel ani v cechovních pořádcích sledovaného období nenalézáme instrukce o zapisování přijatých a vyučených učedníků, nových tovaryšů nebo mistrů, přestože můžeme existenci takových písemností předpokládat.

Pro vytvoření bližší představy o jednotlivých typech vedených agend mohou posloužit dochované cechovní knihy, z nichž nejstarší pochází ze sedmdesátých let 18. století. Jsou to *knihy účetní (Einnahm und Ausgaabs Buch)*, do nichž se zaznamenávaly především kvartální

¹³⁷ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 1210, fol. 182^r.

příjmy a výdaje. Ty tvoří ucelenou řadu pro celkové období let 1773–1863¹³⁸ s výjimkou let 1839 a 1840. Další skupinu tvoří *knihy pro přijímání učňů* (*Aufdüngbuch*) pro období 1789–1858,¹³⁹ *knihy propouštěných z učení* (*Freysagungsbuch*) pro období 1786–1858¹⁴⁰ a *knihy mistrovské* (*Meisterbuch*) pro období 1787–1823.¹⁴¹ Tyto knihy se nám dochovaly pouze v jediném rukopisu od každého druhu, přesto tvoří pestrou ukázkou cechovních písemností. Posledním typem jsou *knihy tovaryšského pořádku* nebo také jen *knihy tovaryšů*. Knihy tovaryšů se nám dochovaly až z druhé dekády 19. století v počtu dvou rukopisů pro celkové období 1818–1837.¹⁴²

4.1.3 Osobní doklady

Na hranici mezi písemnostmi cechovní a necechovní provenience stojí osobní doklady členů cechu. Zpravidla se jedná o písemnosti, kterými se prokazoval zájemce o vstup do cechu.

Necechovními písemnostmi byly takové, kterými se prokazoval uchazeč o vyučení v daném řemesle. Jsou jimi *listy řádného zplození* (v případě nemanželského syna *listy očistné* vydávané panovníkem) a *listy zachovací* neboli vysvědčení o dřívějším bezúhonném životě uchazeče o vstup do řemesla. Tyto druhy dokumentů musel ostatně předkládat i žadatel o měšťanství, které bylo další podmínkou vstupu do cechu. Ukázkou těchto písemností jsou dochované zachovací listy mečířů z německých oblastí v Archivu hlavního města Prahy ze závěru třicetileté války, tedy ze čtyřicátých a padesátých let 17. století.¹⁴³ U osob poddaných byl požadován až do zrušení nevolnictví ještě *vrchnostenský konsens*.¹⁴⁴

Po uplynutí zkušební doby nového učedníka byla sepsána smlouva mezi jeho novým mistrem a rodiči či poručníky učedníka, přičemž text smlouvy byl zapsán do cechovních register. Jeho opis dostala i druhá smluvní strana. Po absolvování stanovených učednických let byl vystaven učedníkovi *list výuční*.

Další osobní dokumenty byly spojeny s nezbytnou součástí života tovaryše – vandrem. Prvním druhem jsou *listy fedrovní* dochované v případě mečířských tovaryšů ve větší míře z prvních let 19. století v Archivu hlavního města Prahy.¹⁴⁵ Jednalo se o potvrzení vystavené

¹³⁸ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5857–5859, 5755 a 5756.

¹³⁹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5855.

¹⁴⁰ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5856.

¹⁴¹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5854.

¹⁴² AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 5753 a 5754.

¹⁴³ AMP, Sběrka pergamenových listin – přírůstky II, AMP PGL II – 690, 907, 2926, 2974 a 2976, a AMP, Sběrka papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL IV – 397 a 1347.

¹⁴⁴ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, s. 65.

¹⁴⁵ AMP, Sběrka papírových listin, AMP PPL IV – 4224, 4228a, 7063a, 7410b, 7503a, 7593b, 7692c a 12979b.

vrchností tovaryšům, že mohou vandrovat. Jako doklad, že tovaryš v rámci vandru řádně pracoval u cizího cechu, obdržel dotyčný *list vandrovní*.

Posledním typem osobních dokumentů členů cechu byli *listy mistrovské*, které získal uchazeč o mistrovství, pokud úspěšně splnil všechny cechem dané podmínky.

4.1.4 Městské knihy

Městské knihy představují relativně početnou avšak z hlediska typologického velice nesourodou skupinu pramenů necechovní provenience. Velkou ránu pro tuto pramennou základnu představoval požár Staroměstské radnice 8. května roku 1945, při kterém shořelo mnoho nenahraditelných rukopisů. I když většinu z nich Zikmund Winter ve svých dílech zpracoval, jsme odkázáni pouze na jeho interpretaci a celá řada jich zůstane navždy neověřena. Soupis všech dnes dochovaných městských knih pražských měst včetně jejich typologického roztržení přinesl ve své publikaci Jiří Čarek.¹⁴⁶

Nejcennější informace o ceších nalezneme v knihách vedených při městské radě. Těmi jsou především *radní protokoly (protocollum consilii)*, *radní manuály a knihy nálezů (libri sententiarum)*, z nichž se dozvídáme o kauzách cechu, které řešila městská rada. Příkladem jsou spory, v nichž chtěl cech prosadit svá monopolistická práva. Cechy vedly soudní spor s kýmkoliv, kdo by narušoval jejich privilegia na výrobu, ať se jednalo o jiné cechy, řemeslníky stojící mimo cech nebo Židy. Velice různorodé informace obsahují zápisy v *knihách památných*, přičemž ve staroměstském prostředí se pro nejstarší období zachovala *liber vetustissimus*, který se nedávno dočkal edice.¹⁴⁷

Velké množství dochovaných knih soudnictví nesporného vypovídá o konkrétních řemeslnících. Jedná se o *knihy městských práv*, jež nám podávají celkový přehled o počtu nově přichozích mečířů, *knihy kvitancí (libri quietantiarum)* a *knihy trhové (libri contractuum)*, z nichž si můžeme udělat představu o majetkových poměrech jednotlivých mečířů, a nakonec *knihy kšaftů (libri testamentorum)* a *knihy pozůstalostních inventářů*, ve kterých můžeme najít cechovní předměty či zmínky o výrobcích.

Dále nesmíme zapomenout na knihy městského hospodářství, z nichž především *berní knihy (libri collectarum)*¹⁴⁸ podávají ojedinělé svědectví o majetkových a sociálních poměrech řemeslníků a také podchycují početní zastoupení daného řemesla v konkrétním roce v určité lokalitě.

¹⁴⁶ Jiří ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy*. Praha 1956.

¹⁴⁷ Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011.

¹⁴⁸ Hana Pátková (ed.), *Berní knihy Starého Města pražského (1427–1434)*, Praha 1996.

Předešlý výčet není zdaleka konečný a doprovodný text nemá být koneckonců ani vyčerpávajícím pojednáním. Hlavním záměrem bylo upozornit na širokou pramennou základnu k řemeslům, živnostem a cechům, jakou tato poslední skupina písemných pramenů skýtá. Práce s městskými knihami je však obtížná z důvodu velkého množství dochovaných zpráv a zápisů. Proto jsme v mnohém závislí na moderních edicích a jiných možnostech zpřístupňování dochovaných rukopisů opatřených rejstříky.¹⁴⁹

4.1.5 Rukopis č. 7857

Na závěr tohoto pojednání o písemných pramenech k cechu mečířů nesmíme zapomenout zmínit pozoruhodný rukopis, který je dnes uložen v Archivu hlavního města Prahy.¹⁵⁰ Jedná se o nepříliš rozsáhlé pojednání s názvem: „*Řemeslo mečířské a jeho výroba v dílně posledního mečíře pražského Antonína Jiřího Preise*“ a vcelku vše vysvětlujícím podtitulem: „*Z vlastních vzpomínek a rodinných zkazek napsala dcera posledního mečíře pražského Marie Vávrová-Preisová.*“ Text byl sepsán v září roku 1954 a je doprovázen bohatou obrazovou přílohou, jež obsahuje výkresy prací i plán mečířské dílny.

V první části textu se autorka věnovala sepsání dějin řemesla, přičemž faktografická hodnota tohoto pojednání je do značné míry sporná. Největší problém pro badatele představuje skutečnost, že nelze přesně stanovit hranici mezi textem „*z vlastních vzpomínek a rodinných zkazek*“ a pasáží převzatých z prací historiků. Místy nalézáme celé pasáže převzaté z Winterových prací, po kterých následují unikátní informace dosvědčující mečířskou tradici rodiny.

V dalších částech této práce je pojednáno o Jubilejní výstavě z roku 1891, kde mistr Antonín Preis vystavoval mečířskou práci ve vitrínách Průmyslového paláce, o jednotlivých produktech mečířské dílny v 19. století, o různých procedurách opracování kovů v dílně. Rovněž se zde nachází edice osobních zápisků účetní povahy posledního pražského mečíře.

Na závěr textové části je připojen opis statut, které podle záhlaví vydala tehdy již spojenému cechu mečířů a dlouhonožníků Marie Terezie 11. listopadu roku 1774. Bohužel k opisu není připojen žádný odkaz či poznámka o původu textu, což je třeba mít při práci s tímto materiálem na paměti. Přestože byly tyto artikule vydány po časovém období, které vymezila tato práce, dá se předpokládat, že zachycuje a kodifikuje starší cechovní zvyklosti, proto budu

¹⁴⁹ Jaroslava MENDELOVÁ, *Libri civitatis V. Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském 1518–1581*, Praha – Ústí nad Labem 2011; Jaroslav ČECHURA – Zdeněk HOJDA – Martina NOVOZÁMSKÁ (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608. Rekonstruovaná edice shořelého rkp. 324 z Archivu hl. m. Prahy podle opisu uloženého v Archivu Národního muzea*, Praha 1997.

¹⁵⁰ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857.

citovat z tohoto dokumentu na několika místech mé práce, a to zejména tam, kde se nám nedostává k dané problematice jiných pramenů.

Z předešlého nástinu je zřejmé, že toto dílo Marie Vávrové-Preisové je pramenem zajímavé výpovědní hodnoty, který v této práci nesmí být opomenut. Nicméně je potřeba přistupovat k tomuto prameni opatrně a často i kriticky.

4.2 Hmotné prameny

Hmotnými prameny k cechu mečířů nejsou myšleny ani tak dochované řemeslnické výrobky, ale jedná se o předměty dokumentující společenský život cechu coby organizace, v níž sehrála tradice a ceremoniel významnou roli. Není náhodou, že největšího rozkvětu dosahují cechovní předměty v 17. a 18. století, tedy v dobách hospodářsky nejnepříznivějších, kdy řemeslníci více než jindy viděli v cechovních organizacích svou poslední záchranu. Proto dochází v tomto období k důrazu na zachování všech cechovních zvyklostí mnohdy pod hrozbou pokut. Řemeslnické korporace právě prostřednictvím zdobně vyvedených privilegií, nádherných korouhví a malovaných truhlic zdůrazňovaly svou historickou úlohu a význam řemesla.¹⁵¹

Takové byly okolnosti, za nichž dosáhla kultura cechovních předmětů svého vrcholu, nicméně počátky této tradice jsou takřka stejně staré jako samy organizace. Tyto první předměty vyrobené často z materiálů, které podlely během staletí zkáze, se nám dodnes nedochovaly. To, co však zůstalo, jsou časté zmínky o nich v dobových pramenech. Tato podstatná součást tradice cechovních předmětů (důležitá stejně jako dochované předměty samotné) bude součástí oddílů pojednávajících o jednotlivých předmětech.

Soupisům dochovaných cechovních památek pražských cechů ve fondech Muzea hlavního města Prahy a jejich typologii se věnoval zejména Jan Diviš.¹⁵² Hmotné cechovní památky rozdělil do tří základních skupin:¹⁵³

1. předměty dokumentující vnitřní život cechů a společenstev (např. pokladny, ferule, pečetidla, mistrovské kusy, které byly věnovány cechu)
2. předměty určené k reprezentaci společenstva na veřejnosti (např. korouhve a prapory, uniformy, vývěsní znamení, zavěšená na domě či hospodě, kde měl cech sídlo, ale i pohřební štíty, příkrovy na rakve, kříže, svícny)

¹⁵¹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 238 a 263.

¹⁵² Jan DIVIŠ, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, Praha 1984; též, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, Praha 1992.

¹⁵³ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 13.

3. předměty různého určení (např. vzorky a vzorníky výrobků řemesla, pamětní alba, osobní památky na členy cechu, tiskoviny vydané cechem)

V našem případě cechu mečířů, popř. spojeného cechu mečířů a dlouhonožníků, bude pojednáno o dochovaných předmětech, jež lze zařadit do prvních dvou skupin.

4.2.1 Cechovní pokladnice

Cechovní pokladnice představovala nejdůležitější předmět celé organizace, neboť její otevření zahajovalo valnou schůzi členů cechu. Přísně dodržovaným pravidlem bylo, že jednání „*bez otevření pokladnice moci nemá.*“¹⁵⁴ Schůze se konala pravidelně v cechovní hospodě, kde byla cechovní pokladna po celý čas uložena. O výjimečném postavení cechovní pokladnice rovněž vypovídá označení *matka pokladnice* či *matka*.¹⁵⁵

Nejčastěji se však setkáme v pramenech pražských mečířů s prostým označením *die Lade*, tedy truhla, ve které byla pokladnice zpravidla uložena. Na několika místech artikulí menšího pořádku z roku 1624 je tento výraz nahrazen ještě pojmenováním *die Buxen*¹⁵⁶ (správně *die Büchse*). Tento výraz má dva možné překlady, buď krabice (popř. pouzdro) nebo střelná zbraň, nejčastěji puška. V souvislosti s truhlicí či pokladnicí lépe uplatníme první možný překlad, ovšem není bez zajímavosti, že i v českých textech se již od konce 15. století vžilo pro cechovní pokladnici označení *puška*,¹⁵⁷ které pravděpodobně vzniklo chybným překladem.

Přestože nemáme o existenci cechovních pokladnic v počátcích pražských cechů přímé důkazy, nepřímě na ně ukazují ustanovení o přístupném v prvních statutech z roku 1509.¹⁵⁸ Přístupné měli zaplatit do staroměstského cechu všichni mistři, kteří se chtěli usadit v kterémkoliv městě v českém království. De iure tak měla existovat pouze jedna jediná staroměstská pokladna, společná všem mečířům v království. Ve skutečnosti se však setkáváme s tím, že si i jednotlivé cechy mečířů pražských měst pořizovali svou vlastní pokladnici. Dokladem toho je „*pokladnice železná*“ uložena ve žluté truhlici novoměstského cechu, která se vyskytuje v inventáři pozůstalosti Anny, vdovy po mečíři Václavu Kochovi, ze dne 6. dubna roku 1604.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 172.

¹⁵⁵ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 14; též, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, s. 20.

¹⁵⁶ AMP, Sběrka papírových listin – V. oddělení, AMP PPL V – 261.

¹⁵⁷ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 14; též, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, s. 20.

¹⁵⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 630.

¹⁵⁹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1210, fol. 182^r.

Podrobnější informace o provozu cechovní pokladnice se dozvídáme až ze statut udělených cechu mečířů a dlouhonožírů v listopadu roku 1774 Marií Terezií.¹⁶⁰ Ve třetím článku se totiž setkáváme s pravidlem, že matka pokladnice má být uzamknuta třemi odlišnými zámky (srovnej s dochovanou pokladnicí menšího pořádku níže). V takovém případě má mít jeden klíč inspektor, další cechmistr a poslední jeho zástupce, tzv. *Mitvorsteher*. Ve stejném ustanovení je pak ještě zmínka o mistrovi, který matku pokladnici opatruje a který z této pozice skládal na rozdíl od ostatních cechovních mistrů pouze polovinu kvartálních poplatků.¹⁶¹ Podle 16. článku měly být obnosy do pokladny vkládané, zejména pokuty, poplatky za vyučení a za přípověď, využívány pouze k úhradě nezbytných výdajů řemesla, k obvyklým bohoslužbám a v neposlední řadě k finanční výpomoci některému z mistrů či vdově pozůstalé po mistrovi v případě neštěstí.¹⁶²

Jediným dnes dochovaným exemplářem je cechovní pokladnice nožířů a mečířů z 18. století ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy, kam se dostala darem Řemeslnické záložny v Praze 2. Je zhotovena z dubového dřeva se zapuštěnými výplněmi na stranách a víkem, na jehož vnitřní straně jsou kalené a ryté přítuhy. Celkové rozměry pokladnice jsou: šířka 62,5 cm, výška 34 cm a hloubka 37,5 cm.¹⁶³

4.2.2 Cechovní pečeť

Tím, co reprezentovalo cech coby plnohodnotnou právnickou osobu v úřední komunikaci s vrchností a navíc dosvědčovalo vůli cechovního představenstva obecně, byla cechovní pečeť, tedy abychom byli úplně přesní, cechovní typář.

První zmínky o cechovní pečetí mečířů pocházejí již z roku 1505 a zajisté nepřekvapí skutečnost, že se nacházíme opět na půdě Starého Města pražského. V již několikrát zmíněné zprávě ze staroměstské knihy nálezů ve stížnosti mečířských tovaryšů zaznívá: „*než že nás ráčíte zachovati podle listu, kterýž sú nám nato Cechmistři a Mistři udělali pod svú pečetí a vydali...*“¹⁶⁴. Víme tedy, že nejpozději počátkem 15. století disponovali představitelé cechu pečetí, pod níž vydávali své písemnosti. Bohužel se o konkrétní podobě této pečetí nedozvídáme nic určitějšího.

¹⁶⁰ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 7857, fol. 45–52.

¹⁶¹ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 7857, fol. 46.

¹⁶² Tamtéž, fol. 51.

¹⁶³ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 63; též, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, s. 47.

¹⁶⁴ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 1128, fol. 75^v.

Ve sbírkách Archivu hlavního města Prahy se nám dochoval pouze jediný typář znovu staroměstského cechu mečířů.¹⁶⁵ Jedná se o okrouhlý typář vyhotovený ze stříbra, který je datován do let 1550–1650. Bohužel je zřejmé, že tato datace je pouze orientační a že se zařazením typáře do historického kontextu nám mnoho nepomůže. Opis typáře pak hrdě hlásá: „*PECZET*MECZYRSKA*S*M*PRAZSHEHO*“¹⁶⁶. Pečetní obraz je tvořen štítem, ve kterém ruka v plátové zbroji drží za špičky tři meče, jež jsou vějířovitě uspořádané.¹⁶⁶ Otisk tohoto typáře nalzáme ještě roku 1801 na dvou fedrovních listech.¹⁶⁷ Tato pozoruhodná skutečnost svědčí o dlouhém období, kdy byl tento staroměstský typář cechem mečířů používán navzdory veškerým správním změnám, k nimž docházelo zvláště v 18. století. Můžeme se rovněž domnívat, že byl tento typář používán pražskými mečíři až do konce cechovního zřízení, tedy až do roku 1859.

V novoměstském prostředí se nám dochovala zpráva o cechovním typáři, ale typář samotný se bohužel nedochoval. Tuto zmínku nalezneme v již dříve citovaném inventáři pozůstalosti Anny, vdovy po mečíři Václavu Kochovi, ze dne 6. dubna roku 1604.¹⁶⁸ Dozvídáme se tak o „*pečeti stříbrné*“, která se spolu s kroužkem vosku nacházela v truhlici, jež byla majetkem cechu. Bližších informací se nám ve zprávě o typáři samém nedostává. Můžeme však konstatovat, že oba cechy, jak staroměstský, tak i novoměstský, měly typáře vyhotovené ze stříbra.

Pro malostranské dochovaný typář mečířské korporace stejně jako jakákoliv zmínka o něm chybí.

4.2.3 Cechovní korouhev

Další skupinou dochovaných cechovních předmětů jsou takové, jež reprezentovaly cech na veřejnosti. Tato skupina úzce souvisí s povinností cechů účastnit se městských slavností, neboť tím dodávaly událostem lesk a dokumentovaly bohatství města. Cechy byly řazeny v průvodu podle svého významu a společenského postavení. Toto pořadí mělo svůj pevný řád, o němž se dozvídáme z tzv. Soběslavských práv, sepsaných kolem poloviny 15. století.¹⁶⁹

Podle těchto pravidel šli v rámci v pořadí třetích platněřů brníři, jehlári, helméri, ostrožníci, rotšmídové, sedláři, konváři, uzdaři, rýmaři, pasíři, kovári, měšečníci, tobolári, mečíři, toulaři a zámečníci. V čele všech těchto řemesel byla nesena společná korouhev. Tak víme i o je-

¹⁶⁵ AMP, Sbírká typářů Archivu hlavního města Prahy, AMP K III – 172.

¹⁶⁶ Jakub HRDLIČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999, s. 188–189.

¹⁶⁷ AMP, Sbírká papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL IV – 4 288a a AMP PPL IV – 12 979b.

¹⁶⁸ AMP, Sbírká rukopisů, rkp. 1210, fol. 182^r.

¹⁶⁹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 15.

jím vzhledu, neboť platněji a všechna výše zmíněná přidružená řemesla „*mají jměti korouhev zelenú a na ní odětec v ostruhách a mečem i ve všem odění zavřeném*“.¹⁷⁰

Odkdy používaly cechy korouhve ke své reprezentaci, doposud není uspokojivě objasněno, ale první zmínky o nich se objevují již v patnáctém století.¹⁷¹ V rukopisu č. 7857 se setkáváme s poněkud odvážným tvrzením, že to byl již Jan Lucemburský, kdo vydal cechům pokyn, aby si pořídily prapory, a také kdo stanovil pořadí, v jakém pořádku mají nastoupit do průvodu.¹⁷²

V každém případě se tyto středověké korouhve nedochovaly, neboť v některých případech byly tak veliké, že museli být neseny i několika řemeslníky. Proto Josef II. roku 1781 stanovil svým dvorským dekretem maximální rozměry korouhví tak, aby je unesl jeden muž. V důsledku tohoto nařízení byly pořizovány cechy korouhve nové zvláště k příležitosti korunovace Leopolda II. roku 1791.

Takovým případem je i dochovaná korouhev mečířů a nožířů se žerdí ve sbírkách Muzea hlavního města. Korouhev byla zhotovena ze zeleného, ornamentálně protkávaného a stříbrem krumplovaného hedvábí, přičemž se na obou stranách nachází obrazy olejem na plátně. Na prvním je znak řemesla, což je tmavozelený štít v červeném poli, na kterém jsou tři meče proplečené korunou, a v klenotu helma s korunou, do níž jsou opět zabodnuty tři meče. Ze zlaté a tmavozelené pokrývky vyrůstá na obou stranách nápis: „*Joseph Hasner, Johann Setaller*“, snad tehdejší cechmistři spojeného cechu. Na straně druhé je námětem obrazu říšský orel s iniciálou L II v srdečním štítku. Zde se pak nachází i vročení.¹⁷³

4.2.4 Cechovní konev

Další památkou, která je zároveň nejstarším dochovaným předmětem cechu mečířů, je krásně zdobená cínová konev s výlevkou, uchem a víkem. Její přesnou dataci k roku 1686 nacházíme v čele vedle vyrytého štítu s hlavou satyra a pod štítem jsou typické atributy mečířského řemesla, zkřížené kladivo a meč.¹⁷⁴

Dále je konev dole na výdutí pláště zdobena květy, dvěma ptáky, koněm a oslem. Na víku je vyryt věnec, v němž jsou pod korunou iniciály MG. Tyto iniciály pravděpodobně znamenají meč či mečíř spolu s latinským ekvivalentem gladius či gladiator.

4.2.5 Předměty menšího pořádku

¹⁷⁰ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 993, s. 257.

¹⁷¹ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 16.

¹⁷² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 7857, fol. 9.

¹⁷³ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 63.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 63.

Rovněž se nám dochovaly předměty, které dokumentují společenský život tzv. menších pořádků, tedy společenství tovaryšů a učedníků. Tyto menší pořádky přebíraly do svých zvyklostí obyčejně celocechovní, například schůzky řemesla, proto u nich nalézáme obdobnou skladbu předmětů. Docházelo však i k vytváření nových rituálů spojených především s vítáním a vyprovázením vandrujících tovaryšů, s nimiž jsou spojeny i jiné typy cechovních předmětů.

Se schůzkami členů menšího pořádku byly spojeny i poplatky, které byly obdobně jako u cechovní schůze dávány do společné pokladnice, o které již bylo v obecné rovině pojednáno výše. Dochovaná truhlice menšího pořádku pochází z první poloviny 18. století. Je dřevěná se stopami tmavohnědého nátěru a čtvercovými výplněmi na bočních stranách. Ve víku jsou tři otvory pro klíče. Celkové rozměry truhlice jsou: šířka 55,5 cm, výška 31 cm a hloubka 29,8 cm.¹⁷⁵

Nyní se zaměříme na to, k čemu byly vybrané poplatky užívány. V první řadě měly tyto prostředky pokrýt výdaje spojené s přivítáním vandrujících tovaryšů, tzv. šenkem, a rovněž s vyprovázením tovaryšů na vandr. Ve 4. článku tovaryšských statut z roku 1624 je dokonce stanoveno, že rozpočet na šenkování a vyprovázení nesmí překročit 24 krejcarů.¹⁷⁶ V případě, že vandrující tovaryš nenalezl ve městě práci, dostalo se mu finanční výpomoci, která mu umožnila cestu do dalšího herberku. Dalším druhem výdajů byly finanční prostředky určené nemocným tovaryšům či obdobně jako u mistrů v případě tísně člena menšího pořádku.¹⁷⁷

S tovaryšským šenkem jsou spojeny i další dva dochované předměty menšího pořádku, cínový kalich a cínová holba, neboť během tohoto rituálu, symbolu bratrství, byl nově příchozí přivítán staršími tovaryši přípitkem. Kalich nožířských a mečířských tovaryšů pochází z druhé poloviny 18. století a je zdoben pouze na kupě vyrytým nápisem se jmény starších tovaryšů: „*Alt Gesel / Wenzel Michel / Wenzel Wegrad – Karl Lümsperger / Georg Kozlick – Joseph Schoerfel / Adam Marhofer – Johann Sack / Kasemir Rispler*“. Holba s víkem a uchem patřila pouze mečířským tovaryšům a je mnohem reprezentativněji zdobená. V čele pláště je vyryt obrněnec, který se opírá levicí o štít s nápisem: „*Spring / ins Klee*“ a v druhé ruce drží korouhev s iniciálou W (snad odkaz na krále Vladislava II., který mečířům dal roku 1509 první privilegia). Po stranách obrněnce se nachází jména tovaryšů a na vnější straně dna nápis: „*VIVAT! / durcht g wollen wir / seyn. Den 12. July / 1795.*“ Výzdobu na víku doplňuje znak me-

¹⁷⁵ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 64; též, *Pokladny pražských cechů*, Acta Musei Pragensis 84, s. 47.

¹⁷⁶ AMP, Sběrka papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL V – 261, fol. 1^v–2^r.

¹⁷⁷ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 7–8.

čírů se třemi meči ve štítě a s nápisem na okraji: „*Vivat! Ihr Brüder schämks prav nur cin wir wollen alle heut recht lustig sein*“.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 64

5 Cechovní život

Sdružením řemeslníků do cechovní organizace se nezměnil pouze profesní život řemeslníků, nýbrž i všechny ostatní aspekty jejich dosavadního života. Vstupem do cechu přijal řemeslník všechna pravidla stanovená artikuly daného řemesla, jeho život byl spoután pravidly ekonomickými, sociálními ale i mravními a náboženskými.

Tato proměna samozřejmě nenastala ze dne na den. Léta strávená v učení, později v tovaryšském světě a na vandru postupně připravovala nového adepta na mistrovství s každodenními rituály cechovního života.

V nadcházejících kapitolách se pokusím rekonstruovat na základě dochovaných pramenů různé aspekty života, které přinášelo členství v cechovní organizaci. Předmětem bádání budou nejen obecná ustanovení ekonomického rázu související s ochrannými tendencemi cechu, ale i sociální a kulturní zvyklosti těchto společenstev. Zároveň bych rád podrobil zkoumání jednotlivé hierarchické vrstvy členů organizace, a to od nejnižší postavených učedníků až po cechovní představené, čímž získáme i zevrubnou představu o cestě a vzestupu raně novověkého řemeslníka cechovní strukturou.

5.1 Celozemská povaha staroměstského cechu

Zabýváme-li se pražskými mečíři v období raného novověku, nesmíme opomenout vysvětlení základního principu, který postupoval celým zkoumaným obdobím a výrazně ho ovlivnil. Je jím privilegium, jímž se staroměstský cech stal na několik dalších staletí hlavou celého řemesla v českém království, stal se cechem zemským. Toto privilegium udělil řemeslu král Vladislav II. Jagellonský 25. 6. 1509 a postupně bylo potvrzováno dalšími panovníky (viz oddíl 4.1.1). Jeho hlavní zásady se nakonec staly součástí statut spojeného cechu mečířů a dlouhonožníků z roku 1712, čímž byly alespoň formálně platné až do vydání generálních cechovních artikulí v roce 1739, tedy 230 let.

V obecném měřítku zemský neboli vrchní cech měl plnit roli „*staršího zkušenějšího rádce u věcech organizace živnostenské a práv jejich k mladším societám.*“¹⁷⁹ Zajisté lákavá teorie se však s praxí značně rozcházela. Na přelomu 15. a 16. století sledujeme vznik (nebo lépe rozšíření působnosti) zemských cechů u více pražských řemesel. Zemský cech, který se kon-

¹⁷⁹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 621.

stituoval na počátku 16. století při staroměstském cechu mečířů, označil Zikmund Winter ve srovnání s jinými jako „*tuhý*“.¹⁸⁰

Podmínky nově platící pro mistry ve všech městech království upravovaly hned první artikule statut. Jednalo se zejména o ustanovení o přístupném platu, tzv. přímusu. Zatímco uchazeči o mistrovství, kteří se chtěli usadit na Starém Městě nebo na Malé Straně, platili pouze 17 grošů a tři libry vosku, pro uchazeče o mistrovství ve všech ostatních městech království českého tvořil přímus půl kopy grošů a stejné množství vosku.

Asi nejvíce diskriminující a z ekonomického hlediska pro staroměstský cech nejdůležitější článek se týkal podmínek tovaryšství. Bylo totiž ustanoveno, že jediným místem, kde se z vyučeného učedníka může stát tovaryš je herberk na Starém Městě pražském. Tím si staroměstský cech zajistil neustálý příliv levné, v oboru vyučené pracovní síly, a zároveň tím získával přehled a kontrolu nad potenciálními uchazeči o mistrovství.

Jak napovídá 8. článek statut z roku 1712, měli mimopražští mistři povinnost účastnit se cechovních schůzí. Případná neúčast byla stejně jako u pražských mistrů trestána pokutou půl libry vosku. Mimopražským mistrům tak byla sice dána možnost ovlivňovat dění v cechu, ale poněkud násilnou formou, neboť cesta do Prahy znamenala pro řemeslníka nejen mimořádné finanční výdaje spojené s pobytem v hlavním městě, nýbrž i při možnostech tehdejšího cestování ušlý zisk několikadenní práce.

Všichni mistři měli ctít staroměstský cech jako hlavu řemesla (*Haupt des Handtwercks*). Rovněž byly staroměstskému cechu přiznány nad všemi mistry království českého pravomoci soudní. Byl-li mistr obeslán, aby se dostavil před staroměstský cech, měl tak dotyčný učinit, neboť jeho nepřítomnost nebyla důvodem k jeho nepotrestání. Jedinou odvolací instancí, kterou měl dotyčný k dispozici, byla městská rada Starého Města.

Této možnosti využil hned roku 1512 mečíř Pavel z Meziříčí, který byl nařčen staršími řemesla, že v rozporu se statuty provozuje u svého otce řemeslo.¹⁸¹ Nálezem z 6. 10. však byl konšely zproštěn obžaloby, neboť nebylo nic dokázáno. Dalším případem, který se podobně odvoláním dostal před staroměstský soud, byla kauza z počátku roku 1537, kdy starší pořádku „*vyvrhli*“ z cechu vyučeného mečíře Matěje z Kapí Hory. Důvodem byla dvě svědectví dokládající, že se dotyčný pro řemeslo nehodí.¹⁸² I v tomto případě dala městská rada za pravdu řemeslníkovi.

Počátek 17. století se nese ve znamení uvolňování závislosti venkovských mistrů na zemských ceších. Zikmund Winter takové oslabení vazeb zaznamenal u cechu zlatníků, kame-

¹⁸⁰ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 622–630.

¹⁸¹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1128, fol. 189^r.

¹⁸² AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1130, fol. 208^v–209^r.

níků, zedníků a malířů.¹⁸³ Nicméně mečířský cech si toto postavení udržel, a to nejen formálně, ale i fakticky, jak to dokládá případ Jana Grecera, mečíře z Hradce Králové, který byl roku 1605 předvolán staršími cechmistry staroměstskými pro „zhanění pořádku mečířského“ před jejich soudnou stolicí.¹⁸⁴

5.1.1 Vztahy a hierarchizace cechů v pražských městech

Zmíněné privilegium z roku 1509 rovněž upravuje vztah malostranských mečířských mistrů ke staroměstskému cechu, při kterém uchazeči o mistrovství skládají zkoušku a do kterého skládají přímus, jak už bylo výše pojednáno (viz oddíl 3.2.2). Můžeme tedy definovat tento vztah tak, že zatímco všichni mistři českého království byli formálně členy staroměstského cechu, tak malostranští byli i faktickými členy. O tom svědčí douška ve statutech, povolující malostranským coby pražským mistrům mít tovaryše. Podobného vyznění je i začátek stížnosti na mečířské tovaryše z roku 1570: „*Jakož jsou Michal mečíř a Jiřík Andělský starší pořádku mečířského i na místě jiných mistrův téhož řemesla mečířského v Starém i Menším Městech pražských...*“¹⁸⁵.

Co však není statuty z roku 1509 vymezeno, je vztah staroměstského cechu vůči mistrům na Novém Městě pražském. Koncept dekretu Rudolfa II. z roku 1594 napovídá, že tyto vztahy nebyly přátelské, ale žádné bližší informace neposkytuje.¹⁸⁶ Buď se k Novému Městu přistupovalo jako k mimopražskému městu se všemi nevýhodami, které toto postavení přinášelo, nebo mělo stejné výsady a práva jako Staré Město či Malá Strana.

Vzájemnou hierarchii všech tří měst nejlépe dokumentuje 11. článek tovaryšských artikulí z roku 1624. Nově příšedší tovaryš se měl rozhlížet po práci třikrát – nejprve na Starém Městě pražském, poté na Malé Straně a naposledy na Novém Městě pražském. Na základě tohoto ustanovení můžeme konstatovat, že malostranští mečíři měli v tomto ohledu výsadnější postavení než mečíři novoměstští. Bylo to dáno historickým vývojem a blízkostí staroměstských a malostranských mečířů, která byla kodifikována ve statutech na počátku 16. století.

Od konce 17. století už nedochází k rozlišování mečířů jednotlivých pražských měst a naopak se čím dál častěji setkáváme s označením „*Schwertfeger Zunft in Unseren Königlichen dreien Prager Städten*“.¹⁸⁷

¹⁸³ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 44.

¹⁸⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1289, fol. 43^v.

¹⁸⁵ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1133, fol. 36^r.

¹⁸⁶ NA Praha, SM, kart. 2341, sign. S 270/2, s. f.

¹⁸⁷ NA Praha, SM, kart. 1782, P 106/127, s. f.

5.1.2 Řemeslníci stojící mimo cech a dvorští mistři

Jakmile vznikl cech, činil si nárok na to, aby všichni řemeslníci daného oboru byli jeho členy. Proto bylo snahou představitelů cechu všem řemeslníkům stojícím mimo cech v provozu živnosti bránit. To ostatně dokládá již zmíněný případ Matěje mečíře z Kapí Hory z roku 1537, který byl nejprve z pořádku vyloučen, a poté mu byly ze strany staroměstského cechu činěny překážky v provozování volné živnosti.¹⁸⁸

Jediní řemeslníci, kteří mohli ve městě svobodně provozovat řemeslo, byli *dvorští mistři*. V našem případě se poprvé setkáváme s právní úpravou zvláštního postavení dvorských mistrů v confirmaci a navrácení mečířských statut Ferdinandem I. roku 1562. V nedatovaném opisu, který je připojen k opisu C, se nachází dovětek, v němž císař zakazuje provozovat řemeslo a prodávat výrobky všem domácím i zahraničním mečířům na Pražském hradě a Hradčanech usazených s výjimkou dvorských mistrů a mečířů působících ve službách císařových synů.

Mistři, kteří později působili při královském dvoře, měli své svobodné postavení zajištěné královskou koncesí či privilegiem, avšak jejich činnost byla striktně vázána na přítomnost dvora v daném městě. Známe je případ dvorského mečíře Ambrože Ešice z Hradčan, kterému dali staroměstští konšelé v roce 1577 zabavit meče, jež prodával po hospodách, neboť právě v té době nebyl císař se dvorem v Praze.¹⁸⁹

Koncem 17. století zaznamenáváme početní nárůst dvorských mistrů, který je úzce spjat s přesídlením císařského dvora do Prahy za vlády Rudolfa II. Jednalo se především o mistry přicházející z Itálie. Roku 1597 obdržel od panovníka právo volně provozovat a mít krám i proti vůli cechu Vlach Bartoloměj Sogoda a roku 1599 získal stejné privilegium jeho krajan Andres Albrecht, příbuzný Laurence Nera, dalšího dvorského mečířského mistra usedlého v Praze už od konce šedesátých let.¹⁹⁰ Cílem přicházejících Italů pracujících při dvoře v různých oborech bylo nejčastěji Menší Město pražské, které se tak proměnilo doslova v malou Itálii.¹⁹¹

¹⁸⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1130, fol. 208^v–209^r.

¹⁸⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 1241, fol. 169^{r-v}.

¹⁹⁰ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, s. 487.

¹⁹¹ Ludiše LETOŠNÍKOVÁ, *Zbraně šerm a mečíři*, 216.

5.2 Ochranná opatření a monopolistické snahy

Jak už bylo dříve zmíněno, hlavním principem cechovní organizace byla ochrana výrobních práv místních řemeslníků určitého odvětví vůči trhu dané lokality.¹⁹² V případě pražských (přesněji staroměstských) mečířů se tato ochrana vzhledem k výše objasněné celozemské povaze jejich cechu měla týkat všech mečířů v českém království. Články statut z let 1509 a 1712 (článek 19) bylo zakázáno všem „z jiných řemesel“ provozovat mečířské řemeslo, a to pod trestem zabavení zboží, které mělo být rozdělen mezi mistry. Jurisdikce byla v tomto případě přiznána staroměstským orgánům a od počátku 18. století cechovním inspektorům.

5.2.1 Trhy a jarmarky

V období středověku a raného novověku pracovali řemeslníci zpravidla na zakázku. Vedle této distribuce přímo v dílnách mohli ještě své zboží nabízet na trzích, které však už podléhaly ochrannářským snahám cechu. Již ve Vladislavových artikulech z roku 1509 nalezneme články upravující prodej na různých typech trhů.

V první řadě se stal cílem ochranných opatření *trh vetešnický (der Tandemarkt)*. Cechu šlo především o to, aby se z takových trhů nestalo místo, kde by docházelo k prodeji nově vyráběných zbraní. V případě porušení tohoto nařízení hrozilo zabavení veškerého nabízeného zboží. Jedinou možností, kterou ponechával cech cizím řemeslníkům a obchodníkům, byl *výroční trh, tzv. jarmark* (článek 20 statut z roku 1712).

Jak už název této instituce vypovídá, konal se jarmark zpravidla jednou do roka. Jednalo se o významné privilegium udílené městům, přičemž některá města mohla pořádat ročně výroční trhy dva. Jarmark trval většinou týden a vyznačoval se naprostou svobodou prodeje a nákupu zboží. Po dobu konání jarmarku ztratili domácí řemeslníci monopolní práva na odbyt daného zboží.¹⁹³

Nicméně i tato oblast nezůstala bez zásahů ze strany cechovní a městské správy. Prvním omezením, které nalézáme už ve statutech z roku 1509 a bylo opakováno i v článku 22 roku 1712, bylo ustanovení, že na jarmarku nesmí prodávat ti, kteří do řemesla vstoupili neřádně. Patrně se jednalo o takové řemeslníky, kteří byli z cechu vyloučeni nebo z něho zběhli, tzv. stolíři (viz oddíl 5.6.1). Toto ustanovení se týkalo jarmarků ve všech českých městech.

¹⁹² Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, s. 187–197; též, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 33.

¹⁹³ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, s. 187–197; též, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 33.

Zároveň s těmito omezeními se setkáváme s částečnou snahou (někdy ze strany města) o kontrolu kvality na jarmarcích prodávaných výrobků. Touto kontrolou bývaly pověřovány zpravidla městské cechy. Bylo tomu tak i v případě pražských mečířů, jak to dokládá článek 21 z roku 1712. Tímto článkem bylo stanoveno, že na každém jarmarku měli dva porotci vybraní z řemesla kontrolovat cizí výrobky a bránit prodeji nekvalitních zbraní.

5.2.2 Židé

Židé v pražských městech mohli často provozovat pouze řemesla jim městskou radou či jinými výsadami povolená, nicméně přesto panovala obava cechů z jejich vměšování (tzv. *fušování*) do řemeslné výroby. Neznamená to však, že by Židé meče přímo vyráběli, ale mnohem častěji byli překupníky takového zboží či vykupovali staré opotřebované zbraně, které po úpravě opět vraceli do oběhu.

Obava staroměstského cechu se projevila již ve statutech z roku 1509, kde je zakázáno Židům mečířské řemeslo provozovat nebo jejich práci prodávat. Ve statutech z roku 1712 byly této problematice vymezeny články 16 a 17, v nichž jsou tyto zásady ještě zostřeny. Nově bylo pod pokutou deseti kop míšeňských zakázáno mistrům Židům kordy prodávat nebo od nich připravené kordy kupovat. Pokud Žid nedbal zákazu a vyráběl zbraně, hrozilo mu zabavení jeho zboží.

V praxi však nedocházelo ze strany židovských překupníků k respektování těchto zákazů, jak to dokládá žaloba staroměstských mečířů z roku 1592. V ní starší cechmistři i jiní mistři řemesla mečířského viní Židy, že kupují staré kordy, tesáky a jiné zbraně, které pak vymocují, spravují skrze stolíře a osoby do cechu nepřijaté a nakonec je svobodně prodávají. Bezradnost konšelů v takových případech však byla více než výmluvná, proto se v rozsudku městského soudu setkáváme pouze s dalším zákazem.¹⁹⁴

5.3 Střediska cechovního života

V průběhu vytváření cechovních struktur vznikala současně i správní centra nové organizace. Jejich lokace často reflektovala starší předcechovní zvyklosti řemeslníků. Je nasnadě, že např. cechovní hospoda byla podnikem, v němž se ve větší míře řemeslníci stejného oboru scházeli již před vznikem pořádku.

Další střediska cechovního života však byla podmíněna vytvořením alespoň nějaké formy organizace (nemusela jí být totiž nutně forma cechovní). Tak kupříkladu vzniká instituce ol-

¹⁹⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1140, fol. 226^{r-v}.

táře určitých řemesel, neboť církevní rituály (především pohřby) tvořily neodmyslitelnou součást života řemeslnických spolků, sdružení, cechů či bratrstev.

Pro některé řemeslníky nebyla tato střediska cechovních rituálů pouze institucemi, nýbrž i místem častých zábav a v případě tovaryšských herberků i jejich domovy. Existence těchto center dávala řemeslníkům pocit jistoty, neboť v době tísně nebo problémů věděli přesně, kam se mohou uchýlit.

5.3.1 Oltář a kostel

Jak už bylo naznačeno, církevní obřady tvořily již od středověku významnou součást života řemeslnických sdružení. Už v prvních statutech staroměstských mečířů z roku 1509 tvoří přímus vedle peněžní částky i část odváděná v librách vosku. Každé řemeslo mělo svého patrona (viz oddíl 2.2.1), jehož svátek řemeslníci světili a oslavovali. Rovněž se účastnili pohřbů členů cechu, s čímž byla spojena i sociální stránka těchto organizací. Kromě těchto církevních úkonů docházeli členové cechu do cechovního kostela pravidelně na bohoslužby, což bylo ostatně ve statutech z roku 1774 uloženo mistrům dokonce pod pokutou.¹⁹⁵ Kostel či kaple, ve které řemeslo spravovalo svůj oltář, byl základním kamenem každého cechu.

Nejstarší zmínkou o oltářních svících staroměstského cechu mečířů je již mnohokrát zmíněný nále z roku 1505.¹⁹⁶ Na jeho začátku je zmínka o žádosti cechu, aby mohli mít své svíce v některém z kostelů „*dole v Praze*“ (myšleno na Starém Městě pražském) a ne jako doposud „*tam na Hradě*“, přičemž svou žádost odůvodňují tím, „*že jich druhdy k nim půstěti nechtějí*“. Samotná existence oltáře, na němž mečířský cech zapaloval svíce, v areálu Pražského hradu svědčí snad o jisté společenské prestiži či užší vazbě řemesla na panovnický dvůr, přestože, jak si mistři stěžovali, to nebylo příliš praktické.

Kde přesně na Pražském hradě se však mohl nalézat oltář využívaný řemeslnickým cechem? V hradním areálu se na počátku 16. století nacházely celkem čtyři sakrální budovy – bazilika sv. Jiří, biskupská kaple sv. Mořice, kapitulní kostel všech svatých a nedostavěný chrám sv. Víta.¹⁹⁷

Zcela vyloučit nelze ani jedna z nabízených možností. Snad jen existence oltáře využívaného městským cechem v dokončeném presbytáři chrámu sv. Víta by působila vedle kaplí předních šlechtických rodů své doby poněkud nepatřičně. Podobně tak kostel všech svatých

¹⁹⁵ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 7857, fol. 45.

¹⁹⁶ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 1128, fol. 75^v.

¹⁹⁷ Eduard ŠKODA, *Pražské svatyně. Kostely, kaple, synagogy, církevní sbory a modlitebny od úsvitu křesťanství na práh 21. století*, Praha 2002, s. 54–61, 122, 203–204 a 267.

v těsné blízkosti královského paláce (přestože tehdy ještě nebyl jeho součástí) můžeme označit za méně pravděpodobné místo.

Ze zbylých dvou sakrálních budov vyhovuje našim kritériím lépe biskupská kaple sv. Mořice, neboť, jak už bylo pojednáno dříve, byl tento mučedník možným patronem mečířského řemesla. Kaple sv. Mořice byla jednolodní románská kaple nejpozději z druhé poloviny 11. století a až do sedmdesátých let 19. století tvořila východní část budovy Starého probošství.¹⁹⁸ Výběr této kaple mečíři bychom mohli vysvětlovat buď úzkou vazbou na panovnický dvůr (nezapomínejme, že se mečíři těšili pozoruhodné přízni ze strany panovníka Vladislava II., který jim počátkem 16. století udělil významná privilegia), nebo absencí kostela, kaple popř. oltáře stejného zasvěcení v pražských městech. Z kaple sv. Mořice se dnes zachovaly pouze základy při jižní straně předního traktu katedrály sv. Víta, při jejíž dostavbě byla kaple roku 1880 zbořena.

Přestože žádostí o dovození mít své svíce v některém pražském kostele citovaný nálež začíná, stočí se záhy obsah ke sporu mečířských tovaryšů s mistry, takže se více o kostelu a oltáři bohužel z tohoto pramene nedozvídáme.

Pro pozdější období je už pro nás jen jediné dosud nalezené vodítko, kterým je informace uvedená ve spisu Marie Vávrové-Preisové. Autorka uvádí, že mečíři „měli kostel v Praze I. na Linhartském plácku, kostel ‚Panny Marie na Louži‘.“¹⁹⁹ Nejstarší zmínka o tomto kostele pochází z roku 1322, ale postaven byl dříve, snad už ve 12. století. Nacházel se na malém náměstí zvaném „na louži“ (později též „ryneček u matky Boží na louži“, dnes Mariánské náměstí) mezi vltavským břehem a Linhartským náměstím. Původní románská stavba byla v gotickém slohu přestavěna, čímž vznikl chrám s vysokou věží a rozsáhlým hřbitovem. Svě nechvalné přizvisko „na Louži“ získal kostel a přilehlé náměstí kvůli pozůstatkům velkých povodní (zvláště pak po jedné roku 1501), jež se tam ještě dlouhou dobu po odeznění držely.²⁰⁰

Tvrzení, že právě zde měli svůj oltář mečíři, se zdá uvěřitelné, neboť právě tato lokalita byla již od středověku centrem zbrojních řemesel. V přilehlé Platnéřské ulici se ve 14. století soustřeďovala kovodělná řemesla. Vedle platnéřů to byli rovněž brníři, mečíři a ostrožníci, takže se této ulici někdy říkalo též Ostrožná či Ostrožnická. Není proto divu, že se ke kostelu Panny Marie na Louži hlásil jak zbrojářský cech a příbuzná řemesla – zvonáři, puškaři, zámečníci a kotláři,²⁰¹ tak byl tento chrám cechovním pro platnéře, kteří uctívali sv. Kunrada.²⁰²

¹⁹⁸ Eduard ŠKODA, *Pražské svatyně. Kostely, kaple, synagogy, církevní sbory a modlitebny od úsvitu křesťanství na práh 21. století*, s. 122.

¹⁹⁹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 6.

²⁰⁰ František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních II.*, s. 718.

²⁰¹ Pavel BEDRNIČEK, *Náměstí, rynky a náměstíčka historické Prahy*, s. 66–68.

Dobový kolorit tohoto místa doplňuje i skutečnost, že při Platněřské ulici měli své tovaryšstvo pražští šermíři nebo také fedrfechtěři.²⁰³ V souvislosti s těmito poznatky nás nenapadne příhodnější místo, kde by mohli mít po opuštění areálu Pražského hradu staroměstští (popř. pražští) mečíři svůj oltář. Bohužel i tyto poznatky se dnes těžko konfrontují se skutečností, neboť kostel Panny Marie na Louži byl roku 1784 zrušen, zavřen a následně roku 1791 při přístavbě Clam-Gallasova paláce zbořen.²⁰⁴

Přijmeme-li nastíněnou hypotézu, že mečíři měli svůj oltář až do 18. století v chrámu Panny Marie na Louži, zůstává nadále otázkou, zda jej tam drželi od zmíněného počátku 16. století či pozdější doby, a kam se po zrušení kostela koncem 18. století přesunula veškerá duchovní činnost pražských mečířů.

5.3.2 Cechovní hospoda

Z hlediska cechovní správy byla nejdůležitějším místem hospoda. Tam pořádek přechovával svou pokladnici s veškerými financemi, spolu s tím i registra s agendou organizace a zároveň se zde odehrávaly kvartální schůze cechu. Ty představovaly, jak bude ještě dále pojednáno, nejvýznamnější události v rámci cechovního společenství.

O zvláštním postavení cechovní hospody svědčí skutečnost, že se pro hospodského a jeho manželku vžilo označení *pantatínek* nebo *pan otec* a *paní matka*. Přestože to nebylo dáno statuty, urazit pantatínka bylo zapovězeno, o čemž se přesvědčil roku 1575 mečíř Antonín, který obdařil hospodského výrazem „šelmo“. Tato těžká staročeská urážka pak přišla mečíře na několik dní vězení.²⁰⁵

Tento incident je i nejstarším dokladem instituce cechovní hospody staroměstských mečířů. Navzdory tomu je zpráva na jakékoli podrobnosti skoupá. Přestože je význam cechovní hospody nezpochybnitelný, z dochovaných pramenů se nedozvídáme bližší informace o tom, kde se tato centra v jednotlivých městských celcích nacházela.

Jedinou zprávu nám přináší práce Marie Vávrové-Preisové, která uvádí: „V Praze byla jejich hospoda, pokud lze ze zápisů zjistiti, na Starém městě v ulici Královské v č. 13. [tj. č. p. 663 – pozn. autora] roh úzké uličky ústící do ulice Jakubské.“²⁰⁶

První zmínka o tomto domu je z roku 1405 a po námi sledované období nesl název podle svého domovního znamení U Modré růže.²⁰⁷ Bohužel to je to jediné, co se mi podařilo o zmi-

²⁰² František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních II.*, s. 842.

²⁰³ Tamtéž, s. 719.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 719; Emanuel POCHE, *Prahou krok za krokem*, Praha 1985, s. 184.

²⁰⁵ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1283, fol. 54^r.

²⁰⁶ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 6.

²⁰⁷ Lydia PETRÁNOVÁ, *Domovní znamení staré Prahy*, Praha 2008, s. 255.

něném domě zjistit. Úkolem dalšího bádání zůstává najít prameny, které by zmíněný výrok Marie Vávrové-Preisové potvrdily nebo naopak vyvrátily.

5.3.3 Tovaryšský herberk

Definici slova herberk v souvislosti s tovaryši nalezneme v *Cizojazyčném abecedníku*, který vycházel v roce 1849 v Polabském Slovanu: „[herberk] znamená vlastně místo, v němž se může cestující ukryti před nehodami, a pak vůbec hospodu. Tovaryši řemeslníci jmenují tak místo, kde mívají své hromady, svou pokladnici, a kde vandrovní toho samého řemesla bývají hospodou.“²⁰⁸

Používáme-li tedy výraz herberk v souvislosti s tovaryši, myslíme tím nejen samotnou budovu mající charakter hospody s případnou možností ubytování, ale i instituci. V podstatě se jedná o obdobu cechovní hospody určené tovaryšům a později menšímu pořádku. Tovaryšský herberk je příkladem instituce, která byla vytvořena druhotně až po vzniku cechu, neboť až ve chvíli, kdy bylo řemeslo organizované, se podle možností zakoupily a vybavily prostory pro potřeby většího počtu vandrujících tovaryšů. Je otázkou, zda v prvních letech nebyl zřízen tovaryšský herberk v rámci cechovní hospody. V době, kdy již existoval samostatný menší pořádek, byly už pravděpodobně obě organizace odděleny, neboť taková koncentrace institucí by se za dané situace zdála nežádoucí. Že byl herberk zřízen druhotně až po vzniku cechovní organizace, vyplývá i z formulace statut z roku 1509, v nichž se píše o herberku na Starém Městě pražském, který byl vybrán (nebo schválen) staršími cechu.

Herberk hrál velice důležitou roli ve světě tovaryšů, neboť řada rituálů a ceremonií byla vázána právě na toto místo. Mluvíme-li však o mečířských tovaryších v českém království, získává tato instituce mnohem významnější postavení. Součástí privilegia, kterým král Vladislav II. Jagellonský učinil ze staroměstského cechu cech s celozemskou působností, bylo rovněž ustanovení, že učedníci po vyučení se stávají tovaryši pouze v herberku na Starém Městě pražském. Tato zásada je opakována nejen v tovaryšských statutech z roku 1624 (článek 1), nýbrž ještě ve statutech z roku 1712 (článek 29)!

Přestože jsou v těchto dokumentech zmínky o staroměstském herberku (ve statutech z roku 1712 už jen pražský herberk), neudávají zmíněné články žádné zpřesňující informace o tom, kde se daný herberk nacházel. Nezbývá nám nic jiného, než se spokojit se střízlivým označením „zu Prag in der Alten Stadt auf der gewöhnlichen Herberg.“²⁰⁹

²⁰⁸ *Cizojazyčný abecedník čili vysvětlení neznámých slov* (Vyňato z Polabského Slovanu 1849), Hradec Králové 1849, s. 78.

²⁰⁹ AMP, Sběrka papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL V – 261, fol. 1^r.

5.4 Učedníci

Nejnižší postavenými a zpravidla věkově a služebně nejmladšími členy cechu byli učedníci. Jejich postavení na konci cechovní hierarchie odráží i struktura dochovaných statut, v nichž jsou články věnující se učedníkům až na závěru. Učedník byl označován pojmem *der Junge*, přičemž byly rozeznávány výrazy *der Lehrjunge* a *der Lohnjunge* v závislosti na tom, zda byl dosud v učení, či už po jeho zdárném skončení pracoval za mzdu.

5.4.1 Přijetí do učení

Do učení byli přijímáni chlapci (ve statutech z roku 1712 označováni jako *die Buben* nebo také již *die Lehr Buben*) nejčastěji ve věku 12–13 let, byly zaznamenány i případy mladších (někdy už jedenáctiletí) i starších učedníků.²¹⁰

Nejpodrobněji je přijímací procedura popsána v tereziánských statutech z roku 1774, přičemž můžeme předpokládat, že obdobnou strukturu měla již dříve. Nejprve měl být každý chlapec, ať už byl synem mistra nebo nikoliv, přijat na tříměsíční zkušební lhůtu (tzv. *na košť*), aby se zjistilo, hodí-li se daný chlapec na vybrané řemeslo.²¹¹

Obstál-li, přišlo na řadu samotné ceremoniální přijetí chlapce do učení před celým cechem „a matkou pokladnicí“, do které musel vložit svůj křestní list.²¹² Dále už jen potřeboval svědky (též někdy označení rukojmí), jejichž počet statuta z roku 1509 neuvádí, podle statut z roku 1774 byla potřeba dva. Ti posléze stvrdili svými podpisy vedle podpisů cechmistra a vyučujícího mistra smlouvu o době a způsobu učení, která se opsala do cechovních knih.²¹³ Zároveň s tím byla složena kauce, jejíž výše byla od roku 1509 stanovena na 5 kop českých grošů.

Na závěr celé procedury bylo chlapci (nyní již učedníkovi) vysvětleno, jak se má chovat k panu mistrovi a jeho ženě a jak svědomitě má přistupovat k práci.²¹⁴

5.4.2 Povinnosti a práva během učení

Učební doba byla statuty z roku 1509 stanovena na 3 roky, pouze opisy B a C uvádějí dobu čtyřletou. Může to být dáno tím, že reflektují již změnšené poměry platící v době jejich pozdějšího vzniku. Učební doba se skutečně zvyšovala a roku 1712 už byla oficiálně zvýšena na

²¹⁰ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 2.

²¹¹ Tamtéž, fol. 47.

²¹² Tamtéž, fol. 48.

²¹³ Tamtéž, fol. 2.

²¹⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 3.

4 roky (článek 38). V tereziánských statutech z roku 1774 byla dána možnost mistrům, kteří se zavázali své učedníky i šatit, prodloužit učební dobu až na 5 let.²¹⁵ Ve stejném článku nacházíme též ustanovení, že se zkušební lhůta započítávala do učebních let.

Učedník neměl během učebních let nárok na mzdu, neboť odměnou za strávený čas v dílně mistra mělo být vyučení v řemesle.

V případech věkově starších učedníků byla často kladena podmínka, že se po dobu učení nesměli oženit. Jestliže by učedník toto pravidlo porušil, nemohl se pak již nikdy stát mistrem (článek 23 statut menšího pořádku z roku 1624) a byl zván hanlivě „*štuckwerknikem*“.²¹⁶

Již v prvních statutech byl kladen důraz na to, aby učedníci svévolně neměnili svého vyučujícího mistra. Statuta z roku 1509 to přímo zakazovala, statuta z roku 1712 již tuto možnost připouštěla, ale v příslušném článku 38 je patrná snaha, aby se nikomu takové jednání nevyplatilo. Když tedy učedník bez vážné příčiny změnil svého vyučujícího mistra, neměla se mu odsloužená léta u prvního mistra počítat a měl začít nanovo.

Pokud učedník úspěšně dovršil svá učební léta, během kterých se řádně choval, musel podle článku 37 statut z roku 1712 složit do pokladnice jednu kopu míšeňských a 15 krejcarů. To platilo i pro učedníky mimopražských mistrů, kteří museli stejnou sumu zaplatit rovněž do pražské pokladnice. Měli jen jedinou úlevu, která spočívala v tom, že mohli své písemné dobrozdání o poctivosti učedníka spolu s příslušným obnosem poslat.

Na závěr celého procesu byl učedníkovi vystaven výuční list. Zajímavostí je, že statuta z roku 1509 přiznávala vyučenému učedníku právo na ošacení – kabátec, košili a dva páry kalhot nebo kalhoty a punčochy, které mu měl opatřit jeho bývalý vyučující mistr.

5.5 Tovaryši a robenci

Následná léta po řádném vyučení působil řemeslník coby *robenec* nebo tovaryš, přičemž tyto dva výrazy nejsou synonymy v pravém slova smyslu. Robenec (Zikmund Winter používá též výraz *mládek*) bylo označení pro vyučeného učedníka, který ještě nebyl tovaryšem. V pramenech se pravidelně setkáváme s německým *der Lohnjunge* nebo také *der Jünger*. První výraz výstižně zachycuje hlavní rozdíl mezi robencem a učedníkem, neboť robenec již měl nárok na mzdu. Příhodný výklad pojmu *der Jünger* přináší Sterzingerův *Německo-český slovník*, podle něhož to je „*u některých řemesel střední stupeň mezi učedníkem a tovaryšem*“.²¹⁷

²¹⁵ Tamtéž, fol. 48.

²¹⁶ Tamtéž, fol. 3.

²¹⁷ Josef Václav STERZINGER, *Německo-český slovník I.*, Praha 1893, s. 1370–1371.

Tovaryš, německy *der Gesell*, označuje z hlediska cechovní hierarchie vyšší stupeň řemeslníka, který je v podstatě čekatelem na mistrovství. Zatímco robencem mohl být vyučený učedník v kterémkoliv českém městě, mečířským tovaryšem se mohl stát řemeslník pouze ve staroměstském herberku, jak už bylo výše několikrát zmíněno.

Obě tyto skupiny jsou si z hlediska postavení v cechu, práv a povinností podobné, proto bude o nich pojednáno ve společné kapitole. Tovaryšská statuta z roku 1624 v podstatě mezi nimi nerozlišují a většina článků začíná slovy: „*Wann ein Gesell oder Jünger...*“. V této souvislosti by se dokonce mohlo zdát správnější označení těchto statut jako tovaryšská a robe-necká. Jasně vymezení vztahu obou těchto skupin vůči sobě navzájem a vůči cechovní organizaci vůbec nalezneme v článku 17. Tam je stanoveno, že v některých bodech jsou si skutečně robenci i tovaryši rovni, nicméně tovaryši mají nad robenci jistou pravomoc a mohou je potrestat, tovaryše pak mohou trestat pouze mistři.

Jak už bylo mnohokrát rozebráno, robencem se stával tovaryšem pouze přijetím na staroměstském herberku.

5.5.1 Mzda a pracovní doba

Potřeboval-li mistr nového tovaryše, měl předložit podle tereziánských statut z roku 1774 svoji žádost úřadujícímu cechmistroví. Rovněž se mohlo stát, že se mistr již předem dohodl s robencem či tovaryšem, kterému poslal peníze na cestu.²¹⁸ Přivandrovalým řemeslníkům hledali práci po předložení dokladů o řádném vyučení starší tovaryši (článek 12 artikulí menšího pořádku), a to nejprve na Starém Městě, pak na Malé Straně a nakonec na Novém Městě (článek 11 stejných statut). Podle statut z roku 1712 měl být tovaryš, který přišel do Prahy na vandr a nikdy zde předtím nepracoval, poslán staršími mistry ke služebně nejmladšímu mistroví (článek 36). V opačném případě si mohl dotyčný vandrující vybrat mistra sám. Jediné omezení, které se týkalo získání zaměstnání tovaryši, bylo ustanovení artikulí z roku 1624, že žádný nesměl pracovat u mistra, který by nebyl členem cechu (článek 13).

O pravidlech týkajících se výpovědi se dozvídáme pouze z tereziánských statut z roku 1774. Podle nich měl tovaryš podat výpověď 8 dní předem a mistr 14 dní, přičemž pracovní poměr měl vždy končit k neděli.²¹⁹

Mečířští tovaryši a robenci dostávali pravidelnou týdenní mzdu, jejíž výšku stanovila už statuta z roku 1509. Robencem měl nárok na dva groše a tovaryš na tři. Dokonce bylo robencům výslovně zakázáno pracovat u svého bývalého vyučujícího mistra zadarmo!

²¹⁸ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 7857, fol. 50.

²¹⁹ AMP, Sbírka rukopisů, rkp. 7857, fol. 49.

Nárok na týdenní mzdu, jejíž výše nebyla statuty stanovena, přiznávaly tovaryšům a robencům i artikule menšího pořádku z roku 1624 (článek 14). V případě cizích tovaryšů a robenců vandrujících v pražských městech byl stanoven týdenní plat po dobu jejich prvních čtrnácti dní na půl zlaté tovaryšovi a 24 krejcarů robencovi, přičemž případné polepšení záleželo na mistrovi. Dá se předpokládat, že mzda domácích byla vyšší. Vedle týdenní mzdy měli mít tovaryši i robenci zajištěno u svého mistra ubytování a stravu po dobu pracovního poměru (článek 12), přičemž tyto náklady mohly činit až 630 krejcarů ročně.²²⁰

Statuta z roku 1712 jsou v této oblasti překvapivě skoupá.

Co se týče spropitného, přiznávala statuta z roku 1509 tovaryšům nejvýše jeden groš, zbytek náležel mistrovi. Tovaryšské artikule maximální výši spropitného nestanovily, ale nechaly jej plně v kompetenci příslušného mistra.

Josef Janáček se věnoval mzdovému ohodnocení tovaryšů, kteří reprezentovali v oboru plně kvalifikovanou pracovní sílu, v kontextu ostatních povolání raného novověku. Došel k zajímavým poznatkům, neboť zjistil, že lépe placeni než tovaryši byli kněží, písaři, žoldnéři a v posledním desetiletí 16. století dokonce i nádeníci!²²¹

Pracovní doba byla do značné míry závislá na denním světle. Zpravidla se pracovalo od svítání až do západu, což je konkretizováno statuty z roku 1624 (článek 19). V létě měli tovaryši a robenci vstávat o páté hodině ranní německých hodin a končit s prací v sedm hodin večer. Tím byl vymezen pracovní den o 14 hodinách. V zimním období byla práce jen o málo kratší. Volným dnem byla pravidelně neděle, kdy se ostatně občas konala kvartální schůzka menšího pořádku a církevní svátky.

V týdnech, kdy docházelo kvůli významným svátkům k výraznému omezení pracovních dnů i na polovinu pracovního týdne (Velikonoce, Letnice či Vánoce), měly být podle článku 20 tovaryšských artikulí přizpůsobeny týdenní mzdy až na polovinu.

Postihy za nedodržování pracovní doby byly velmi přísné. Podle článku 15 artikulí menšího pořádku měl tovaryš nebo robenc, který by bez svolení svého mistra den nepracoval, zaplatit pokutu ve výši jeho týdenního platu za každý takto promeškaný den.

5.5.2 V dílně

Řada ustanovení statut byla věnována otázce disciplíny pracujících robenců a tovaryšů v mistrově dílně. Již ve statutech krále Vladislava II. nacházíme ustanovení o tom, že by tovaryš neměl v dílně svého mistra svévolně odpočívat. Lenost a zahálku v dílně zakazoval a tres-

²²⁰ Josef JANÁČEK, *Pohled na život řemeslnických tovaryšů*, in: *Knihy o Praze 1963*, Praha 1963, s. 53.

²²¹ Tamtéž, s. 54.

tal i článek 31 statut z roku 1712 stejně jako v předchozím oddíle zmíněný článek 15 artikulí menšího pořádku.

Robencům a tovaryšům bylo rovněž zakázáno opustit dílnu bez vědomí mistra (článek 18 statut z roku 1624).

Ucelený soubor pravidel se týkal toho, aby tovaryš svým svévolným jednáním nepoškozoval (zejména finančně) svého mistra. Už v prvních dochovaných statutech stejně jako ve statutech Karla VI. (článek 31) nalézáme ustanovení zakazující tovaryšovi v dílně nákup nebo prodej čehokoliv bez mistrova výslovného souhlasu. Podle artikulí menšího pořádku měl tovaryš, který by přece jen koupil něco, co mistr nepotřeboval, uhradit způsobenou škodu ze svého (článek 24). Dalším případem pak byl zákaz krádeže starých nebo nových zbraní v dílně mistra (článek 26 stejných statut).

Článkem 22 tovaryšských statut byly upraveny vztahy na pracovišti mezi robenci a tovaryši. Hlavní slovo měl mít vždy takový tovaryš, jenž měl službu v dílně toho dne nařízenou od svého mistra. Ostatní, kteří se vyskytovali v dílně, měli být jemu poslušni, přičemž případný odpor či neposlušnost byly trestány staršími pořádku.

Robencovo či tovaryšovo působení v dílně mistra mělo zlepšovat jeho řemeslnické dovednosti a zajišťovat mu tak profesní růst. V artikulech menšího pořádku jsou této problematice věnovány články 16 a 17. Podle nich měl robenec stejně jako tovaryš po půl roce vyhotovit v omezeném čase kord, na němž měl ukázat úroveň svých dovedností. Na výrobu celé zbraně měl každý řemeslník čas v pondělí (s výjimkou svátečních dnů) až do nešpor, nezvládl-li však v daném čase kord zhotovit, měl se o to pokusit opět po půl roce. Toto platilo i pro cizí přivandrovalé tovaryše, a to i v případě, že si s sebou přivezli již hotový kord. Ve statutech Karla VI. nacházíme článek obdobného znění (článek 15). V něm bylo stanoveno, že každý mistr měl dovolit dodělat kord hned po představení a další po čtvrt roce. Takový kord měl být vždy tovaryšovi k dobru, mistr ho však mohl za 1 říšský zlatý odkoupit.

Je zajímavostí, že mezi povinnosti cechovních tovaryšů nepatřily pouze profesní záležitosti. Z roku 1562 se dochoval soupis počtů od konšelů vybraných „*vosob z čeládky a tovaryšův řemeslnických, kteří by ponůcky drživali v městě Starém Pražském neb když by toho potřeba byla*“.²²² To nám ukazuje, že měli robenci a tovaryši (přeneseně celý cech) povinnosti i vůči městu. V tomto případě měli mečíři povinnost poskytnout městu čtyři ponocné.

²²² AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1235, fol. 266^v.

5.5.3 Vandr a s tím spojené rituály a ceremoniály

Nejvýznamnějšími událostmi volného času tovaryšů, které na sebe časem vzaly až takřka ceremoniální charakter, byly momenty spojené s *vandrem*. Jednalo se o přivítání nově přichozího cizího vandrujícího robence či tovaryše, tzv. *šenkování*, a ekvivalentní *vyprovázení* robenců a tovaryšů domácích, kteří opouštěli pražská města a šli na zkušenou do světa.

Vandr představoval důležitou instituci, při níž se měl robencem či tovaryšem seznámit s pracovními postupy zahraničních dílen. U každého mistra sloužil vandrující řemeslník zpravidla minimálně čtvrt roku a celková délka vandru byla statuty z roku 1712 stanovena na tři roky (článek 32). Výjimku tvořili synové mistrů nebo tovaryši, kteří si vzali mistrovskou dceru nebo pozůstalou vdovu po mistrovi. V jejich případě byla délka vandru zkrácena na dva roky (článek 32 a 33). Chtěl-li se robencem nebo tovaryšem vydat na vandr, měl podle artikulí menšího pořádku nejprve svůj úmysl oznámit starším tovaryšům, kteří se měli jít zeptat mistra daného zájemce o vandr, zda u něho pracoval určeného čtvrt roku. Pak následovalo složení stanoveného obnosu do pokladnice robencem či tovaryšem (článek 7) a rozžehnutí se s řemeslem, popřípadě vyprovázení.

O důležitosti těchto rituálních setkání mladistvých řemeslníků svědčí jejich zákonné zakotvení v artikulích menšího pořádku a skutečnost, že určitá část nákladů byla hrazena z tovaryšské pušky.

K šenkování měli být robenci a tovaryši obesíláni nejdříve o nešporách (článek 10). V případě šenkování, které se neslo v duchu bratrství, jak dodnes můžeme vidět z textu na víku dochované holby mečířských tovaryšů,²²³ měl nově přichozí řemeslník nárok na tři džbánky piva. Ty mu uhradil menší pořádek, zbytek si platil sám. Rozpočet na šenkování nebo vyprovázení neměl přesáhnout 24 krejcarů (článek 4).

Vedle společenské funkce těchto sešlostí bylo jejich hlavním účelem pobavení mladých řemeslníků. Vlivem nadměrné konzumace alkoholu robenců a tovaryšů braly na sebe tyto rituály často podobu nezřízených zábav. Ve druhé polovině 16. století proto přijali mistři několik opatření, která vyprovázení zakazovala. Takové zákazy však řemeslnický dorost nerespektoval, jak to dokládá žaloba a uvěznění jedenácti mečířských tovaryšů v roce 1570.²²⁴

V žalobě nalézáme popis takových bujarých radovánek: „*spivše se svou vůli provozovali, škopky před domy převraceli, vody z nich vylívali, jednomu mezi sebou nohu pobodli a toho,*

²²³ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 64.

²²⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1133, fol. 36^r–38^r.

kterého provázeli, hanebně zsekali a hned bezmála půl hlavy mu uťali, že lékař od hojení méně čtyřiceti kop od něho vzíti nechce.“

5.5.4 Boj za menší pořádek

Vývoj tovaryšských organizací, tzv. *menších pořádků*, souvisel podle Zikmunda Wintera především s institucí herberků, které se staly orgánem vandrujících tovaryšů.²²⁵ Právě zde docházelo k větší koncentraci jak cizích, tak i domácích tovaryšů, přičemž ti na sebe vzali zprostředkování práce svým přivandrovalým druhům. Tyto původně ryze hospodářské záležitosti s sebou později přinášely i sociální a trestněprávní aspekty, což postupně vedlo k vytváření obdobné organizace, jakou byl cech. To mistrům nejprve vyhovovalo, neboť jim tím odpadly starosti s civilním životem robenců a tovaryšů, nad nímž nyní měla dohlížet jejich vlastní organizace, která však podléhala mistrům.

To je ostatně důvod, proč mistři podle Josefa Janáčka vůbec umožňovali a někdy dokonce podporovali vznik menších pořádků.²²⁶ Zároveň však k tomu podotýkal, že bychom neměli tyto „*tovaryšské cechy*“ ztotožňovat s dnešními odborovými organizacemi, neboť tovaryšům spíše šlo o vytvoření vlastního stavu.

Tovaryšské organizace měly obdobnou strukturu jako celý cech, přičemž v čele stáli tzv. *starší tovaryši*, německy označovaní *die Eltisten Gesellen*. Menší pořádek se měl podle svých statut scházet každé čtyři týdny v neděli na herberku (článek 3), kde se řešily případné žaloby a všechna přednesení a každý člen měl složit dva krejcare. O obřadnosti této sešlosti (německy *die zusammen Kunft*) svědčí zákaz pití alkoholu (článek 2).

Poněkud v rozporu s těmito ustanoveními statut o konání pravidelných schůzí menšího pořádku v neděli stojí výpověď mečířského mistra Václava Štiky z roku 1606, který uvedl: „*Tak když bylo v pondělí v svatodušní svátky, žaloval sem na něj starším tovaryšům při pokladnici, že...*“²²⁷. To by odpovídalo zjištěním Zikmunda Wintera o výjimečném postavení pondělí mezi tovaryši různých řemesel.²²⁸ Samozřejmě je možnost, že praxe, která fungovala na počátku 17. století, mohla být záměrně změněna pozdějšími statuty.

Menší pořádky vznikaly ve Francii a Německu již v 15. století.²²⁹ U nás došlo k jejich rozvoji ve větším měřítku až v průběhu 16. století, přestože se můžeme s ojedinělými případy tovaryšských sdružení setkat již dříve.²³⁰

²²⁵ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 750.

²²⁶ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 245.

²²⁷ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1066, fol. 54^r.

²²⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 746.

²²⁹ Tamtéž, s. 749.

²³⁰ Tamtéž, s. 750–751.

Počátky tovaryšských uskupení u staroměstských mečířů jsou velice rané. Setkáváme se s nimi již v roce 1505, kdy se tovaryši mečířského řemesla obrátili na staroměstskou radu ve věci listu, který jim měli mistři vydat pod svojí pečeti.²³¹ Mistři existenci takového pořízení nepopírali, ale hájili se, že takový list vydali tovaryšům bez vědomí a povolení pánů radních. Proto bylo nakonec usneseno, že chtějí-li obě strany „*co takového stálého jměti*“, mají se na tom nejprve dohodnout a pak to dát radě k potvrzení. Tím celá záležitost ustoupila na dalších šedesát let z pramenů a pozornosti staroměstské agendy.

Znovu se boj o obdobné pořízení, či spíše majestát, rozhořel v roce 1570, kdy na sebe vzal poněkud vyhocenou podobu. Vše začalo vyprovázením tovaryše, které vedlo v důsledku nadměrného veselí k vážným poraněním zúčastněných mladíků a k dalším výtržnostem. Tento incident využili mečířští mistři k tomu, aby jednou provždy zakázali robencům a tovaryšům podobné rituály. Aby byla udělena lekce o to výchovnější, nechali účastníky onoho divokého vyprovázení uvěznit. Celkem se tak ocitlo ve vězení 11 mečířských tovaryšů. Na svolané schůzi cechu se zbylí tovaryši výrazně ohradili proti zákazu provázení, které právem považovali za své nezadatelné právo odvolávající se na tovaryšský majestát. Ten měl být podle tovaryšů uložen v cechovní pokladnici, kde ovšem nebyl. Tovaryši to brali za úskok ze strany mistrů, a proto se jednomyslně snesli na okamžité stávce.²³²

Stávka byla nejúčinnějším nástrojem řemeslnických tovaryšů. Již Zikmund Winter podal ve svém díle přehled tovaryšských stávek v 15. a na počátku 16. století.²³³ Josef Janáček se naproti tomu snažil ve svém exkurzu do života tovaryšů v 16. století o postihnutí příčin stávek. Jako ukázkový příklad mu posloužila stávka truhlářských tovaryšů z roku 1565, která vznikla pro urážku tovaryše mistrem.²³⁴ Dochází k závěru, že v důsledku společenského a ekonomického postavení tovaryšů, kteří byli vykořisťováni mistry, stačilo jen málo, aby kvůli malichernému sporu (v tomto případě urážka) šli tovaryši do stávky. Ta mohla přitom pro mnohé z nich znamenat mnohem výraznější zhoršení situace či dokonce vyloučení z řemesla. V německém prostředí se badatelé zabývali stávkami tovaryšů v německých oblastech v letech 1700–1806.²³⁵ Zde se autoři věnovali obšírně dané problematice zkoumajíce všechny aspekty těchto jevů včetně takových, jaké představovaly vedle příčin a cílů např. dobové komunikační možnosti stávkujících.

²³¹ AMP, Sbírnka rukopisů, rkp. 1128, fol. 75^v.

²³² AMP, Sbírnka rukopisů, rkp. 1133, fol. 36^r–38^r; k průběhu stávky a následného soudního sporu mezi mistry a tovaryši se dochovala vedená agenda – AMP, Sbírnka rukopisů, rkp. 1237, fol. 186^{r-v}; AMP, Sbírnka rukopisů, rkp. 1240, fol. 98^{r-v}, 172^v, 174^v a 208^v.

²³³ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 752–767.

²³⁴ Josef JANÁČEK, *Pohled na život řemeslnických tovaryšů*, in: *Knihy o Praze 1963*, s. 46–59.

²³⁵ Reinhold REITH – Andreas GRIESSINGER – Petra EGGERS, *Streikbewegungen deutscher Handwerksgelesen im 18. Jahrhundert. Materialien zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte des städtischen Handwerks 1700–1806*, Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 17, Göttingen 1992.

Všechny tyto příspěvky k dané problematice jsou však v našem případě stěží využitelné. Poznatky německých badatelů se vztahují na mladší období a mnohdy na rozsahem větší německá města. Studie Josefa Janáčka je sice v mnohém podnětná, nicméně u staroměstských mečířů byl předmět sporu mnohem závažnější.

Příčiny i cíle staroměstských mečířských tovaryšů ostatně byly jednoznačné. Šlo o jejich boj s mistry za práva, která jim byla udělena a následně za pohnutých okolností (snad zákeřně) odejmuta. Tento spor trval od poloviny července do poloviny prosince, a jak se ukázalo, byl to boj s větrnými mlýny, neboť dokazovat existenci ztracených listů bylo nanejvýš obtížné. Navzdory svědectvím dokonce tři mistrů v jejich prospěch dala nakonec staroměstská rada za pravdu mistrům. Deset tovaryšů mělo být potrestáno žalářem a poté měli odprosít své mistry.

Z historického hlediska je jistým paradoxem, že jeden z hlavních odbojných tovaryšů, Jan Kutnaur, se o devět let později stal starším pořádku, přičemž v této funkci setrval s jednou přestávkou 13 let (viz Příloha 1).

Završením tohoto dramatického vývoje, který započal roku 1505 a eskaloval roku 1570, se stalo vydání artikulí menšího pořádku za přítomnosti cechovních inspektorů roku 1624, bezmála 120 let od prvních střetů. Jednalo se o společné artikule robenců a tovaryšů všech tří pražských měst. S konečnou platností tak byla vytvořena pravidla, která byla závazná jak pro robence a tovaryše, tak i pro mistry. Toho je dokladem závěrečný článek 27 těchto artikulí, v němž je stanovena pokuta 5 kop míšeňských takovému mistrovi, který by některá z výše uvedených ustanovení nedodržel a pošlapal.

5.6 Mistři

Mistr se vyskytuje v německy psaných pramenech výhradně pod výrazem *der Meister*, občas se můžeme setkat i s výrazem *der Mitmeister*. Mistrem byl již samostatně pracující řemeslník, který vedl svou vlastní dílnu. Tuto dílnu mohl jednak převzít (případně zdědit) nebo ji nově nákladně zařídit. Přestože bylo snahou cechu vytvářet stejné pracovní podmínky pro všechny mistry, výdělek již závisel pouze na schopnostech každého mistra.

5.6.1 Podmínky mistrovství

Vstup řemeslníka mezi mistry znamenal dovršení jeho profesního vývoje a tvořil v soudobé mentalitě základní kámen cechovní organizace. O tom svědčí skutečnost, že se podmínkám mistrovství věnovaly zpravidla první články statut. Tyto podmínky můžeme rozdělit do

čtyř kategorií – nezbytná přípravná administrativa, předvedení praktických dovedností, složení přístupného platu, tzv. *přímusu* a závěrečná opatření.

V rámci první kategorie předkládal uchazeč o mistrovství osobní dokumenty. V překladech statut z roku 1509 jsou uvedeny písemnosti, které se poněkud různí. Zatímco v Cantagalliho verzi a v opisu B a C nacházíme požadavek na list řádného zplození, ve Schabnerově verzi je výslovně uveden jen list výuční. Pravděpodobně byly vyžadovány oba tyto dokumenty, jak je tomu ve statutech z roku 1712 (článek 1), kde je vedle toho uveden ještě list zachovací. Ve stejném článku těchto statut je rovněž kladen důraz na náboženské přesvědčení uchazeče, které mohlo být v době pobělohorské pouze katolické.

Přestože výslovně nenacházíme mezi podmínkami předložení vandrovního listu, byl důkaz o absolvovaném vandru nezbytnou součástí přípravných administrativních jednání.

Po vyřízení nezbytných formalit přišlo na řadu vyhotovení tzv. *mistrovských kusů*, v našem případě zbraní, na nichž prokazoval uchazeč svou zručnost v daném řemesle a osvojení různých výrobních postupů. Zdařilým provedením si získával respekt mezi staršími mistry, jak je to ostatně psáno ve statutech z roku 1509: „...wie er am besten kan und mag, damit solches in gantzer Zunfft lobwürdig were...“. U staroměstských mečířů byly po celé sledované období zhotovovány tři mistrovské kusy. Otázkou však je, o které zbraně se jednalo, neboť rozdílných verzí je celá řada.

Zikmund Winter, který vycházel z opisu A, který je totožný se Schabnerovou verzí, interpretoval výčet mistrovských kusů jako rytířský meč, kopí a střední meč.²³⁶ Přeložil tím výrazy *ein Rittermäßiges Schwert, ein Panzerstecher auf Teitsch* a *ein Mittel Schwert*. S překladem obou typů mečů můžeme souhlasit, problémovou se však jeví Winterova interpretace druhé zbraně *Panzerstecher auf Teitsch* (Deutsch). Snad právě pojem *Stecher* vedl velkého historika k domněnku, že se jedná o bodec či píku, přeneseně kopí. Bohužel tento překlad je chybný. Podle Sterzingerova německo-českého slovníku se pod označením *Panzerstecher* rovněž *Panzerklinge* skrývá „čepel rytířského meče se silným a ostrým hrotem (kterým by se i drátěná košile prorazila)“²³⁷. Tento výklad koresponduje nejen s heslem *končír* (německy *Panzerstecher*) v *Encyklopedii zbraní a zbroje* Leonida Křížka,²³⁸ ale i s výskytem výrazu *Kencierz* v opisu B a C.

Kdybychom tedy měli stanovit, jaká byla skladba tří mistrovských kusů od 16. století do počátku 18. století, došli bychom na základě dochovaných verzí opisů k následujícím poznatkům:

²³⁶ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, s. 693.

²³⁷ Josef Václav STERZINGER, *Německo-český slovník II.*, Praha 1895, s. 491.

²³⁸ Leonid KŘÍŽEK, *Encyklopedie zbraní a zbroje*, s. 119–120.

1. dlouhý končíf s úzkou čepelí
2. střední meč
3. dlouhá zbraň, označovaná nejčastěji jako rytířský meč či dokonce velký rytířský meč (Cantagalli)

V různých verzích se setkáváme s různými označeními pro tyto typy zbraní (např. palaš, šaršoun). Nicméně se domnívám, že takové schéma mistrovských kusů mělo největší účelnost, neboť jejich zhotovením ukazoval uchazeč schopnost vyrobit zbraně dvou základních velikostí a délek s odpovídajícím vyvážením. V případě končíře byla prověřována úzká čepel s trojhranným průřezem. Navíc berme v potaz, že pořizovatelé překladů, písaři či veřejní notáři, nebyli znalci dobových zbraní, a tak mohlo snadno dojít k modifikaci původních označení zbraní. Rovněž nezapomínejme, že nejstarší nám dnes dostupné opisy statut z roku 1509 pocházejí až z poloviny 17. století, a jsou tedy o téměř 150 let mladší. Mohou tak reflektovat již změněné praktiky platné pro jejich současnost, proto je velice obtížné rekonstruovat přesnou podobu mistrovských kusů z počátku 16. století a takřka nemožné pro dobu předcházející.

Období 18. století představuje z hlediska mistrovského kusu období změny, neboť statuta z roku 1712 jsou ve znamení spojení mečířů a dlouhonožírů. To se projevilo i na skladbě mistrovských kusů, mezi nimiž se nově objevil lovecký tesák, zbraň stojící po dlouhou dobu na hranici mezi meči a noži. Další dvě zbraně navázaly na starší tradici a byly jimi palaš a kord.

Zhotovené zbraně byly prohlídny a zhodnoceny „řemeslem a inspektory“, na jejichž rozhodnutí závisel další osud uchazeče. V případě, že zbraně neobstály, mělo být uchazeči dovoleno pracovat nějaký čas při některém mistru, aby se mohl před dalším pokusem zdokonalit.

V případě, že jeho práce obstála, mohl uchazeč složit přímus. Ten činil od roku 1509 pro mistry, kteří by se chtěli usadit na Starém Městě nebo Malé Straně, 17 grošů a tři libry vosku a 30 grošů pro mistry v ostatních městech království a stejné množství vosku. V pozdějším období se setkáváme v opisu B a C s přepočtem dané sumy na 1 tolar a 6 bílých grošů. Statuta z roku 1712 sjednotila podmínky pro mistry pražské a venkovské, přičemž bylo přístupné i nadále pouhých 17 grošů a tři libry vosku (článek 1). Nově však připouštěla úlevu pro mistrovské synky a tovaryše, kteří se sňatkem s mistrovskou dcerou nebo vdovou pozůstalou po mistrovi stali dědici některého mistra. Ti nově platili pouze polovinu přímusu, tedy 8 a půl groše a půl druhé libry vosku.

Posledními podmínkami, které musel uchazeč splnit, než mu byl vydán mistrovský list, bylo získání měšťanského práva do šesti týdnů od vyhotovení mistrovského kusu (článek 2 statut z roku 1712).

Celá popsaná procedura znamenala pro každého uchazeče výrazné finanční zatížení, přičemž samotný přímus tvořil jen zanedbatelnou část celkových výdajů. S vyhotovením mistrovského kusu byl spojen nákup suroviny, kterou si musel zajistit a zaplatit každý uchazeč sám. Jednalo se o nevratnou investici, neboť se tyto mistrovské kusy zpravidla odevzdávaly cechu. Dalším velkým výdajem bylo získání městského práva spojené se zakoupením domu v daném městě, s čímž je spojeno i celé zařízení řemeslnické dílny. Každý tovaryš si tedy nemohl mistrovskou zkoušku dovolit. Sňatky s vdovami po mistrech nebo s dcerami mistrů, které dědily, se tak jevily jako schůdné východisko, jak se vyhnout alespoň části nákladů.

Ti tovaryši, kteří si mistrovskou zkoušku nemohli dovolit, často řemeslo opouštěli a hledali si příležitostný výdělek jako nádeníci nebo dokonce žoldnéři.²³⁹ Rovněž mohlo dojít k pokoutnému provozování řemesla zpravidla pod ochranou šlechty. Takovým řemeslníkům se dobově hanlivě říkalo *stolíři*.²⁴⁰

5.6.2 Život mezi mistry

Vstupem mezi mistry dosáhl řemeslník značné svobody především v rovině osobní. Rovněž se mu tím otevřela cesta k finančnímu ohodnocení jeho práce, které konečně odpovídalo jeho odborné kvalifikaci. Nicméně je třeba si uvědomit, že řemeslníkův život byl i nadále svázán zvyklostmi a obyčejí, přestože byli přirozeně odlišné od povinností dřívějších.

Od mistra se v první řadě očekávala důstojná reprezentace daného řemesla. To se odráželo v kvalitativních požadavcích na jeho práci. Statuta z roku 1509 na toto pamatují ustanovením, že mistři, kteří by dělali nedostatečná díla, tzv. *štukverky*, mají být potrestáni staršími mistry „*bez vši milosti*.“ Jednalo se tedy o jeden z nejhorších prohřešků, kterého se mistr mohl v profesním životě dopustit. Možná právě v této souvislosti se setkáváme na dochovaných zbraních s vyrytou či vyraženou značkou, která charakterizovala konkrétní dílnu či mistra, a díky níž mohl být případný štukverk vystopován až ke svému výrobcí.

Další povinnosti pramenily z účasti na povinných kvartálních schůzích či bohoslužbách. V tomto směru byl řemeslník na pravidelnost takových obřadů zvyklý z konání schůzí menšího pořádku. V této souvislosti je zajímavá úloha nejmladšího mistra, tzv. *jungmeistra*, který měl, jak uvádí Marie Vávrová-Preisová, na starosti osobní doručení pozvánek všem mis-

²³⁹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 244.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 224.

trům,²⁴¹ za což měl podle tereziánských statut z roku 1774 nárok na odškodnění za strávený čas.²⁴²

Svým způsobem, navzdory oboustranné výhodnosti, byla povinností mistra výchova nové generace, tedy učedníků, a pozdější zaměstnání robenců či tovaryšů. Pro mistra to nebyla povinnost, které by se snažil všemožně vyhnout, práce bylo v dílně vždy dostatek a uvedené skupiny řemeslnického dorostu tvořily navzdory své kvalifikovanosti relativně levnou pracovní sílu.

Co se týče učedníků, mohl mít podle statut z roku 1509 každý mistr současně pouze jednoho učedníka. Statuta z počátku 18. století připouštěla přijetí nového učedníka ve chvíli, kdy první měl odslouženo víc jak polovinu výučních let (článek 39). V otázce maximálního počtu tovaryšů pravděpodobně nebyla stanovena horní mez, nicméně nemáme k této problematice až do roku 1712 bližších informací. Statuta Karla VI. přiznávala právo jungmeistrovi stejně jako všem služebně starším mistrům přijmout již od prvního roku mistrovství libovolné množství tovaryšů (článek 25). Počet tovaryšů tak závisel pouze na finančních možnostech každého mistra.

5.6.3 Děditelnost řemesla

Na závěr kapitoly o mistrech je nezbytné dotknout se otázky řemeslných práv v případě mistrova úmrtí. Než se budeme věnovat právním aspektům takové události, připomeňme, že samotný pohřeb řemeslnického mistra (stejně tak tomu bylo i v případě úmrtí mistrovy manželky) představovalo cechovní událost. Cechmistr v takovém případě určil 6 mečířských mistrů, kterým bylo doručeno obeslání, a ti měli povinnost pod pokutou doprovodit rakev. Za zemřelého mistra se pak nechala zpravidla sloužit zádušní mše.²⁴³

Ve chvíli, kdy nějaký mistr zemřel, se musela vyřídit celá řada záležitostí. Vedle dědictví vyvstávala ještě otázka, co s mistrovými tovaryši a zejména s učedníky, kteří ještě nebyli vyučeni. Podle tereziánských statut z roku 1774 měla pozůstalá vdova u sebe nechat učedníka do konce nejbližšího kvartálu, kdy měl být předán jinému mistrovi na úplné doučení.²⁴⁴ U robenců a tovaryšů byla situace jednodušší, neboť ti pouze změnili svého zaměstnavatele.

Co se týkalo samotného dědictví, tak měl-li mistr syna, který byl v ideálním případě vyučený ve stejném řemesle, zdědil dílnu a místo v řemesle on. V případě, že měl pouze dceru, mohla dílna přejít na jejího manžela, jednalo-li se o tovaryše daného řemesla. Byl-li však

²⁴¹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 9.

²⁴² Tamtéž, fol. 45.

²⁴³ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 51.

²⁴⁴ Tamtéž, fol. 50.

mistr bezdětný, tak i v takovém případě mohlo řemeslo a dílna pokračovat. Dědičkou se stávala podle článku 23 statut z roku 1712 pozůstalá vdova, přičemž podle tereziánských statut z roku 1774 se pozůstalé vdovy dokonce účastnily kvartálních schůzí.²⁴⁵ V takovém případě bylo jen žádoucí, aby se pozůstalá vdova znovu provdala, a to nejlépe za některého z tovaryšů, „*který řemeslo dělá správně a způsobile*“.

Pro každého tovaryše sňatek s dcerou mistra nebo pozůstalou vdovou představoval nejen snazší cestu mezi mistry, nýbrž úlevy z vandru (článek 33 statut z roku 1712) či z přístupného do řemesla (článek 4 stejných statut).

5.7 Cechovní správa

Ve správě cechovní organizace nalezneme jak složku samosprávnou, která sestávala z cechmistrů a schůzí celého řemesla (tzv. kvartálů), tak vrchnostenskou (městskou) reprezentovanou inspektory. Vrchnostenská správa se po celé sledované období snažila ponechávat si v cechovních záležitostech rozhodující slovo, přičemž se neomezovala na pouhou dozorní funkci, nýbrž fakticky ovlivňovala dění v cechu. Svědčí o tom i otázka jurisdikce, v níž byla městská rada vždy nadřazenou cechovní samosprávě. Výjimkou v tomto mechanismu nejsou ani staroměstští mečíři, navzdory tomu, že se jim dostávalo práv a statut od samotných panovníků.

5.7.1 Cechmistři

Na vrcholu cechovní hierarchie stáli tzv. *starší pořádku*, jinak rovněž označovaní jako *cechmistři*. V německy psaných pramenech se setkáváme s výrazy *Eltisten Meister*, *Zechmeister* i *Eltisten Zechmeister*.

Vedle ceremoniálních povinností byla starším pořádku statuty přiznána soudní pravomoc nad členy cechu, k níž odkazovala pravidelná formulace „*soll er Vermög der Eltisten gutachten abgestraft werden*“ nebo „*bei Abstrafung der Eltisten Meister*.“ V omezené míře náležela cechmistrům také soudní pravomoc nad členy menšího pořádku, jemuž udělovali statuta, která pak svou autoritou zaštiťovali. Často také vykonávali odborný dohled nad řemeslem v době jarmarku.²⁴⁶

²⁴⁵ Tamtéž, fol. 46.

²⁴⁶ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Acta Musei Pragensis 91–92, s. 9.

Počet cechmistrů se v jednotlivých řemeslech různil. V případě staroměstských mečířů byli v 16. a 17. století dva, jen v roce 1626 byl pouze jeden²⁴⁷ a v letech 1658–1670 máme doklady o navýšení počtu na tři.²⁴⁸ Ojedinělý záznam z 18. století (říjen roku 1729) nám pak opět přináší tři jména,²⁴⁹ přestože statuta z roku 1712 stanovovala počet cechmistrů na dva (článek 28). Obdobná zjištění pro další pražská města jsou ztížena torzovitostí dochovaného materiálu, nicméně ojedinělé záznamy pro Nové Město pražské a Malou Stranu z 16. století nám až na výjimky udávají počet dvou cechmistrů.²⁵⁰

V tereziánských statutech z roku 1774 (která opět udávají dva starší) se setkáváme s vnitřní hierarchizací v rámci cechmistrů, neboť jeden z nich je udáván coby *podcehmistr*.²⁵¹ Marie Vávrová-Preisová k tomu ještě uvádí, že se podcehmistrovi říkalo také *basicmistr* z německého *Beisitzmeister*.²⁵²

Původně byli cechmistři zástupci městské vrchnosti v cechu, neboť byli vybíráni z mistrů daného řemesla samotnou městskou radou. V průběhu 14. a 15. století docházelo k postupnému osvojení práva volit si cechmistry ze svého středu cechovními mistry, které jim však bylo odebráno ve prospěch městské rady v 16. století v souvislosti s rokem 1547. Napříště tak volili cechmistry sami konšelé a cech byl pouze jejich návrhovatelem.²⁵³

Je možné, že v případě pražských mečířů v námi sledovaném období k osvojení si práv na volbu cechmistrů vůbec nedošlo, neboť způsobem volby starších se statuta z roku 1508 (tím méně pozdější konfirmace) nezabývají. Prvním pravidlem v tomto směru byl až článek 28 statut z roku 1712, který stanovoval, že každý rok mají inspektoři zvolit z řemesla dva cechmistry.

5.7.2 Inspektoři

Roku 1578 vyšlo nařízení, kterým vznikla instituce inspektorů, tedy přísězných úředníků, kteří měli vykonávat nad každým řemeslem dohled.²⁵⁴ Zpočátku byli jmenováni inspektoři pro širší okruhy řemesel, jak to dokládá např. vymezení „*Nad vostružníky, zámečníky a jinými, kteří se v železem obírají*“.

²⁴⁷ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 69, fol. 279^v.

²⁴⁸ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 70, fol. 83^f, 94^f, 105^f a 117^f.

²⁴⁹ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 71, fol. 10^f.

²⁵⁰ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 1480, fol. 29^f, 95^v, 162^f, 242^f a 301^f; AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 1481, fol. 44^f, 121^f, 197^f a 269^f; AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 332, fol. A 3[’], 20[’], B 9 a B 17; AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 1420, fol. 184^f a 474^v; AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 25, fol. 4^f; AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 96, fol. 19^v a 106^f.

²⁵¹ AMP, Sbíрка rukopisů, rkp. 7857, fol. 47.

²⁵² Tamtéž, fol. 2.

²⁵³ Zlata BRÁTKOVÁ, *Městské rady a řemeslnické cechy*, in: Osm století městské samosprávy. Výstava o vývoji pražské samosprávy od 13. století do roku 2000, Praha 2000, s. 56.

²⁵⁴ Bedřich MENDL, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, s. 38.

Těžko říci, v jakých kategoriích hledat v prvních letech inspektorského zřízení právě mečíře. V úvahu přicházejí dvě skupiny řemesel – 1) „*Nad platnýři a jinými*“ nebo 2) ve spojení s ostružníky a zámečníky, kteří byli spojeni s dalšími kovodělnými řemesly. Ve prospěch první možnosti hovoří vymezení inspektorů „*Nad mečíři a platněři*“ z roku 1612,²⁵⁵ pro druhou variantu zase skupina z roku 1608 nesoucí název „*Nad zámečníky, mečíři a jilčáři*“.²⁵⁶

V každém případě nejpozději od roku 1611 měli i mečíři dohlážitěle, kteří měli pod dohledem pouze jejich řemeslo (výjimkou je pouze zmíněný rok 1612).²⁵⁷ Počet inspektorů nebyl nikdy trvalý a v letech 1611–1678 kolísal mezi počtem 1–2. Výjimku tvoří i léta 1615–1617, kdy vedle jednoho inspektora spadal dohled nad řemeslem do kompetence úředníků šestipanenských.²⁵⁸ Konečně statuty z roku 1712 byl stanoven počet inspektorů na dva, přičemž měli být vybírání ze středu staroměstské rady.

Nyní se dostáváme k vlastní náplni činnosti inspektorů. Tu nejlépe charakterizuje znění článku 28 statut z roku 1712: „*die so viel möglich bei ihren der Meister zusammen kunften zugegen sein und womit nichts ungebührliches Vorgehe beobachten*.“ Tímto článkem jim byla uložena povinnost každoročně vybírat z řemesla dva cechmistry. Znění článku 3 těchto statut poskytovala inspektorům právo posuzovat mistrovský kus a článkem 19 jim byla dána soudní pravomoc nad těmi, kteří coby členové jiného řemesla tajně provozovali i řemeslo mečířské.

Postavení inspektorů v rámci cechu bylo pozoruhodné, neboť byli součástí všech významných událostí v životě organizace a členové cechu jim byli povinni prokazovat náležitou úctu.²⁵⁹ Ale pro svou neodbornost pravděpodobně nebyli zvláště mistry, jejichž práci měli posuzovat, plně respektováni. Můžeme proto předpokládat, že inspektoři reprezentující městskou vrchnost bývali pro cech trpěným zlem.

5.7.3 Kvartální schůze

Vedle pravidelných schůzí, které se konaly v neděli každé čtyři týdny (článek 27 statut z roku 1712), se jednou za čtvrt roku konala schůze celého řemesla (včetně mimopražských mistrů). Nejčastěji se v pramenech setkáváme s označením *Quartal* či *Quatember Zeit*, ale rovněž opisem „*vor den gesamten Handwerk*“ nebo „*bei offener Lade*.“ Kvartální schůze se konaly vždy v neděli odpoledne (tereziánská statuta z roku 1774 uvádí 4. hodinu odpolední)²⁶⁰ v bytě cechmistra či spíše v cechovní hospodě.

²⁵⁵ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 69, fol. 223^f.

²⁵⁶ Tamtéž, fol. 201^v.

²⁵⁷ Tamtéž, fol. 215^f.

²⁵⁸ Tamtéž, fol. 229^v, 235^v a 244^v.

²⁵⁹ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 46.

²⁶⁰ Tamtéž, fol. 45–46.

Schůzi předcházelo rituální pozvání mistrů. Tím byl pověřen nejmladší mistr (*der Jungmeister*), který večer den předem nebo brzy ráno v neděli, měl obejít všechny pražské mistry a prostřednictvím cechovní ferule jim předat pozvání. Každý mistr měl ze zářezu na feruli složené pozvání s úklonou hlavy vyjmout, přečíst si jej a opět vrátit do zářezu.²⁶¹

Zahájení a průběh schůze byly upraveny články 8–10 ve statutech z roku 1712. Podle nich se měli mistři rozsadit od nejstarších po nejmladší a dva dotázaní mistři byli pověřeni přečtením statut a úvodní „*skromnou řečí*“. Kdo by při těchto ceremoniích rušil, měl zaplatit jednu kopu míšeňských. Rovněž měl každý mistr zaplatit kvartální poplatek, který činil 15 krejcarů. Pokud by některý mistr přišel pozdě nebo se nedostavil bez udání vážného důvodu, měl k tomuto poplatku složit ještě jednu libru vosku pokuty. Mimopražští mistři měli v případě své absence na kvartální schůzi poplatek poslat nebo zaplatit s uvedenou pokutou při dalším kvartále.

Kvartálním schůzím předsedali starší pořádku a účastnili se jich inspektoři. Tím bylo z tohoto shromáždění učiněno jediné možné místo, kde mohli členové cechu řešit záležitosti týkající se řemesla. Už ve statutech z roku 1509 se setkáváme s článkem, že nesmí být nic ujednáno tajně. Tím se myslelo, že mistři se nesměli scházet sami o své vůli a bez vědomí představených cechu. Zároveň byla schůze místem pro případné žaloby mistrů.

Každý rok mělo být při otevřené pokladnici a v přítomnosti inspektorů skládáno a kontrolováno cechovní účetnictví (článek 28 statut z roku 1712), přičemž v tereziánských statutech z roku 1774 měla tato hlavní cechovní schůze spadat na kvartální neděli v ochtábu Božího těla. V těchto statutech nalézáme také možnost, kdy mohla být cechovní schůze svolána z popudu některého mistra, pokud měl naléhavou záležitost. V takovém případě měl zaplatit do pokladnice 1 zlatý a 50 krejcarů, které měly připadnout jungmeistrovi za jeho námahu a ztracený čas spojený s pozváním na mimořádnou schůzi.²⁶²

5.8 Cechovní morálka

Jak můžeme pozorovat ve člancích statut, cech si osoboval práva i na osobní část řemeslníkovy života. Cech mohl trestat mravní poklesky a prohřešky svých členů, jichž se dopustili v civilním životě. Navíc vytvářel i nový soubor pravidel, podle nichž se měl řemeslník chovat v rámci cechu.

²⁶¹ Tamtéž, fol. 9.

²⁶² AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 47.

Z tohoto obecného úvodu vyplývají dva hlavní okruhy morálních pravidel, která budeme sledovat. Prvním z nich jsou požadavky cechu na bezúhonný život svých členů a druhým sledovaným okruhem je to, co bychom mohli nazvat jako kodex cechovní morálky.

5.8.1 Požadavky na obecnou mravopověstnost

Už v prvních statutech z roku 1509 se setkáváme s velice výmluvným článkem, který klade důraz na mravní čistotu mistrů. V řemesle nesměl být trpěn žádný cizoložník, vrah, pytlák nebo ten, který nějakým způsobem pošpinil své jméno a čest. Stejný článek tentokrát rozšířený na všechny mistry, tovaryše a učedníky je opakován i ve statutech z roku 1712 (článek 11).

Navíc vedle toho nacházíme ještě další článek svým obsahem velice podobný určený výhradně tovaryšům (článek 34). V něm jsou znovu jmenovitě vyjmenovány prohřešky, kvůli nimž mohl být dotyčný tovaryš vyloučen z cechu. Patřilo mezi ně již zmíněné cizoložství a pytláctví, vedle nich přibyl ještě prostopášný život. Snad právě dospívající tovaryši byli právem pokládáni z tohoto ohledu za mravně ohroženou skupinu, nad níž musela vládnout pevná ruka a tvrdá disciplína. Ani ve statutech Vladislava II. nejsou tovaryši opomenuti, nicméně jejich prohřešky nejsou nikterak konkretizovány. Je zde pouze řečeno, že nepoctivý tovaryš se nesmí zdržet déle než 14 dní.

Cech či v tomto případě menší pořádek trestal i civilní prohřešky svých členů, dokládá to případ z roku 1606, kdy byl potrestán mečířský tovaryš, který se pohoršlivě choval vůči dvěma řeholníkům, které nazval mlynáři.²⁶³

Velký důraz byl kupodivu kladen i na správný výběr manželky členy cechu. V artikulech menšího pořádku z roku 1624 hrozilo vyloučení z řemesla tovaryšům a robencům, kteří by se drželi nepoctivé ženy (článek 23). S podobným ustanovením se setkáváme ve statutech z roku 1712, v němž byli mistři nejprve zrazováni od sňatku s osobou nepoctivou nebo do neštěstí přišlou. Následuje výhrůžka, že v případě, že by dotyčný toho nedbal a přece se s takovou ženou oženil, měl být vyloučen z cechu (článek 24). Požadavky na bezúhonnost případné manželky cechovního řemeslníka byly docela pochopitelné, když si uvědomíme, že v případě úmrtí mistra byla dědičkou řemesla s většinou jeho práv právě pozůstalá žena (viz oddíl 5.6.2).

²⁶³ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1066, fol. 54^r.

5.8.2 Kodex cechovní morálky

Další soubor ustanovení upravoval mravní pravidla uvnitř cechu. Mnohdy může být diskutabilní, zda uvedené pravidlo je prostým zákazem či pouze mravním poučením, neboť velice často byly články statut jakousi kombinací obojího. Rovněž se setkáváme s případy, kdy se z původně mravního ponaučení stal v průběhu doby přečin trestaný pokutou. Každopádně můžeme sledovat v této morálce vytvořené pro podmínky cechu řadu zajímavých momentů.

Morální ustanovení se v první řadě týkalo vstupu do cechu. Již ve statutech z roku 1509 nalezneme článek o tom, že své místo v řemesle si nemá nikdo koupit, nýbrž ho lze dosáhnout jen řádným vyučením. Přejato bylo toto ustanovení v téměř stejné podobě i do statut z roku 1712 (článek 12).

Pořádek, cech či řemeslo představovalo instanci, která měla být svými členy ctěna. Trestán byl proto každý čin, který se nějakým způsobem negativně dotýkal této organizace. Dokladem je výše zmíněný případ Jana Grecera, mečíře z Hradce Králové z roku 1605, kdy byl dotyčný pro „*zhanění pořádku mečířského*“ předvolán staršími před staroměstskou soudní stolicí.²⁶⁴ Jedno ustanovení statut z roku 1509 se týkalo rovněž problému zpronevěry cechovního majetku.

Prohřeškem na pořádku mohlo být i prosté neoznámení prohřešku někoho jiného, o němž dotyčný věděl. V takovém případě danou věc v podstatě před cechem tajil a stával se tím v očích statut spolupachatelem, který měl být rovněž potrestán.

Ucelený soubor tvoří pravidla, která měla zajistit soudržnost mistrovského stavu. V zájmu cechovní politiky bylo, aby si mistři nedělali naschvály navzájem, protože takové jednání by vedlo k neshodám uvnitř organizace. Ožehavým problémem, jak naznačují statuta z roku 1509, bylo přebírání čeledi, které bylo od roku 1712 pokutováno 5 kopami míšeňských grošů (článek 14). Obdobná byla situace s učedníky, robenci a tovaryši. Změna vyučujícího mistra nebyla v 16. a 17. století možná, od roku 1712 byl trestán pouze takový mistr, který by tak učinil bez vědomí cechu stejnou pokutou jako v případě čeledi. Aby nedocházelo ke změnám zaměstnavatele robenců a tovaryšů, byl ve statutech z počátku 16. století zákaz platit větší týdenní mzdu, než byla artikulemi stanovená. Ve statutech z roku 1712 nic podobného nenacházíme.

Vzájemná solidarita mezi mistry byla rovněž vyjádřena článkem statut z roku 1509, ve kterém se zakazovalo mistru přijmout zakázku od člověka, který již dlužil jinému mistrovi, dokud svůj dluh neuhradil.

²⁶⁴ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1289, fol. 43^v.

Poslední kategorií mravních poklesků členů pořádku bylo zneuctění významných cechovních institucí nízkým chováním. Názorným příkladem je zákaz hraní v kostky nebo karet o peníze či jiné cennosti na tovaryšském herberku v artikulech menšího pořádku z roku 1624 (článek 5). O takové morálce svědčí i výše zmíněný případ potrestaného mečíře Antonína, který roku 1575 byl popotahován kvůli tomu, že nazval majitele cechovní hospody šelmou.²⁶⁵ V tereziánských statutech z roku 1774 se setkáváme i s ustanoveními postihující neúčast či nepřístojné chování na pravidelných bohoslužbách či cechovních schůzích.²⁶⁶

²⁶⁵ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 1283, fol. 54^r.

²⁶⁶ AMP, Sběrka rukopisů, rkp. 7857, fol. 45–46.

6. Závěr

Vydáním generálního cechovního patentu roku 1731 a generálních cechovních artikulí o osm let později vstoupilo cechovníctví do závěrečné fáze svého vývoje. V průběhu 19. století nebyly tyto zastaralé organizace schopny čelit začínajícímu tlaku velkovýroby, který v případě zbrojních řemesel představovaly později továrny v Solingenu a v Durynsku.²⁶⁷ Konečnou tečku za dlouhá staletí trvajícím cechovním systémem učinil živnostenský řád z 20. prosince roku 1859.²⁶⁸

Tím však nezanklo mečířské řemeslo v Praze jako takové. Předním představitelem tohoto řemeslného odvětví se stal závod Antonína Preise založený roku 1826, který „*povždy svými výrobky jiné předčil, a skoro jediný také pro vývoz pracoval.*“²⁶⁹ Ale to vše představuje látku pro jiné vědecké bádání a práci.

Tato práce sledovala dva hlavní cíle, jichž bylo někdy více, jindy méně dosaženo. V první řadě mi šlo o shromáždění a postihnutí dosavadních poznatků vztahujících se k mečířskému řemeslu, a to jak v obecné rovině, tak i se zvláštním zřetelem k pražskému prostoru. Zároveň bylo žádoucí dosavadní poznatky ověřit a podrobit je novému pohledu bádání, což umožnilo úzké zaměření této práce. Jak už bylo výše nastíněno, zůstává zde však velké množství poznatků Zikmunda Wintera, jejichž pramenná opora je od května roku 1945 nenávratně ztracena.

Naproti tomu však došlo k využití zpráv a pramenů dosud nevyužitých, což v mnoha ohledech umožnilo učinit řadu zcela nových poznatků. Jedná se zejména o dosud nevyužitý rukopis Marie Vávrové-Preisové, který (navzdory své občas pochybné fakticitě) mě mnohdy inspiroval k bádání ve vedlejších otázkách souvisejících s cechovním životem. Zprávy, které byly již dříve částečně využity, poskytly celou řadu nových svědectví. Ke značným revizím dřívějších poznatků došlo zejména v otázce vzniku cechovních organizací v jednotlivých pražských městech.

Druhým hlavním cílem předkládané práce byla snaha o rekonstrukci cechovní struktury a dalších aspektů života v mečířském pořádku na základě postihnuté pramenné základny. V tomto ohledu nedošlo vzhledem k velké kvantitě pramenných možností k naplnění mých původních maximalistických cílů.

²⁶⁷ Bedřich BRANDEJS, *Zbrojířství*, in: *Sto let práce III.*, Praha 1895, s. 383.

²⁶⁸ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 284.

²⁶⁹ Bedřich BRANDEJS, *Zbrojířství*, in: *Sto let práce III.*, s. 383.

Hlavním pramenem, který je z hlediska pramenné hierarchie pramenem prvořadým, byla pro tuto část práce cechovní statuta. Ale touto rekonstrukcí nemohl vzniknout skutečný obraz mečířského cechu v raném novověku, nýbrž pouze obraz ideální. A ten nemusel vždy odpovídat zavedené praxi. Proto je důležité, konfrontovat tento ideální stav prostřednictvím dobových případů se skutečností. To bylo ostatně také cílem této práce.

Velké úskalí zde představuje charakter dochovaných zpráv, které je především trestně-právní. Snaha o rekonstrukci životního příběhu jednoho mečířského řemeslníka v raném novověku tak naráží na řadu překážek. Navzdory tomu se však domnívám, že právě tudy by se měla ubírat další badatelská činnost. Tedy na příkladu jednoho konkrétního mečíře nebo jiného řemeslníka projít znovu stupeň po stupni cechovní strukturou a ukázat tak cechovní život v praxi.

Do jaké míry by byla taková myšlenka realizovatelná pro období raného novověku, je velmi sporné, nicméně dochovaná pramenná základna v tomto období kvantitativně i kvalitativně narůstá. Velmi určující je však v tomto ohledu naprostá absence úředních cechovních knih pro starší období, které bylo vymezeno touto prací.

Tato práce se začala u meče coby světského i církevního symbolu, dále se ubírala přes meč coby předmět řemeslné výroby a tržní ekonomiky, aby se na úplný závěr vrátila v příloze k meči ve svém prvotním účelu – zbraně. Přestože se do dnešních dní dochovaly ve sbírkách muzeí, hradů a zámků poboční zbraně zpravidla honosnějšího až uměleckého provedení, zachovávaly si tyto předměty svou primární bojovou funkci.

Soupis použitých pramenů

Nevydané prameny

- Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 25.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 69.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 70.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 71.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 96.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 332.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1128.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1130.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1133.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1140.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1210.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1235.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1237.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1240.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1241.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1283.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1289.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1420.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1480.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 1481.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка rukopisů, rkp. 7857.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка typářů Archivu hlavního města Prahy, AMP K III – 172.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL IV – 4 288a.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL IV – 12 979b.
Archiv hlavního města Prahy, Sbíрка papírových listin – IV. oddělení, AMP PPL V – 261.

Národní archiv Praha, Stará manipulace, kart. 1782, sign. P 106/127.
Národní archiv Praha, Stará manipulace, kart. 1783, sign. P 106/128.
Národní archiv Praha, Stará manipulace, kart. 1783, sign. P 106/129.
Národní archiv Praha, Stará manipulace, kart. 2341, sign. S 270/1.
Národní archiv Praha, Stará manipulace, kart. 2341, sign. S 270/2.
Národní archiv Praha, Saalbuch č. 287.
Národní knihovna ČR, Lobkovická knihovna, rkp. 72, sign. XX III C 15.

Vydané prameny

LÍVA, Václav (ed.), *Berní rula – sv. 3. Pražská města*, Praha 1950.
PÁTKOVÁ, Hana (ed.), *Berní knihy Starého Města pražského (1427–1434)*, Praha 1996.
PÁTKOVÁ, Hana – SMOLOVÁ, Věra – POŘÍZKA, Aleš (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011.

Použitá literatura

Slovníky a encyklopedie

Cizojazyčný abecedník čili vysvětlení neznámých slov (Vyňato z Polabského Slovanu 1849), Hradec Králové 1849.

STERZINGER, Josef Václav, *Německo-český slovník I.–II.*, Praha 1893–1895.

TEYSSLER, Vladimír – KOTYŠKA, Václav, *Technický slovník naučný VIII.*, Praha 1932.

Literatura

BEDRNÍČEK, Petr, *Náměstí, rynky a náměstíčka historické Prahy*, Praha 2007.

BRANDEJS Bedřich, *Zbrojářství*, in: *Sto let práce III.*, Praha 1895.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Městské rady a řemeslnické cechy*, in: *Osm století městské samosprávy.*

Výstava o vývoji pražské samosprávy od 13. století do roku 2000, Praha 2000.

BRÁTKOVÁ, Zlata, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925* (soupis dokumentů), Praha 2006.

ČAREK, Jiří, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1956.

DIVIŠ, Jan, *Pokladny pražských cechů*, *Acta Musei Pragensis* 84, Praha 1984.

DIVIŠ, Jan, *Pražské cechy*, *Acta Musei Pragensis* 91–92, Praha 1992.

EBELOVÁ, Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

HAVRDA, Jan – PODLIŠKA, Jaroslav – ZAVŘEL, Jan, *Surovinové zdroje, výroba a zpracování železa v raně středověké Praze (historie, současný stav a další perspektivy bádání)*, *Archeologické rozhledy* 53, sešit 1, Praha 2001.

HERAIN, Jan, *Stará Praha* (textová část), Praha 1902.

HOLEC, František, *Z dob slávy pražských cechů. Cechy nožířů a mečířů*, Praha '83, číslo 11, Praha 1983.

HRDLIČKA, Jakub, *Pražská heraldika*, Praha 1993.

HRDLIČKA, Jakub – JÁSEK, Jaroslav – HRUBÝ, Vladimír, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999.

JANÁČEK, Josef, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955.

JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

- JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
- JANÁČEK, Josef, *Pohled na život řemeslnických tovaryšů*, in: *Kniha o Praze 1963*, Praha 1963.
- KŘÍŽEK, Leonid, *Encyklopedie zbraní a zbroje*, Praha 1997.
- KUTHAN, Jiří – ROYT, Jan, *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, svatyně českých patronů a králů*, Praha 2011.
- LETOŠNIKOVA, Liduše, *Zbraně, šerm a mečíři*, Praha 1989.
- MENDL, Bedřich, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Pražská řemesla počátkem 15. století*, in: *Pražský sborník historický VII*, Praha 1972.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Kult svatého Eligia ve středověkých Čechách*, in: *Z Noyonu do Prahy*, Praha 2006.
- PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury I/2*, Praha 1985.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 2004.
- PETRÁŇOVÁ, Lydia, *Domovní znamení staré Prahy*, Praha 2008.
- POCHE, Emanuel, *Prahou krok za krokem*, Praha 1985.
- POLÍVKA, Miloslav, *Vývoj zbrojních řemesel v Praze na konci 14 a v první polovině 15. století*, Documenta Pragensia VI/1, Praha 1986.
- REITH, Reinhold – GRIESSINGER, Andreas – EGGERS, Petra, *Streikbewegungen deutscher Handwerksgelesen im 18. Jahrhundert. Materialien zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte des städtischen Handwerks 1700–1806*, Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Bd. 17, Göttingen 1992.
- RUTH, František, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních II.*, Praha 1995.
- ŠACH, Jan, *Chladné zbraně*, Praha 1999.
- ŠKODA, Eduard, *Pražské svatyně. Kostely, kaple, synagogy, církevní sbory a modlitebny od úsvitu křesťanství na práh 21. století*, Praha 2002.
- TOMEK, Wácslaw Wladiwoj, *Dějepis města Prahy II*, Praha 1871.
- TOMEK, Wácslaw Wladiwoj, *Základy starého místopisu Pražského I*, Praha 1866.
- TOMEK, Wácslaw Wladiwoj, *Základy starého místopisu Pražského II*, Praha 1870.
- TOMEK, Wácslaw Wladiwoj, *Základy starého místopisu Pražského III, IV, V*, Praha 1872.
- TOMEK, Wácslaw Wladiwoj, *Základy starého místopisu Pražského – rejstřík*, Praha 1875.
- WAGNER, Eduard – DURDÍK, Jan – DROBNÁ, Zoroslava, *Kroje, zbroje a zbraně doby předhusitské a husitské*, Praha 1956.

WINTER, Zikmund, *Dějiny kroje v zemích českých*, Praha 1893.

WINTER, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.

WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909.

WINTER, Zikmund, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.